

DE PSY- CHO- LOOG

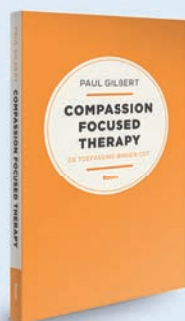
MAANDBLAD NEDERLANDS INSTITUUT VAN PSYCHOLOGEN
JAARGANG 53 • NR 3 • MAART 2018

EXPRES VERGETEN: KUNNEN WE DAT? • FORUM: DE PSYCHIATRISCHE DIAGNOSE • ESSAY: PHINEAS GAGE IS NIET WIE HIJ LIJKT TE ZIJN • INSPIRATIE: JAN VERHULST • EENS PSYCHOLOOG, ALTIJD PSYCHOLOOG: ALEX ROEKA • WERKEN IN DE GGZ: EXTREEM EFFICIËNT & ONGELOOFLIJK DUUR • COLUMN HAROLD BEKKERING: VERTROUWEN

JELTE WICHERTS OVER MEEDOGENLOZE METHODEN

Boeken, tests en vragenlijsten voor psychologie & psychiatrie professionals

Hét basisboek over Compassion Focused Therapy, met concepten uit de evolutionaire psychologie, deneurowetenschappen en het boeddhisme.

'Met dit boek wordt zowel het zelfvertrouwen als de interesse om hulp te verlenen aan ouderen met psychische klachten vergroot!'
– Prof. dr. Bas van Alphen

Tijdelijk in prijs verlaagd

Met deze praktische aanvulling op het **Handboek KOP-model** behandelt u milde tot matige psychische klachten efficiënt en effectief.

Benieuwd naar ons aanbod? Bekijk de unieke acties op: www.boompsychologie.nl/actie

**Boompsychologie
& psychiatrie**

Actieprijzen gelden o.v.v. wijzigingen.

Een greep uit ons NIP-geaccrediteerd scholingsaanbod

Start in maart:

- Diagnostiek in de generalistische basis GGZ
- Diagnostiek en behandeling van leerlingen met speciale onderwijsbehoefte
- Verrassende interventies bij behandeling van trauma, depressie en angst
- Faalangst: een groepstraining voor pubers en adolescenten
- Slaap en de behandeling van slaapstoornissen

11 juni: Congres Kinderen, jongeren en seks

Kijk op www.rinogroep.nl

**RINO
GROEP**

- 10 MATIGE, MILDE EN MEEDOGENLOZE METHODEN**— Het is niet ondenkbaar dat de literatuur meer onjuiste dan juiste conclusies bevat. Volgens Jelte Wicherts is ‘methodologisch meedogenloos onderzoek’ pas goed onderzoek. Dat is namelijk gebaseerd op methodes die de onderzoekshypothese ontegenzeggelijk ondersteunen als deze waar is, en laten geen spaan heel van die hypothese als die onhoudbaar blijkt.
- 34 EXPRES VERGETEN** — Is expres niet aan een witte beer denken mogelijk? Zou dat zoiets zijn als Freudiaans verdringen? Daar gaat dit artikel over, in het bijzonder of mensen expres bepaalde herinneringen kunnen vergeten. Kevin van Schie en Marcel van Hout bespreken verschillende experimenten die laten zien dat mensen daartoe in staat zijn, gevolgd door verklaringen van het fenomeen en enige praktische implicaties.
- 48 DE PSYCHIATRISCHE DIAGNOSE** — Wat is de aard van een psychiatrische diagnose? Deze vraag leent zich volgens Annemarie Köhne goed voor een filosofische analyse. Maar door dicht bij de praktijk te blijven, blijven patiënt en behandelaar beter in beeld. ‘Het woord ‘diagnose’ zou exclusief gereserveerd moeten blijven voor hetgeen we nu de ‘beschrijvende diagnose’ noemen.’

Qollege-tour!

Alles weten over digitale testafname van o.a. de WISC-V-NL en de WAIS-IV-NL via de iPad?

Schrijf je dan nu in voor een Q-interactive Masterclass tijdens de Qollege-tour dit voorjaar!

**KIJK VOOR MEER INFORMATIE,
DATA EN AANMELDEN OP**
www.pearsonacademy.nl

De onderste steen boven

De opleiding tot ZKM coach: coachen vanuit een narratieve basis

Als psycholoog begeleid je mensen met allerlei vragen. Misschien heb je wel eens het idee dat je aan de oppervlakte blijft zweven, ondanks de inspanningen van jezelf en je cliënt. De laag raken die eronder zit, waardoor wezenlijke verandering bij je cliënt plaats vindt: dat zie je niet.

Met de Zelf-Kennis-Methode (ZKM) ga je de diepte in, wat leidt tot effectieve gesprekken en langdurig resultaat. De ZKM biedt een duidelijke structuur en toch alle aandacht en ruimte voor het persoonlijke verhaal.

Zelfinzicht met effect!

Psycholoog Karin: "Ik zocht een aanvulling op wat ik al ontwikkeld had. Een 'ondergrond' waarin al mijn ervaring een plaats kon krijgen. Ik was verrast over hoe sterk de methode in elkaar steekt en hoe veelomvattend het werkt. Mijn klanten komen vaak specifiek voor de ZKM."

23 maart 2018 - Workshop in Zeist
12 punten NIP A&O/A&G

8 juni 2018 - Start ZKM Opleiding
Geaccrediteerd bij NIP A&O/A&G (124 punten)
en NIP K&J/NVO-OG (93 punten)

www.opleidingzelfkennismethode.nl

zkm opleiding
zelf
kennis
methode **REFLECTION
& ACTION**

RUBRIEKEN

- 6 NIEUWS
- 9 COLUMN: Harold Bekkering
- 20 BOEKEN & MEDIA
- 22 INSPIRATIE: Jan Verhulst
- 32 EENS PSYCHOLOOG,
ALTIJD PSYCHOLOOG...:
Alex Roeka
- 47 GASTCOLUMN: Marrie Bekker
- 52 WERKEN IN DE GGZ: Extreem
efficiënt & ongeloofelijk duur

Redactioneel

COLOFON

De Psycholoog is het maandblad van het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP). *De Psycholoog* verschijnt elke eerste week van de maand (behalve in augustus) in een oplage van 12.600 exemplaren. **Redactie:** Vittorio Busato (hoofdredacteur), Jeroen van Goor (redacteur) en Geertje Kindermans (schrijvend redacteur), e-mail: redactie@psynip.nl. ISSN: 0033-3115.

Redactieraad: Marrie Bekker, Sonja Borgsteede, Miriam de Graaff, Dennis Hernaes, Sabine Hunnius, Eveline de Kam, Sarah Prins, Wouter Schoonman, Wilmar Schaufeli, Bart Schutz, Annelies Spek, Giovanni Timmermans (voorzitter), Marcel Veenman, Anneke Vinke, Rolf Zwaan

Eindcorrectie: Else de Jonge **Vormgeving:** Studio Jorrit van Rijt **Basisonderwerp:** Curve Mags And More, Henk Stoffels. **Bladmanagement, advertenties en abonnementen:** Performis BV, contactpersoon Geert Janus, tel.: 073-6895889, e-mail: depycholoog@performis.nl. **Uitgever en ledenadministratie:** NIP-bureau, Postbus 2085, 3500 GB Utrecht. Tel. 030-8201500 (keuze 2), 9.00-17.00 uur. IBAN code: NL81INGB00003788 02, SWIFT code: INGBNL2A. www.psynip.nl, e-mail: info@psynip.nl.

Coverfoto: Leonie van der Locht - Huijbers
Wilt u reageren op een artikel of een discussie
starten naar aanleiding ervan, surf dan naar LinkedIn:
<http://alturl.com/wz95u> of op Twitter (@RedactieDP).

HEIWERK

'Psychologie bestaat uit uitspraken van mensen over mensen' – een rakere typering van ons vakgebied dan die de psycholoog Bert Duijker (1912-1983) ruim een halve eeuw geleden deed, ken ik niet. U herinnert zich Duijker wellicht nog van de rubriek 'Ieder mens doet aan psychologie' in dit blad – ook zo'n treffend citaat van hem. En zeker oudere lezers zullen weten dat hij de geestelijk vader is van de verschillende leren in de psychologie zoals ontwikkelingsleer, functioneleer en methodenleer. Die laatste, methodenleer of methodologie, zag Duijker als het fundament onder ons gehele vak. Uitspraken die psychologen – mensen dus – doen over mensen, winnen aan algemene geldigheid als ze zijn gebaseerd op stevig heiwerk; die uitspraken moeten niet zijn gestut in methodologisch drijfzand.

Dat fundament in de psychologie is evenwel aan erosie onderhevig, zo beweert methodoloog Jelte Wicherts in het coverstuk van dit nummer. Volgens Wicherts is het methodologisch niveau van veel onderzoek in de sociale wetenschappen te laag. Consequentie is dat de vakliteratuur mogelijk meer onjuiste dan juiste conclusies bevat – de replicatiecrisis in de psychologie is daarvan wellicht een treffende illustratie. Wicherts pleit daarom voor 'methodologisch meedogenloos onderzoek': methodes die ware hypothesen ondersteunen en geen spaan heel laten van onhoudbare hypothesen. 'De methodologische vinger raakt de zere plekken in het onderzoek, maar kan ook de juiste weg wijzen.'

Wicherts en collega's leveren zeer nuttige en prikkelende bijdragen in het debat over goed en fair onderzoek doen. Desalniettemin wordt hun methodologische vinger door sommigen ook wel eens ervaren als een middelvinger. Volstrekt onterecht natuurlijk. Toch wil ik op deze plek ook even mijn (wijs)vinger opsteken. Adriaan de Groot (1914-2006), een andere mastodont uit de psychologie, legde in zijn klassieker *Methodologie* uit 1961 al glashelder de spelregels uit van fair onderzoek – spelregels die aan actualiteit niets hebben ingeboet. Zijn adagium luidde: 'Als ik iets weet, kan ik iets voorspellen; kan ik niets voorspellen, dan weet ik niets.' Ik durf het volgende wel met zekerheid te voorspellen: als *Methodologie* weer verplichte kost wordt in het curriculum, komt het met dat heiwerk wel weer goed. En bestaat de psychologie op termijn louter uit methodologisch verantwoorde uitspraken van mensen over mensen.

Vittorio Busato, hoofdredacteur (vittorio.busato@psynip.nl)

VAN SCHAKEN EN MUSICEREN WORD JE NIET PER SE SLIMMER VERRE TRANSFER LIJKT BRUG TE VER

Wie zijn kind op vioolles doet omdat dat ook diens schoolprestaties zou verbeteren, kan zich de moeite besparen. Britse onderzoekers maken gehakt van de verre-transfertheorie.

Het is een beeld dat bij veel mensen leeft: schaakkampioenen en topmusici zijn bijzonder intelligent. Maar klopt dat beeld wel? En kun je hieruit dan concluderen dat schaken en muziek maken goed zijn voor je cognitieve ontwikkeling?

Om dat te achterhalen deden onderzoekers in Liverpool een aantal meta-analyses. Daaruit bleek dat de

cognitieve vermogens van topschakers en beroepsmusici inderdaad groter zijn dan die van niet-schakers en niet-musici. Maar dat wil nog niet zeggen dat je van schaken en musiceren slim wordt. Voor de 'verre-transfertheorie' – training in het ene domein (schaken/musiceren) zou tot vergrote capaciteiten in het andere domein (intelligentie) leiden – vonden de onderzoekers namelijk geen bewijs. Jongeren worden niet beter in wiskunde en ook hun geheugen, geletterdheid en algemene intelligentie gaan er niet op vooruit als ze gaan musiceren of schaken.

Veel waarschijnlijker gaan intelligente kinderen eerder schaken en muziek maken en blinken daar ook eerder in uit dan leeftijdgenoten met een lager IQ. Wie op pianoles zit, moet dus niet denken dat hij daar slimmer van wordt: pianospelen leidt alleen tot... eh... beter pianospelen. De auteurs verwijzen theorieën over verre transfer dan ook naar de prullenbak. (ID)

Bron: Sala, G. & Gobet, F. (2017). Does far transfer exist? Negative evidence from chess, music, and working memory training. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 515-520. DOI: 10.1177/0963721417712760.

'COMPLEMENTAIRE ZORG' BETERE TERM ALTERNATIEVE ZORG PSYCHISCHE KLACHTEN

Van degenen die het afgelopen jaar een ernstige psychische aandoening hebben gehad, zoekt een op de vijf à zeven ook hulp in het alternatieve circuit. Over deze hulp zijn cliënten net zo tevreden als over de hulp van reguliere genezers.

In hoeverre zoeken mensen met psychische klachten hun heil in het alternatieve circuit? Verschilt dat per land, per klacht en/of hangt het samen met de ernst van de stoornis? Om dat na te gaan deed een grote groep onderzoekers, onder aanvoering van de Rijksuniversiteit Groningen, een beroep op de World Mental Health Surveys. Bij deze surveys zijn in 25 landen, bij 138.801 volwassenen, data verzameld over psychische aandoeningen.

Van de mensen die het afgelopen jaar een psychische aandoening hebben gehad, zoekt gemiddeld 3,6% ook hulp in het alternatieve circuit. In rijke landen ligt dit percentage op 4,6%, in armere landen op 2,3%. Hoe ernstiger de stoornis, hoe vaker er een beroep wordt gedaan op alternatieve genezers. Zo zoekt 14% van de mensen met een ernstige stemmingsstoornis zijn heil bij een alternatief therapeut. Bij mensen met een ernstige angststoornis is dat 16,2%, bij mensen met een ernstige gedragsstoornis 22,5%. Relatief veel mensen (8,6% - 17,8%) ontvangen naast alternatieve therapie ook reguliere hulp. Daarom zou je beter over 'complementaire zorg' kunnen spreken dan over 'alternatieve'. Over deze complemen-

taire zorg zijn de betrokkenen even tevreden als over de reguliere.

De auteurs raden professionals in de reguliere zorg daarom aan openlijk met cliënten te bespreken welke zorg ze mogelijk nog meer ontvangen. Zo krijgen ze beter zicht op de zorgbehoefte van de cliënt. (ID)

Bron: de Jonge, P. et al. (2017). Complementary and alternative medicine contacts by persons with mental disorders in 25 countries: results from the World Mental Health Surveys. *Epidemiology Psychiatry Science*. December 28: 1-16. doi: 10.1017/S2045796017000774

SCHAP

BEROEPSGEHEIM

MEDICIJNGEBRUIK LIJKT SPOREN NA TE LATEN

DUNNERE HERSENSCHORS BIJ OCD'ERS

Kinderen en volwassenen met een dwangstoornis hebben een dunnere pariëtale hersenschors dan mensen zonder dwangstoornis. Dat blijkt uit de gecombineerde resultaten van internationaal onderzoek.

Functioneren de hersenen van mensen met een dwangstoornis anders dan die van mensen zonder dwang? Geen gemakkelijke vraag. Het aantal proefpersonen dat aan onderzoek meewerkt, is vaak beperkt. En wie, wat en hoe er precies wordt onderzocht, verschilt ook nogal. Daardoor zijn eensluidende conclusies moeilijk.

Toch ligt er nu een antwoord. Wereldwijd onderwierpen 27 onderzoeksinstituten in totaal 1905 dwangpatiënten en 1760 gezonde personen aan

een hersenscan. Deelnemers kwamen uit bijvoorbeeld Australië, de VS en Europa, maar ook uit China, Korea en Zuid-Afrika. Door de resultaten te combineren, is dit het grootste onderzoek naar het breinfunctioneren van dwangpatiënten ooit.

Uit het onderzoek blijkt dat de pariëtale cortex bij kinderen en volwassenen met een dwangstoornis dunner is dan die bij gezonde proefpersonen. De pariëtale hersenschors speelt een rol bij ruimtelijk denken en het verwerken van zintuiglijke informatie. Ook medicijngebruik lijkt sporen na te laten. Volwassen dwangpatiënten die medicijnen slikken hadden een dunnere frontale en temporale hersenschors dan gezonde volwassenen. Kinderen die medicijnen gebruiken voor hun dwangstoornis laten

weer tekorten zien in de oppervlakte van hun frontale en pariëtale kwab. De frontale kwab is betrokken bij mentale functies als impulscontrole en probleemoplossing, de temporale kwab is van belang voor (onder andere) taal, spraak en gehoor.

Hoewel de auteurs zich niet uitlaten over de gevolgen van de verschillen, suggereren ze wel dat deze door de dwangstoornis worden veroorzaakt. Deze verschillen kunnen 'mogelijk' extra aangezet worden door medicatiegebruik. (ID)

Bron: Boedhoe, P.S.W. et al. (2017). Cortical Abnormalities Associated With Pediatric and Adult Obsessive-Compulsive Disorder: Findings From the ENIGMA Obsessive-Compulsive Disorder Working Group. *The American Journal of Psychiatry*. Published online: 15 December 2017. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2017.17050485>

PROMOTIES

BEVORDEREN MILDHEID ALS REMEDIE TEGEN PESTEN

Om pesten aan te pakken, is inzicht in pestgedrag essentieel. Dorinde Jansma probeerde pestgedrag te verklaren vanuit vier aspecten van de morele ontwikkeling van kinderen (7-12 jaar): morele sensitiviteit, morele rechtvaardiging, morele motivatie en moreel karakter. Ze ging na hoe deze vier aspecten zich bij kinderen ontwikkelen en in hoeverre deze ontwikkeling in het onderwijs te beïnvloeden is. Zowel anti- als prosociaal gedrag in het basisonderwijs bleken gerelateerd aan de vier verschillende componenten van moreel functioneren. Kinderen die hoog scoren op meerdere morele componenten ontwikkelden zich positiever op het gebied van prosociaal gedrag dan kinderen die maar op een component hoog scoren. Ook bleek het pestgedrag van kinderen samen te hangen met het moreel functioneren van de hele klas.

Dorinde Jansma, *This is wrong, right? The role of moral components in anti- and prosocial behaviour in primary education*. 25 januari 2018, Rijksuniversiteit Groningen. Promotoren prof. dr. M.P.C. van der Werff, prof. dr. T. Malti

DE 'ANDERE' KANT VAN COMPASSIE

Compassie stimuleert de behoefte om te helpen. Wim Meerholtz wilde weten of compassie ook tegengestelde effecten kan hebben. Specifiek keek hij naar situaties uit het verleden waarbij mensen het lijden van een ander zelf hebben veroorzaakt, of behoren tot een groep die dit heeft gedaan. Terugdenken daaraan kan pijnlijk zijn, omdat we een positief beeld willen hebben van onszelf en de groepen waarvan we deel uitmaken. Cruciaal bleek de mate waarin mensen zich identificeerden met hun groep of de persoon die ze destijds waren: als ze zich niet sterk identificeerden, zorgde compassie voor meer zelfkritische emoties en meer verantwoordelijkheidsgevoel; als ze zich sterk identificeerden, leidde compassie juist tot een afname hiervan. De functie van emoties hangt sterk af van onderliggende belangen van mensen.

Wim Meerholtz, *The 'other' side of compassion. How the self avoids responsibility for past wrongs*. 29 januari 2018, Rijksuniversiteit Groningen. Promotor prof. dr. R. Spears

PLACEBO-EFFECTEN VOOR LICHAAMELIJKE KLACHTEN

Placebo-effecten worden doorgaans toegeschreven aan iemands verwachtingen over de geneeskrachtige werking van de placebo. Kaya Peerdeman vond dat verwachtingen, en daarmee placebo-effecten, opgewekt kunnen worden via verbale suggestie, conditionering en mentale verbeelding. Vooral verbale suggestie lijkt pijnbehandelingen te verbeteren bij patiënten. Mentale verbeelding van verminderde pijn kan daadwerkelijk pijnvermindering veroorzaken door de effecten op pijnverwachtingen. Daarnaast bleken verwachtingen over de effectiviteit van medicijnen ook af te hangen van de toedieningsvorm en de behandelde klacht. Deze bevindingen suggereren dat het benutten van placebo-effecten via verwachtingsinterventies veelbelovend is voor het verbeteren van de reguliere behandeling van lichamelijke klachten.

Kaya Peerdeman, *Harnessing placebo effects by targeting expectancies*. 7 februari 2018, Universiteit Leiden. Promotoren prof.dr. A.W.M. Evers, prof.dr. M.L. Peters

Mark Louter, *The migraine triad: chronification, depression, and medication overuse*. Universiteit Leiden, 30 januari 2018. Promotoren: prof. dr. M.D. Ferrari, prof. dr. F.G. Zitman

Nathalie-Sharon Koster, *Crime victims and the police*. Universiteit Leiden, 1 februari 2018. Promotor: prof. dr. J.P. van der Leun

Cora Bartelink, *Dilemmas in child protection. Methods and decision-maker factors influencing decision-making in child maltreatment cases*. Rijksuniversiteit Groningen, 1 februari 2018. Promotoren: prof. dr. T.A. van Yperen, prof. dr. E.J. Knorth

Mark Winkel, *Lonely at heart and stressed in company of others; the influence of daily life social experiences and emotions on depression*. Maastricht University, 2 februari 2018. Promotoren: prof. dr. F. Peeters, prof. dr. I. Myin-Germeys, copromotor prof. dr. M. Wichers

Ghislaine Schyns, *Conquer your cravings: investigating the effects and working mechanisms of food cue exposure in overweight and obese individuals*. Maastricht University, 9 februari 2018. Promotoren: prof. dr. A.T.M. Jansen, dr. A. Roefs

VERTROUWEN

Onlangs bezocht ik Agora, een school voor voortgezet onderwijs in Roermond. Medeoprichter Sjef Drummen, zelfbenoemd onderwijskunstenaar – en terecht – was mijn gastheer. Het was een hartverwarmende dag.

Drummen vindt dat kinderen in hun ontwikkeling zelf moeten kunnen kiezen hoe en wat ze willen leren. Tegelijkertijd wordt door de coaches slim gestuurd op de keuze-opties. Hoe paradoxaal het mag klinken: er zijn heel duidelijke kaders om leerlingen ongelooflijk veel vrijheid te bieden. Muren volgehangen met dinosaurusen, tekeningen hoe een duikboot onder water te krijgen, de tomeloze inzet van de leerlingen spat ervanaf. En elk project laat iets concreets na, een footprint. De leerlingen hebben zelf een digitaal systeem ontwikkeld dat dit proces volgt en begeleidt. Man, man, man wat een innovatie-drang brengt deze school teweeg.

Gelukkig blijven de kinderen ook gewoon pubers. Ik zag een leerling in de klas snel van de sociale media naar wiskunde switchen, we knipoogden een keer. Het verhaal over een kind binnen het autistische spectrum dat zich eerst drie weken mocht verschuilen in een donker kamertje voordat er contact met de groep werd gemaakt, ontroerde me zeer. Zo kan het dus ook!

Als neurowetenschapper heb ik serieuze bedenkingen bij wat we onze kinderen aandoen in het reguliere onderwijssysteem. Leren is voortbouwen op bestaande kennis. We bewaren beelden, bewegingen, gevoelens en symbolen in onze hersenen over wat we hebben meegemaakt. Leren vindt plaats als we ervaren dat deze kennis niet werkt. Leren vereist fouten maken. En dat is dus radicaal anders dan wat we doen in de praktijk met de klassikale benadering en directieve manier van lesgeven.

Sinds ik mijn mening in de media verkondig, krijg ik bijna elke dag wel een mailtje van een lijdende ouder met een gekwetst kind, dat soms te sensitief of te autistisch is om in een klas te zitten. Die kinderen hebben pech en moeten op zoek naar een andere school. Of wat als je juist wel goed bent in het je aanpassen aan al die lesstof? Dat zijn de jongvolwassenen die wij op de universiteit krijgen. Met hen heb ik vaak nog het meeste te doen. Heb je (nondedju!) een stel hersenen gekregen waarmee je makkelijk leert, en wat doe je er mee? Vragen of er op het tentamen ook niet-vetgedrukte termen aan bod komen. En je wordt bang gemaakt om een keertje buiten de lijntjes te kleuren. Zonde!

Het woord dat ik voor altijd met Sjef Drummen zal associëren, is vertrouwen. Vertrouw erop dat kinderen willen leren, vertrouw erop dat de Agora-meesters, de coaches, in staat zijn om de kinderen te ondersteunen bij hun zoektocht naar zelfontwikkeling en vertrouw erop dat de maatschappij betrokken is bij deze zoektocht. Sjef appte me dat de open dag dit jaar 1500 mensen heeft getrokken. Is de geest nu uit de fles? Gaat het de onderwijskunstenaar lukken om duidelijk te maken dat we kunnen kiezen voor de individuele ontwikkeling van ieder kind?

Het gemiddelde kind in de klas bestaat niet. Gun kinderen verwondering, verbeelding en vooral veel vertrouwen.

Harold Bekkering

is hoogleraar Sociocognitieve Neurowetenschappen aan het Donders Institute for Brain Cognition and Behaviour. E-mail: h.bekkering@donders.ru.nl.

FOTO: LEONIE VAN DER LOCHT - HUIJBERS

Hedendaagse methoden in de sociale en gedragswetenschappen zijn onrustbarend mild. Mogelijk bevat de literatuur meer onjuiste dan juiste conclusies. Mede daarom is volgens Jelte Wicherts ‘methodologisch meedogenloos onderzoek’ pas goed onderzoek. Zulk onderzoek is namelijk gebaseerd op methodes die de onderzoekshypothese ondersteunen als deze waar is, en laten geen spaan heel van die hypothese als die onhoudbaar blijkt. ‘De methodologische vinger raakt de zere plekken in het onderzoek, maar kan ook de juiste weg wijzen.’

OVER METHODOLOGISCH GOED ONDERZOEK

MATIGE, MILDE EN MEEDOGENLOZE METHODEN

Het methodologisch niveau van veel onderzoek in de sociale en gedragswetenschappen is te laag en het is mijn ambitie dit niveau te verhogen. Om mijn methodologische punt te verhelderen bespreek ik eerst slecht onderzoek, gevolgd door matig en middelmatig onderzoek, om te eindigen met goed onderzoek. Meedogenloos onderzoek noem ik dat. Dat is onderzoek met methodes die de onderzoekshypothese ondersteunen als deze waar is, maar geen spaan heel laten van de hypothese als deze om wat voor reden dan ook onwaar is. Zulk goed onderzoek is broodnodig in deze tijd van vergrijzing, alternatieve feiten, populisme en ongezonde scepsis over vaccinaties en klimaatverandering. In het leeuwendeel van het hedendaagse onderzoek ligt de empirische lat namelijk veel te laag. Meedogenloze methoden leggen die lat hoger, zodat we beter het kaf van het koren kunnen scheiden. Daarmee creëren we een sterkere basis voor vervolgonderzoek, versterken het vertrouwen in de wetenschap, en leveren betere kennis over het menselijk gedrag met meer nut voor de maatschappij en ons aller welzijn en gezondheid.

SLECHT ONDERZOEK

Maar laten we beginnen met onderzoek dat methodologisch niet veel slechter kan. Hierbij doel ik uiteraard op frauduleus

onderzoek waar Tilburg University, net als andere universiteiten, niet lang geleden mee geconfronteerd is. Omdat het verzinnen van data en het manipuleren ervan in ethisch en methodologisch opzicht nogal abject is, kan ik over de fraude van sociaal psycholoog Diederik Stapel kort zijn. Zijn fraude werd opgemerkt door drie dappere jonge onderzoekers die mede dankzij de research master van de Tilburg School of Social and Behavioral Sciences beter methodologisch geschoold waren dan de generaties psychologen voor hen.

Het gebruik van verzonnen data past duidelijk *niet* in de door Adriaan de Groot (1961) in zijn klassieke boek *Methodologie* beschreven empirische cyclus. Deze cyclus schrijft voor hoe hypothese-toetsend onderzoek dient te geschieden. De onderzoeker begint met een observerende inductieve fase waarin bijvoorbeeld de eerdere literatuur en een zekere creativiteit een rol spelen. Vervolgens stelt een onderzoeker op grond daarvan een hypothese op. Na het kiezen van een geschikte onderzoeksopzet levert dit een specifieke voorspelling. De onderzoeker toetst deze voorspelling vervolgens empirisch, waarop een evaluatie volgt van wat die empirische toets betekent voor de hypothese en de bredere theorie. Dit hele proces dient publiek te geschieden zodat de cirkel met publicatie weer rond is en de volgende stap in het onderzoek gezet kan worden. De empirische cyclus is het dominante model waarbinnen het leeuwendeel van het

In het leeuwendeel van het hedendaagse onderzoek ligt de empirische lat veel te laag

sociale en gedragswetenschappelijke onderzoek wordt gepresenteerd. Stapel presenteerde zijn verzonden onderzoeken op deze wijze, maar in zijn onderzoek sneed hij het cruciale deel van de cyclus af.

FOUT We zouden Stapel's strategie kunnen aanduiden met Fantastische Onderzoeks-Uitkomsten Toveren, oftewel FOUT. Fout valt feitelijk buiten de wetenschap en is gelukkig zeldzaam. Met de statistische methodes die Chris Hartgerink (Hartgerink, Wicherts & Van Assen, 2016) onderzoekt, kunnen dit soort foute data in artikelen opgespoord worden. Net als in het Stapel-onderzoek (Levelt Committee, Noort Committee, & Drenth Committee, 2012) zouden dergelijke methoden standaard moeten worden toegepast op artikelen in het oeuvre van andere onderzoekers die schuldig zijn bevonden aan wetenschapsfraude.

MATIG ONDERZOEK

Laten we een stap in de goede richting doen en een matig onderzoek bespreken dat zich wel bedient van echte dataverzameling. Het onderzoek van Satoshi Kanazawa (2008) gaat over de oorzaken van raciale verschillen in de scores op IQ-tests. De te toetsen hypothese volgt uit een reeds onder nazi's populaire evolutionaire theorie over waarom sommige volkeren intelligenter zijn dan andere (Kanazawa, 2004; Lynn, 1991). De theorie stelt dat Europeanen en Aziaten gemiddeld slimmer zijn dan Afrikanen omdat Europese en Aziatische voorouders tijdens de laatste ijstijd geconfronteerd werden met een veel cognitief uitdagender omgeving dan de warme savanne was waarop Afrikaanse voorouders evolueerden. Een controversiële theorie dus, waarbij je de nodige voorzichtigheid zou verwachten die in dit matige onderzoek echter ver te zoeken is.

Kanazawa gebruikte in zijn onderzoek schattingen van gemiddelde IQ-scores van de bevolking van alle landen op de wereld. Hij correleerde deze zogenaamde nationale IQ's met de gemiddelde temperatuur in die landen. Daarnaast berekende Kanazawa de geografische afstand tussen elk land en de plek waar de eerste mensachtigen evolueerden, namelijk op de Afrikaanse savanne. Kanazawa's resultaten laten inderdaad zien dat de nationale IQ's hoger zijn in

landen die verder weg liggen van de wieg van de mensheid in Afrika. In Kanazawa's data hangt de temperatuur in landen bovendien samen met het nationale IQ en wel zo dat elke graad Celsius verkoeling geassocieerd is met een stijging van het gemiddeld IQ van bevolking in die landen met bijna 1 IQ-punt. Kanazawa concludeert dat zijn data de evolutionaire theorie sterk ondersteunen.

Maar met de juiste vragen kan een goede basisschoolleerling uit groep 4 of 5 nog wel wat gaten schieten in Kanazawa's onderzoek. Pelle en Tobe, is de aarde plat? En is het nu net zo koud in Nederland als tijdens de laatste ijstijd toen Nederland het hele jaar door bedekt was met een dik pak ijs? Het onderzoek van Kanazawa maakt juist deze aannames. Het gebruikt hedendaagse temperaturen en twintigste-eeuwse IQ-scores om evolutionaire processen tijdens de laatste ijstijd mee te onderzoeken. En Kanazawa gebruikt de stelling van Pythagoras voor het berekenen van geografische afstanden, wat dus veronderstelt dat de aarde plat is (Wicherts, Borsboom, & Dolan, 2010).

WIE, WAT, WAAR, WELKE? In methodologie kijkt men of de gebruikte steekproef van de personen, inducties, situaties, en metingen generaliseren naar andere meer algemene gevallen. Deze vraag heeft te maken met de wie, wat, waar en welke in de opzet van een onderzoek. Kanazawa's evolutionaire theorie gaat over onze verre voorouders en de laatste ijstijd, maar zijn IQ-scores en temperaturen zijn twintigste-eeuws. Niet bepaald representatief dus.

Methodologen beschouwen ook of de gekozen metingen of operationalisaties wel echt iets over de achterliggende constructen zeggen. Oftewel: 'Weet je wat je meet?' In mijn proefschrift (Wicherts, 2007) liet ik al zien dat IQ-tests niet dezelfde meeteigenschappen hebben tussen cultureel diverse groepen. Het is volkomen onduidelijk wat nationale IQ's in feite meten. Om maar te zwijgen over de op miserabele wijze samengestelde database van nationale IQ's (Wicherts, Dolan, & van der Maas, 2010b) die Kanazawa leende van een bevriende intelligentieonderzoeker, die structureel Afrikanen met hoge IQ's buiten zijn berekeningen liet (Wicherts, Dolan, & van der Maas, 2010a). Op de vragen wie, wat, waar en welke slaat het onderzoeksdesign van Kanazawa de plank

volledig mis: zijn keuzes passen niet bij zijn evolutionaire hypothese.

CAFÉ-PRAAT Methodologen zoeken graag alternatieve verklaringen voor een gevonden verband. *Komt het gevonden effect niet door iets anders?* In zijn artikel maakt Kanazawa zich schuldig aan een onjuiste causale evaluatie van de door hem gevonden correlaties. Er bestaat een schier oneindig aantal alternatieve niet-evolutionaire verklaringen voor waarom bewoners in Afrikaanse ontwikkelingslanden minder goed presteren op westerse IQ-tests dan westerlingen (Wicherts, Borsboom, et al., 2010). Zo werd een deel van de nationale IQ-data in Afrika verzameld onder ongeletterden die voor het eerst van hun leven werden geconfronteerd met een pen en een *multiple-choice* formulier (Wicherts, Dolan, Carlson, & van der Maas, 2010).

Ik noem Kanazawa's gechargeerde interpretatie 'Correlaat Als Factor Evalueren', oftewel CAFÉ. In het methodologieonderwijs in de sociale en gedragswetenschappen wordt het adagium 'correlatie impliceert geen oorzakelijk verband' er goed in gehamerd. Dankzij die scholing weten de meeste wetenschappers dat een correlatie consistent is met een breed scala aan causale relaties. Toch vormt CAFÉ-praat een groot maatschappelijk probleem. Er gaat geen week voorbij of verschillende media rapporteren onjuist over in onderzoek gevonden correlaties. Zo zullen populistische de positieve samenhang tussen het aantal geweldsdelicten en het aantal moskeeën in West-Europese steden al snel toewijzen aan jihadisme. Dat terwijl zo'n verband ook verklaard kan worden doordat grotere steden vanwege een groter inwoneraantal nu eenmaal zowel meer moskeeën als meer geweldsdelicten kennen. Het belang van goed methodenonderwijs is helder.

Methodologen kijken ook of statistische conclusies houdbaar zijn. Kanazawa rapporteert zijn correlaties met vier cijfers achter de komma. Zo correleert bij hem temperatuur -0.8842 met de breedtegraad; hij hecht blijkbaar aan accuratesse. Zoals gebruikelijk bedient Kanazawa zich van nulhypothese-toetsing om dit verband te toetsen. Kanazawa weet hier de absurde stropop dat temperatuur en afstand tot de evenaar *niet* samenhangen triomfantelijk met een

p-waarde van kleiner dan .0001 om te beuken. Goed nieuws voor de pinguïns en de zeespiegel dus.

HYPNOSE Kanazawa heeft eigenlijk helemaal geen statistiek nodig, omdat hij alle landen in de wereld al heeft meegenomen en er dus geen sprake is van een steekproef. Een nog groter probleem is dat Kanazawa zijn data uit eerdere onderzoeken al kende ver voordat hij zijn hypothese opstelde (Kanazawa, 2004; Templer & Arikawa, 2006). Ook Kanazawa snijdt daarmee de empirische cyclus af in een proces dat ook wel wordt aangeduid met 'Hypothesizing After Results are Known' oftewel HARKing (Kerr, 1998). Kanazawa spant zijn hypothese als een paard achter de wagen. Zijn studie is dus niet hypothese-toetsend.

In het Nederlands noem ik dit probleem trouwens "HYPOthetiseren Nadat Onderhavige Studie Eindigde" oftewel HYPNOSE. In het voorbeeld van Kanazawa waren de temperatuurverschillen op de aarde al eeuwen bekend, maar in veel ander onderzoek in de sociale en gedragswetenschappen is dit probleem subtieler omdat de data zelf de patronen leveren op grond waarvan de hypothese wordt opgesteld. De vooraanstaande psychologen Bem (2000) en Rosenthal (1994) prezen deze explorerende methode zelfs ooit aan als een efficiënte manier om mooie resultaten te kunnen presenteren. Het probleem is dan wel dat in artikelen staat dat de hypothese juist *voor* de dataverzameling was opgesteld. Daarom weten we niet in hoeveel onderzoek dit probleem van HARKing of hypnose eigenlijk optreedt. Met HYPNOSE creëren we wazige beelden die meestal niet overdraagbaar zijn. Het zoeken naar patronen in de data devalueert de empirische evidentie omdat je hiermee altijd wel iets zult vinden. Dat wil overigens *niet* zeggen dat exploraties van data geen plek hebben in de wetenschap, ze passen alleen minder goed binnen de empirische cyclus en vereisen een hele andere statistische aanpak.

Ik heb nu verschillende problemen in Kanazawa's studie besproken. Zijn opzet past niet bij zijn evolutionaire hypothese en hij maakt zich schuldig aan CAFÉ-praat door correlaties causaal te duiden. Hij maakt geen gebruik van getoverde data zoals Stapel, maar snijdt op een andere wijze ook de empirische cyclus af.

Er gaat geen week voorbij of verschillende media rapporteren onjuist over in onderzoek gevonden correlaties

MIDDELMATIG ONDERZOEK

Desondanks zijn Kanazawa's methodes (lineaire multi-pele regressie) en de rapportage van zijn resultaten helemaal niet zo veel anders dan wat men in veel respectabele wetenschappelijke tijdschriften aantreft. Nu nemen we weer een stap in de goede richting en belanden we in het gebied van veelvoorkomend onderzoek dat best aardig is maar desalniettemin in verschillende methodologische opzichten beter kan. Ik zal de methodologische kwaliteit van dat middelmatige (en dus typische) onderzoek nu bespreken aan de hand van een ander voorbeeld uit de intelligentieliteratuur.

De generaliseerbaarheid van vindingen in de gedragswetenschappen laat vaak te wensen over; elk artikel zou dan ook een paragraaf met details over steekproeftrekking en de doelpopulatie moeten bevatten

In verschillende onderwijskundige onderzoeken is gevonden dat meisjes en vrouwen op wiskundetests gemiddeld iets minder goed presteren dan jongens en mannen. Omdat wiskundetests worden gebruikt bij belangrijke beslissingen over individuen, is het cruciaal dat zij vrouwen en meisjes niet benadelen. In veel onderzoek is daarom gekeken of testangst onder vrouwen hun prestaties negatief beïnvloedt. Een specifieke vorm van testangst wordt stereotype bedreiging genoemd en ontstaat door wijdverbreide negatieve stereotypen die stellen dat vrouwen en meisjes minder goed zouden zijn in wiskunde. Wanneer meisjes en vrouwen geconfronteerd worden met dergelijke negatieve stereotypen verhoogt dat voor hen de druk. Ze krijgen het gevoel te worden beoordeeld op grond van dat negatieve idee dat zij er toch niets van zullen bakken. Dit negatieve effect van stereotype bedreiging op wiskundepre-

taties is in talloze studies onderzocht door de dreiging van stereotypen experimenteel te verhogen en vervolgens wiskundetests af te nemen.

Zo gebruikten Delgado & Pietro (2008) in hun onderzoek onder 310 Spaanse scholieren een quasi-experimenteel design waarin de helft van de scholieren te horen kreeg dat op de testbatterij die zij zouden gaan maken jongens beter presteerden dan meisjes, terwijl de andere helft te horen kreeg dat er juist geen sekseverschillen op die tests bestonden. De verwachting was dat die eerste mededeling de stereotype bedreiging voor meisjes zou verhogen. Op grond van hun analyses concluderen de onderzoekers dat stereotype dreiging inderdaad een negatief effect had op de wiskundeprestaties van sommige meisjes. Maar het effect vonden ze alleen voor meisjes die vatbaar zijn voor testangst. Dit is een interactie tussen de manipulatie en een persoonseigenschap zoals men die vaak in de psychologische literatuur tegenkomt.

In het middelmatige onderzoek van Delgado en Pietro wordt het beroemde effect van stereotype bedreiging op wiskundeprestaties alleen gevonden als men kijkt naar de meer testangstige scholieren. Hun theoretische verklaring mist diepgang, waardoor we in dit onderzoek weer niet kunnen uitsluiten dat desbetreffende hypothese opgesteld werd nadat de interactie zich in de data openbaarde.

Het gemengde resultaat roept ook vragen op over generaliseerbaarheid.

WIE, WAT, WAAR, WELKE? Delgado en Pietro geven aan dat hun steekproef met scholieren redelijk representatief is voor Spaanse scholieren, zonder echt evidentie te geven van hoe normatief deze steekproef is op relevante variabelen. Als het effect zich inderdaad beperkt tot hoog test-angstigen, is het op zijn minst verwarrend dat die interactie in andere studies naar stereotype bedreiging geen rol van betekenis speelde, terwijl die proefpersonen daarin niet specifiek waren geselecteerd op grond van hun hoge testangst.

De generaliseerbaarheid van vindingen in de gedragswetenschappen laat vaak te wensen over. Het leeuwendeel van het psychologisch onderzoek, en dus ook veel onderzoek naar stereotype bedreiging, wordt gedaan met toevallig aanwezige eerstejaarspsychologiestudenten. Die zijn (te) hoog opgeleid, (te) slim, en mogelijk te neurotisch om als representatief voor de bredere bevolking door te gaan. Aselecte of goed getrokken steekproeven zijn duur en vaak moeilijk te realiseren, maar bij veel onderzoek weten we gewoonweg niet of de steekproeftrekking een rol speelt. Elk

artikel zou dan ook een paragraaf met details over steekproeftrekking en de doelpopulatie moeten bevatten.

Generaliseerbaarheid gaat niet alleen over personen, maar ook over de omstandigheden waarin de proefpersonen zich bevinden en de dingen die de onderzoeker met ze doet. Onderzoek naar stereotype bedreiging gebruikt vaak kunstmatige labruimtes en instructies die ons in het echte leven raar zouden voorkomen. Je kunt terecht de vraag stellen of de effecten zoals gevonden in die omstandigheden ook gelden bij wiskundetoetsen die in het echte leven worden afgenomen. In de grote literatuur over stereotype bedreiging (Flore & Wicherts, 2015) is maar een studie bekend dat onder echte testomstandigheden werd uitgevoerd (Stricker & Ward, 2004). Daarin werd geen effect gevonden.

In veel sociale wetenschappen is de aandacht voor steekproeven wat betreft ondervraagde personen wel groter dan in de psychologie. Maar daarvoor wordt juist dikwijls gebruik gemaakt van grootschalige databestanden, zoals die van de *European Social Survey*, die een ander probleem met zich meebrengen: daar zijn de data al beschikbaar in een (te) vroeg stadium van de empirische cyclus. Men kan derhalve weer niet uitsluiten dat de onderzoeker vanwege HYPNOSE de evidentie bedoeld of onbedoeld overdrijft.

WEET WAT JE MEET

Delgado en Pietro geven bij de vraag of ze weten wat ze meten wel het goede voorbeeld door alle correlaties te rapporteren, aan te geven hoe betrouwbaar elke schaal is, en een Rasch-model te fitten op hun schalen. Bij middelmatig, typisch onderzoek in de sociale en gedragswetenschappen gaat het redelijk wat betreft de vraag *weet je wat je meet?* Dit schrijf ik op het conto van de psychometrie, die met formele modellen onderzoekt wat er schuilgaat achter scores op tests en vragenlijsten. Psychometrische begrippen als betrouwbaarheid, validiteit, en latente variabele hebben een grote en positieve impact gehad op onderzoek.

Uiteraard gaat er in de literatuur ook wel het nodige mis met psychometrie. De validiteit van veel metingen is onvoldoende onderzocht. Te vaak wordt een latente variabele als een eindstation gezien. Terwijl we nu juist willen weten wat de aard is van latente variabelen zoals intelligentie en depressie, om te weten hoe ze tot stand komen en hoe we ze in positieve zin kunnen beïnvloeden. In veel onderzoek gebruikt men simpelweg de meetinstrumenten die anderen ook gebruikten zonder kritisch te beschouwen of die wel echt de achterliggende constructen meten, of die constructen überhaupt bestaan, en of zij de beoogde structuur hebben. De

psychometrie biedt goed ontwikkelde modellen die veel meer potentie hebben om hypothesen strenger te toetsen. Psychometrisch onderzoek is essentieel voor verantwoord gebruik van tests en vragenlijsten in de wetenschap en de praktijk.

Met psychometrische modellen kunnen we ook nader inzoomen op de specifieke effecten van stereotype bedreiging op het niveau van items en personen. Niet bij alle proefpersonen en op alle cognitieve tests treden deze effecten even sterk op. Zo namen Delgado en Pietro naast hun wiskundetest ook een test af die mentale rotatie meet. Hoewel er duidelijke negatieve stereotypen bestaan over het ruimtelijk inzicht van vrouwen, vonden Delgado en Pietro op de mentale rotatie taak juist weer geen enkel effect. Zij rapporteerden die teleurstellende resultaten wel netjes in hun artikel. Zij gaan hierbij in tegen de *de facto* norm om in artikelen alleen maar de mooie resultaten weer te geven.

PRUT Dat brengt mij op een groot probleem in de hedendaagse wetenschap waarbij de empirische cyclus van De Groot (1961) evenmin gevolgd wordt. Het heeft te maken met het publiceren van de resultaten, en daar gaat het vaak fout. Er treedt bij het publiceren een wijdverbreid selectiemechanisme op waarbij de cyclus stilletjes verlaten wordt. Ik noem het 'Publiceren van de Resultaten (Uitgezonderd Teleurstellende)', oftewel PRUT. Hierbij worden hele studies of delen van de resultaten *niet* gepubliceerd omdat resultaten niet stroken met de verwachting of omdat ze niet significant zijn. PRUT leidt tot enorme vertekeningen in de literatuur. Men spreekt vaak over het file drawer-probleem, maar eigenlijk verdwijnen veel tegenvallende resultaten gewoon in de fysieke of digitale prullenbak. Als van het meeste gepubliceerd onderzoek materialen en data al als sneeuw voor de zon verdwijnen (Wicherts, Borsboom, Kats, & Molenaar, 2006), verwacht ik niet dat met details en resultaten van teleurstellende ongepubliceerde onderzoeken plots heel zorgvuldig wordt omgesprongen. De onderzoekers geloven

Omdat wiskundetests worden gebruikt bij belangrijke beslissingen over individuen, is het cruciaal dat zij vrouwen en meisjes niet benadelen

zelf in een effect en worden wellicht ook gedreven door een angst voor de peer reviewers die publicatie van hun tegenval-lende resultaten mogelijk tegenhouden. Veel onderzoekers wijzen het uitblijven van een effect toe aan een verkeerde opzet, dus mogelijke systematische fouten in de wie, wat, waar, of welke. Terwijl met de typisch kleine steekproeven zoals gebruikt in veel studies de hoofdverdachte voor het uitblijven van een effect gewoon domme pech is. Statistici noemen die pech de Type II-fout.

Verschillende studies in het veld van de ethische besliskunde hebben laten zien dat ook eerlijke mensen weleens oneerlijk zijn

DOBBELEN Er is helaas nog een groot statistisch probleem en dat is dat onderzoekers in de data-analyse op zoek kunnen gaan naar significante resultaten die betrekking hebben op hun hypothese. Dit probleem staat bekend onder de naam P-hacking (Simmons, Nelson, & Simonsohn, 2012), maar ik zou het liever aanduiden met de term Doel-Bewust Bevin-dingen Lokaliseren, oftewel DOBBEL. Onderzoekers moeten doorgaans een hele rits keuzes maken over de specifieke details van hun analyse, ook als de voorspelling al vastligt. De uitkomsten van verschillende analyses op grond van meestal arbitraire instellingen in het analyseprogramma zijn onderhevig aan verschillende toevalsfactoren. Vaak levert een eerste analyse geen significant effect op. In dat geval kun je de analyse ook op andere manieren proberen net zo lang tot het effect zich wel aandient met een gewenste p-waarde van onder de .05. Bij dit gedrag zijn wetenschappers net gewone mensen.

Verschillende studies in het veld van de ethische besliskunde hebben laten zien dat ook eerlijke mensen weleens oneerlijk zijn. Een van mijn favoriete onderzoeken op dit gebied (Shalvi, Dana, Handgraaf, & De Dreu, 2011) laat proefpersonen in een afgesloten labruimte met een dobbelsteen gooien, terwijl de worp bepaalt met welke beloning ze het lab zullen verlaten. Voor elk oog krijgen ze

een euro, waardoor ze maximaal zes euro kunnen verdienen. Nu gooien de proefpersonen die dobbelsteen op zo'n manier dat anderen onmogelijk kunnen weten wat zij gegooid hebben, namelijk onder een koffiebekertje met een klein gat in de bodem. In deze oncontroleerbare situatie zouden economen verwachten dat eenieder zijn of haar winst zou maximaliseren door gewoon altijd een zes te rapporteren, maar dit is niet wat er gebeurt. Laat men proefpersonen één keer met de dobbelsteen gooien, dan rapporteert men niet veel meer zessen dan men op grond van het toeval zou verwachten. De verklaring is dat mensen zichzelf graag zien als eerlijk persoon. Het voelt dan niet goed te liegen voor zo'n kleine beloning. Die algemene eerlijkheid, eigenlijk een soort moreel kompas, is het goede nieuws. Alleen functioneert het morele kompas niet onder alle omstandigheden. Er gebeurt namelijk iets gekks als je proefpersonen drie keer de dobbelsteen laat werpen, terwijl de instructie ze voorschrijft om de eerste worp te rapporteren voor het vaststellen van hun beloning. Ondanks dat de eerste worp telt, zien we aan de verdeling van gerapporteerde uitkomsten dat de proefpersonen nu juist de hoogste uitkomst van drie worpen rapporteren. Hoe komt dat? Stel je gooit de eerste keer een 1 en de tweede keer een 5. Dan denk je volkomen terecht dat de eerste worp ook een 5 had kunnen zijn en rapporteert vervolgens die 5. Deze studie en vergelijkbare studies laten zien dat eerlijke mensen geneigd zijn tot die kleine leugentjes als zij deze kunnen rechtvaardigen. Deze neiging wordt sterker als men denkt dat anderen het ook doen, de situatie ambigu is, en de consequenties van het gedrag nihil lijken te zijn (Shalvi, Gino, Barkan, & Ayal, 2015). Hoewel dit onderzoek nog niet is gerepliceerd onder echte onderzoekers die hun echte data analyseren, lijken deze situaties mij wel passen bij hoe een onderzoeker zou kunnen werken en denken: *Als de tweede analyse significant is, waarom zou ik dan de eerste niet-significante analyse rapporteren? Die tweede analyse had immers ook de eerste analyse kunnen zijn. En met haar onverwachte resultaat moet er wel iets mis zijn met die eerste analyse.*

Wij hebben recentelijk een overzicht gemaakt van de verschillende typen keuzes waarmee een onderzoeker geconfronteerd wordt in de analyse van psychologische studies (Wicherts et al., 2016). We kwamen op vijftien verschillende analytische keuzes. *Hoe gaan we om met uitbijters en atypische proefpersonen? Welke specifieke uitkomstmaat kiezen we? Welke covariaten nemen we mee?* Een beetje middelmatig onderzoek levert makkelijk zes van dergelijke keuzes op. Met twee alternatieve mogelijkheden per keuze, kijken we aan

tegen $2/6 = 64$ verschillende manieren waarop de data kunnen worden geanalyseerd. Knap als je dan niet ten minste een significant resultaat weet te vinden.

Veel onderzoekers geven toe weleens gedubbeld te hebben in hun analyse. Dit dubbelen is begrijpelijk in een wetenschapssysteem waarin nieuwe significante resultaten de norm zijn en rijkelijk beloond worden met publicaties, beurzen, en leerstoelen (Bakker, van Dijk, & Wicherts, 2012). Maar dubbelen heeft desastreuze gevolgen. Omdat dit proces toevallige uitschieters selecteert, zullen gevonden effecten worden overschat. Simulatiestudies van Marjan Bakker en anderen (Bakker et al., 2012; Bakker & Wicherts, 2014; Simonsohn, Nelson, & Simmons, 2014) hebben laten zien dat de kans op het vinden van een vals positief resultaat al snel oploopt naar boven de 50% en dat echte effecten erdoor worden opgepompt. Als genoeg onderzoekers inderdaad dubbelen, wordt het buitengewoon lastig om echte effecten van onechte effecten te onderscheiden. Zelfs nieuwe meta-analyse methoden zoals p-uniform die ontwikkeld zijn om voor selectie op significantie te corrigeren zijn niet tegen al dit dobbelgeweld opgewassen (van Aert, Wicherts, & van Assen, 2016).

Het lijkt erop dat dit dobbelgedrag wijdverbreid is. Er is eigenlijk maar één specifiek trucje in het te positief rapporteren van uitkomsten dat we makkelijk kunnen detecteren (John, Loewenstein, & Prelec, 2012), en dat is de verkeerde afronding van niet-significante p-waardes als zouden zij significant zijn (Bakker & Wicherts, 2011). Zo is dit resultaat ' $F(2,65)=3.02, p=.05$ ' als je de p-waarde op grond van de getallen narekent niet significant (namelijk $p=.06$), terwijl het wel als significant wordt gerapporteerd. Michèle Nuijten en Sacha Epskamp (2015) ontwikkelden het programma Statcheck waarmee dergelijke foute rapportages in duizenden artikelen kunnen worden opgespoord (Nuijten, Hartgerink, van Assen, Epskamp, & Wicherts, 2016). Deze fouten komen voor in maar liefst 12.5% van de artikelen in de psychologische literatuur.

Maar het verkeerd afronden van een p-waarde in een artikel om die significant te laten lijken, is gezien de vele andere, wat subtielere manieren om significantie te verkrijgen, toch een soort laatste toevlucht. Waarom zou je bij een geworpen vijf een zes noteren als je de dobbelsteen veel vaker ongestoord gooien kan? Het feit dat we nu juist die verkeerde afrondingen in een van de acht psychologieartikelen met Statcheck aantreffen, roept toch wel ernstig de vraag op of we met die inconsistente p-waardes niet gewoon tegen de top van de ijsberg aankijken. Om dat te weten, zouden we

in de onderliggende data moeten duiken om te zien of arbitraire keuzes de resultaten beïnvloeden (Steenen, Tuerlinckx, Gelman, & Vanpaemel, 2016). Het probleem is dat van het meeste onderzoek de data niet beschikbaar zijn voor verificatiedoeleinden (Vanpaemel, Vermorgen, Deriemaeker, & Storms, 2015; Wicherts et al., 2006).

Typische onderzoeken kunnen dus last hebben van HYPNOSE, onzekerheden over Wie, Wat, Waar, Welke, van selectief publiceren (PRUT), en van DOBBEL-gedrag. De conclusie is dat hedendaagse methoden in de sociale en gedragswetenschappen onrustbarend mild zijn. Het is gezien deze methodologische problemen niet ondenkbaar dat de literatuur meer onjuiste dan juiste conclusies bevat (Ioannidis, 2005).

MEEDOGENLOOS ONDERZOEK

Dit is een goed moment om onderzoek te bespreken waar de methodoloog wel blij van wordt. Dat type onderzoek is methodologisch meedogenloos omdat daarbij alle hypothesen en analyseplannen van tevoren opgesteld en vastgelegd worden. Die plannen oftewel pre-registraties zijn ook openbaar. In een gepreregistreerde studie (De Groot, 1956/2014; Wagenmakers, Wetzels, Borsboom, Maas, & Kievit, 2012) liggen die plannen vast en telt alleen die ene vooraf bepaalde analyse voor de toets van de voorspelling. Dit verzekert ons dat de cyclus inderdaad juist doorlopen is en dat de statistische uitkomsten niet mooier uitkomen dan ze zijn vanwege het herhaaldelijk dubbelen. Dat is goed nieuws voor ware voorspellingen en slecht nieuws voor voorspellingen die onwaar zijn. Overigens staat het de onderzoeker binnen een gepreregistreerde studie vrij om ook nog additionele exploratieve analyses te doen om te zien wat er nog meer in de data is te vinden. Maar die exploraties zijn dan wel als zodanig geïdentificeerd en leveren hooguit interessante hypothesen die men vervolgens in nieuwe data weer formeel moet toetsen.

In een recente gepreregistreerde studie onder meer dan duizend meisjes van de havo en het vwo, onderzocht Paulette Flore (Flore, Mulder, & Wicherts, 2017) of stereotype bedreiging wiskundepreraties verlaagt. Haar studie maakte gebruik van het format van *Registered Report* (Chambers, 2013), waarin niet het hele artikel door de referenten wordt becommentarieerd, maar juist het onderzoeksplan. Als hun registratie na herzieningen goed bevonden wordt, ontvangen de auteurs van het *Registered Report* in principe goedkeuring voor hun uiteindelijke artikel. Daarna worden de data verzameld en worden de geplande analyses op die data

losgelaten. De uitkomsten worden ongeacht de resultaten gepubliceerd, wat dus PRUT tegengaat.

Vele eerdere studies hadden het verwachte (gemiddelde) effect laten zien van stereotype bedreiging onder scholieren (Flore & Wicherts, 2015), maar de methoden waren veel te mild. De resultaten van het onderzoek lieten, ondanks het gebruik van het theoretisch optimale design, geen enkel effect zien van stereotype bedreiging. Dit resultaat werpt belangrijk licht op de theorie en de mogelijke beperkingen in de wie, wat, waar, en welke van het beroemde effect. Onderzoek met meedogenloze methoden is moeilijker dan onderzoek met milde methodes, maar levert wel zuivere informatie over belangrijke zaken zoals de eerlijkheid van wiskundetests.

Meedogenloze methoden kunnen ook nieuw licht werpen op interessante vindingen in het meta-onderzoek. Zo gebruikten Michèle Nuijten en Coosje Veldkamp (Nuijten et al., 2017; Veldkamp, 2017; Veldkamp, Nuijten, Dominguez-Alvarez, van Assen, & Wicherts, 2014) pre-registratie om de hypothese van Wicherts te toetsen dat onderzoekers die hun data delen minder fouten maken in de rapportage van statistische uitkomsten. Hun onderzoeken lieten het verband trouwens niet zien, wat ook wel weer verfrissend is na mijn niet geregistreerde studie uit 2011 (Wicherts, Bakker, & Molenaar, 2011) waarin wel een dergelijk verband gevonden werd. Vijf meedogenloze studies later heb ik zo mijn twijfels over dat resultaat uit mijn eerdere niet gepre-registreerde studie. Dat leert deze jonge professor wel om in het vervolg geen milde methodes meer te gebruiken. Milde methodes houden bij veel onderwerpen de echte vooruitgang tegen, omdat ze te snel leiden tot mooie maar valse bevindingen die het vakgebied de verkeerde kant op sturen en in replicaties niet zullen terugkeren.

Gelukkig nemen pre-registratie en openlijk delen van data nu een vlucht, mede wellicht dankzij de affaire-Stapel en hopelijk ook deels door het werk dat wij hebben verzet om methodologische problemen te documenteren. De komende jaren zal ik me inzetten voor het propageren van meedogenloze methoden, het ontwikkelen van robuuste analyses, het valideren van psychometrische modellen, het verbeteren van meta-analyse, het inzetten van Statcheck tijdens peer review, het verfijnen van pre-registratie, en nog veel meer. Gelukkig wil het leeuwendeel van de onderzoekers het echt goed doen.

De methodologische vinger raakt de zere plekken in het onderzoek, maar kan ook de juiste weg wijzen. Zo dragen methodologen bij aan het creëren van betrouwbare en bruikbare kennis over de maatschappij en het menselijk gedrag.

OVER DE AUTEUR

Dit artikel is een lichte bewerking van de oratie die Jelte Wicherts op 15 september 2017 uitsprak bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Methodologie van de Sociale en de Gedragswetenschappen aan Tilburg University.

E-mail: j.m.wicherts@uvt.nl.

Literatuur

- Bakker, M., van Dijk, A., & Wicherts, J. M. (2012). The rules of the game called psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 7, 543-554. doi: 10.1177/1745691612459060
- Bakker, M., & Wicherts, J. M. (2011). The (mis)reporting of statistical results in psychology journals. *Behavior Research Methods*, 43, 666-678. doi: 10.3758/s13428-011-0089-5
- Bakker, M., & Wicherts, J. M. (2014). Outlier removal, sum scores, and the inflation of the Type I error rate in independent samples t tests. The power of alternatives and recommendations. *Psychological Methods*, 19, 409-427. doi: 10.1037/met0000014
- Bem, D. J. (2000). Writing an empirical article. In R. J. Sternberg (Ed.), *Guide to publishing in psychology journals*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Chambers, C. D. (2013). Registered Reports: A new publishing initiative at Cortex. *Cortex*. doi: 10.1016/j.cortex.2012.12.016
- de Groot, A. D. (1956/2014). The meaning of "significance" for different types of research [translated and annotated by Eric-Jan Wagenmakers, Denny Borsboom, Josine Verhagen, Rogier Kievit, Marjan Bakker, Angelique Cramer, Dora Matzke, Don Mellenbergh, and Han L. J. van der Maas]. 1969. *Acta Psychologica*, 148, 188-194. doi: 10.1016/j.actpsy.2014.02.001
- de Groot, A. D. (1961). *Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*. 's Gravenhage: Mouton.
- Delgado, A. R., & Prieto, G. (2008). Stereotype threat as validity threat: The anxiety-sex-threat interaction. *Intelligence*, 36, 635-640. doi: 10.1016/j.intell.2008.01.008
- Epskamp, S., & Nuijten, M. B. (2015). statcheck: Extract statistics from articles and recompute p values. R package version 1.0.1. <http://cran.r-project.org/package=statcheck>
- Flore, P. C., Mulder, J., & Wicherts, J. M. (2017). The influence of gender stereotype threat on mathematics test scores of Dutch high school students: A registered report. *Comprehensive Results in Social Psychology*.
- Flore, P. C., & Wicherts, J. M. (2015). Does stereotype threat influence performance of girls in stereotyped domains? A meta-analysis. *J Sch Psychol*, 53, 25-44. doi: 10.1016/j.jsp.2014.10.002
- Hartgerink, C. H. J., Wicherts, J. M., & van Assen, M. A. L. M. (2016). The value of statistical tools to detect data fabrication. *Research Ideas and Outcomes*, 2, e8860. doi: 10.3897/rio.2.e8860
- Ioannidis, J. P. A. (2005). Why most published research findings are false. *PLOS Medicine*, 2, e124. doi: 10.1371/journal.pmed.0020124
- John, L. K., Loewenstein, G., & Prelec, D. (2012). Measuring the prevalence of questionable research practices with incentives for truth-telling. *Psychological Science*, 23, 524-532. doi: 10.1177/0956797611430953

In een gepreregistreerde studie liggen plannen vast en telt alleen die ene vooraf bepaalde analyse voor de toets van de voorspelling

- Kanazawa, S. (2004). General intelligence as a domain-specific adaptation. *Psychological Review*, 111, 512-523. doi: 10.1037/0033-295X.111.2.512
- Kanazawa, S. (2008). Temperature and evolutionary novelty as forces behind the evolution of general intelligence. *Intelligence*, 36, 99-108. doi: 10.1016/j.intell.2007.04.001
- Kerr, N. L. (1998). HARKing: Hypothesizing after the results are known. *Personality and Social Psychology Review*, 2, 196-217.
- Levelt Committee, Noort Committee, & Drenth Committee. (2012). *Flawed science: The fraudulent research practices of social psychologist Diederik Stapel*. Tilburg, The Netherlands: Tilburg University.
- Lynn, R. (1991). Race differences in intelligence: A global perspective. *Mankind Quarterly*, 31, 255-296.
- Nuijten, M. B., Borghuis, J., Veldkamp, C. L. S., Alvarez, L. D., van Assen, M. A. L. M., & Wicherts, J. M. (2017). *Journal Data Sharing Policies and Statistical Reporting Inconsistencies in Psychology*. Retrieved from osf.io/preprints/psyarxiv/sgbta
- Nuijten, M. B., Hartgerink, C. H. J., van Assen, M. A. L. M., Epskamp, S., & Wicherts, J. M. (2016). The prevalence of statistical reporting errors in psychology (1985-2013). *Behavior Research Methods*, 48, 1205-1226. doi: 10.3758/s13428-015-0664-2
- Rosenthal, R. (1994). Science and ethics in conducting, analyzing, and reporting psychological research. *Psychological Science*, 5, 127-134.
- Shalvi, S., Dana, J., Handgraaf, M. J., & De Dreu, C. K. (2011). Justified ethicality: Observing desired counterfactuals modifies ethical perceptions and behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 115, 181-190.
- Shalvi, S., Gino, F., Barkan, R., & Ayal, S. (2015). Self-Serving Justifications. *Current Directions in Psychological Science*, 24, 125-130. doi: 10.1177/0963721414553264
- Simmons, J. P., Nelson, L. D., & Simonsohn, U. (2012). A 21-word solution. *Dialogue; The Official Newsletter of the Society for Personality and Social Psychology*, 26, 4-7.
- Simonsohn, U., Nelson, L. D., & Simmons, J. P. (2014). p-curve and effect size: Correcting for publication bias using only significant results. *Perspectives on Psychological Science*, 9, 666-681. doi: 10.1177/1745691614553988
- Steege, S., Tuerlinckx, F., Gelman, A., & Vanpaemel, W. (2016). Increasing Transparency through a Multiverse Analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 11, 702-712. doi: 10.1177/1745691616658637
- Stricker, L. J., & Ward, W. C. (2004). Stereotype threat, inquiring about test takers' ethnicity and sex, and standardized test performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 34, 665-693.
- Templer, D. I., & Arikawa, H. (2006). Temperature, skin color, per capita income, and IQ: An international perspective. *Intelligence*, 34, 121-139. doi: 10.1016/j.intell.2005.04.002
- van Aert, R. C. M., Wicherts, J. M., & van Assen, M. A. L. M. (2016). Conducting meta-analyses based on p-values: Reservations and recommendations for applying p-uniform and p-curve. *Perspectives on Psychological Science*, 11, 713-729. doi: 10.1177/1745691616650874
- Vanpaemel, W., Vermorgen, M., Deriemaeker, L., & Storms, G. (2015). Are we wasting a good crisis? The availability of psychological research data after the storm. *Collabra*, 1, 1-5. doi: 10.1525/collabra.13
- Veldkamp, C. L. S. (2017). *The human fallibility of scientists. Dealing with error and bias in academic research*. Doctoral dissertation, Tilburg University.
- Veldkamp, C. L. S., Nuijten, M. B., Dominguez-Alvarez, L., van Assen, M. A. L. M., & Wicherts, J. M. (2014). Statistical Reporting Errors and Collaboration on Statistical Analyses in Psychological Science. *PLOS ONE*, 9, e114876. doi: 10.1371/journal.pone.0114876
- Wagenmakers, E. J., Wetzels, R., Borsboom, D., Maas, H. L. J. v. d., & Kievit, R. A. (2012). An agenda for purely confirmatory research. *Perspectives on Psychological Science*, 7, 632-638. doi: 10.1177/1745691612463078
- Wicherts, J. M. (2007). *Group differences in intelligence test performance*. Unpublished doctoral dissertation, University of Amsterdam.
- Wicherts, J. M., Bakker, M., & Molenaar, D. (2011). Willingness to share research data is related to the strength of the evidence and the quality of reporting of statistical results. *PLoS ONE*, 6, e26828. doi: 10.1371/journal.pone.0026828
- Wicherts, J. M., Borsboom, D., & Dolan, C. V. (2010). Why national IQs do not support evolutionary theories of intelligence. *Personality and Individual Differences*, 48, 91-96. doi: 10.1016/j.paid.2009.05.028
- Wicherts, J. M., Borsboom, D., Kats, J., & Molenaar, D. (2006). The poor availability of psychological research data for reanalysis. *American Psychologist*, 61, 726-728. doi: 10.1037/0003-066X.61.7.726
- Wicherts, J. M., Dolan, C. V., Carlson, J. S., & van der Maas, H. L. J. (2010). Raven's tests performance of Africans: Average performance, psychometric properties, and the Flynn Effect. *Learning and Individual Differences*, 20, 135-151. doi: 10.1016/j.lindif.2009.12.001
- Wicherts, J. M., Dolan, C. V., & van der Maas, H. L. J. (2010a). The dangers of unsystematic selection methods and the representativeness of 46 samples of African test-takers. *Intelligence*, 38, 30-37. doi: 10.1016/j.intell.2009.11.003
- Wicherts, J. M., Dolan, C. V., & van der Maas, H. L. J. (2010b). A systematic literature review of the average IQ of sub-Saharan Africans. *Intelligence*, 38, 1-20. doi: 10.1016/j.intell.2009.05.002
- Wicherts, J. M., Veldkamp, C. L., Augusteijn, H. E., Bakker, M., van Aert, R. C., & van Assen, M. A. (2016). Degrees of Freedom in Planning, Running, Analyzing, and Reporting Psychological Studies: A Checklist to Avoid p-Hacking. *Front Psychol*, 7, 1832. doi: 10.3389/fpsyg.2016.01832

Revolutie!

Snel succes met ROM: een leidraad voor professionals in de ggz

Door: Suzan Oudejans en Masha Spits (2018)

Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 133 p.

Recensent: Karel Soudijn

De afkorting ROM kan in de gezondheidszorg op drie manieren worden gelezen. Soms gaat het om *Routine Outcome Measurement*, soms om *Routine Outcome Monitoring*, en vaak om *Routine Outcome Management*. Voor verzekeraars is het prettig hulpverleners op enkele duidelijke criteria met elkaar te kunnen vergelijken. Je maakt daarna afspraken met de meest succesvolle en de goedkoopste. De andere schrap je van je lijst. Het is begrijpelijk dat niet iedereen hier blij van wordt. Bovendien komen betrokkenen in de verleiding om zeer selectief informatie aan te leveren. ROM is dan de koninklijke weg naar een leugenachtige samenleving.

Aan meting van resultaten kleef een algemeen bezwaar. Vaak is het lastig om scores eenduidig te interpreteren. Is een behandeling geslaagd als de cliënt tevreden is? Misschien betekent tevredenheid alleen maar dat cliënten het tijd vinden worden om te stoppen. Scores aan het eind van een behandeling maken ook niet duidelijk hoe behandelaars hun werkwijze verder kunnen ontwikkelen.

Hulpverleners die hun aanpak willen verbeteren, lezen de letter M in de ROM als 'monitoring'. Suzan Oudejans en Masha Spits adviseren deze hulpverleners hun behandelingen te doorspekken met een vragenlijst. Kom daarmee niet pas aan het eind van een behandeling, maar laat cliënten herhaaldelijk een lijst invullen die op hun eigen problematiek is afgestemd. Ook nu geven scores geen eenduidig beeld van wat iemand denkt of voelt, maar ze bieden wel aanknopingspunten om het gesprek met een cliënt te vervolgen. Therapeuten kunnen vragen stellen over de betekenis van bepaalde antwoorden. Ze kunnen hun

cliënt ook laten zien hoe diens scores nu afwijken van de manier waarop vorige lijsten werden ingevuld. In hun boek pleiten Oudejans en Spits ervoor om scores herhaaldelijk terug te koppelen via 'motiverende gespreksvoering'. Mogelijkheden daartoe illustreren zij met voorbeelden. Zowel cliënt als therapeut moet daardoor beter, want doelgerichter, gaan functioneren.

Op basis van literatuur betogen Oudejans en Spits dat hulpverleners in de gezondheidszorg gewoonlijk hun vaardigheden sterk overschatten. Bovendien gaan ze vaak veel te lang door. Intervisie is zinvol, maar collega's nemen de werkelijkheid óók selectief waar. Vragenlijsten verzakelijken het gesprek. We hoeven die lijsten ook niet altijd zelf te ontwikkelen. De auteurs geven een opsomming van talrijke instrumenten die door anderen al op de markt zijn gebracht.

Dit boek is een gemakkelijk toegankelijke inleiding in het gebruik van evaluerende vragenlijsten in de geestelijke gezondheidszorg. Valkuilen staan in deze wegwijzer netjes gemarkeerd. Wie teveel meet, verdrinkt in bureaucratische rompslomp. Wie te weinig meet, draait zichzelf en anderen een rad voor ogen. De auteurs zijn zelf nogal gecharmeerd van motiverende gespreksvoering aan de hand van telkens opnieuw afgenomen vragenlijsten. Ook hier speelt echter een probleem, want om dit echt goed in praktijk te brengen, zullen de meeste hulpverleners hun werkwijze radicaal moeten herzien. Eigenlijk bepleiten Oudejans en Spits revolutie.

Dr. K.A. Soudijn is verbonden aan de Universiteit van Tilburg. E-mail: k.a.soudijn@uvt.nl.

Wilsbekwaamheid als interactief begrip

Wilsbekwaamheid in de medische praktijk

Door Irma Hein en Adger Hondius (redactie; 2018)

Utrecht: De Tijdstroom, 211 p.

Recensent: Karel Soudijn

De beroepscode van het NIP kent allerlei rechten toe aan cliënten. In sommige gevallen worden deze rechten uitgeoefend door wettelijke vertegenwoordigers. Artikel 7 uit de code maakt duidelijk hoe dit zit bij minderjarigheid. En artikel 9 vertelt tot wie de psycholoog zich moet richten als de cliënt een 'meerderjarige wilsonbekwame cliënt' is. Wanneer is iemand wilsonbekwaam? Hierover zegt artikel 9: als die persoon 'niet in staat [is] tot een redelijke waardering van zijn belangen terzake'.

Dit citaat bevat twee valkuilen. Het woord 'redelijke' geeft geen duidelijke grenzen aan. Wat de ene beoordelaar redelijk vindt, kan voor de andere beoordelaar heel onredelijk zijn. Maar ook het woord 'terzake' levert problemen op. We zien namelijk gemakkelijk over het hoofd dat wilsonbekwaamheid geen persoonlijkheidstrek is. Wilsonbekwaamheid van een cliënt wordt met 'terzake' afhankelijk gemaakt van wat een psycholoog op een bepaald moment van plan is. Anders gezegd: het begrip slaat op een kenmerk dat context-gebonden is.

Verschillende regels uit de beroepscode van het NIP zijn ontleend aan wetgeving op het gebied van de gezondheidszorg; onze code heeft deze regels alleen maar een wat ruimere toepassing gegeven. Wie de valkuilen rond wilsonbekwaamheid beter wil leren kennen, kan zich tegen struikelpartijen wapenen door kennis te nemen van discussies over die wetgeving. In het boek *Wilsbekwaamheid in de medische praktijk* krijgen psychologen in elk geval twee keer een draai om hun oren. Op p. 71 wordt het NIP verweten dat deze beroepsvereniging in een richtlijn uit 2012 het woord 'wilsbekwaamheid'

verkeerd gebruikt. Op p. 79 wordt een psycholoog de mantel uitgeveegd die ten onrechte in een rapportage pro Justitia wilsbekwaamheid koppelde aan toerekeningsvatbaarheid.

In dit boek staan algemene juridische en ethische beschouwingen naast hoofdstukken die zijn toegesneden op specifieke werkvelden. In een laatste deel vinden we voorbeelden van een in Amerika ontwikkeld type gesprek (het MacCAT-interview) om bij patiënten hun mate van wils(on)bekwaamheid vast te stellen. Eigenlijk komt dat interview simpelweg neer op een vorm van spiegelen. Vertel als professional duidelijk wat je van plan bent om te doen; vraag vervolgens aan de ander om dit in eigen woorden te herhalen. Als patiënten of cliënten dit goed kunnen, dan zijn ze wilsbekwaam. Maken ze er een potje van, dan duidt dit op het tegenovergestelde.

Het aardige van deze procedure lijkt me de opdracht die aan de professionals wordt gegeven. Wilsonbekwaamheid is nu voor een belangrijk deel óók een kenmerk van de hulpverlener. Wie teveel vaktal gebruikt, teveel mummelt, of maar wat in de ruimte zwamt, stuit op een muur van onbegrip. Wartaal is lastig te spiegelen. Wilsonbekwaamheid is kennelijk een interactief begrip. We zijn dan snel weer terug bij een van de uitgangspunten van onze beroepscode. Cliënten moeten zoveel mogelijk ruimte krijgen om te beslissen of ze een professionele relatie al dan niet willen aangaan of voortzetten. Daarom moet de informatie die zij ontvangen helder, concreet en doelgericht zijn. Dat is voor psychologen vaak een hele opgave.

INSPIRATIE – FOUTE BOEL

Jan Verhulst, psycholoog en RET-therapeut met eigen praktijk

Ik was veertig jaar psycholoog geweest en had me gespecialiseerd in Rationeel-Emotieve Therapie (RET), een psychotherapie waarbij irrationele gedachten worden vervangen door rationele overtuigingen. Het boek dat ik erover schreef, is goed verkocht. Maar toen ik op een dag de diagnose kanker kreeg, stond ik met lege handen. RET is voor milde problemen een oplossing, maar bij zoiets heftigs als kanker, heb je er niet veel aan. Voor wie eenmaal kanker heeft gehad, is rugpijn nooit meer gewoon rugpijn. Altijd denk je: het zal toch niet? En dat is geen irrationele gedachte, de dokter kan niet zeggen dat je geen kanker meer krijgt. Ze kunnen alleen zeggen: op dit moment ben je kankervrij.

WAT DOE JE?

Het begon ermee dat ik bij de huisarts was, ik had geen enkele klacht en een keurige PSA-waarde (Prostaat Specifiek Antigeen, een waarde voor prostaatkanker) voor mijn leeftijd. Ik had alleen een lichte vorm van bloedarmoede en op aandringen van mijn toenmalige partner liet ik het nakijken. De huisarts deed een inwendig onderzoek en bleef me maar toucheren.

‘Wat ben je toch allemaal aan het doen?’ vroeg ik.

Hij voelde iets en stuurde me door naar de uroloog.

Nog steeds maakte ik me geen zorgen, maar na een echo was het duidelijk: foute

boel. Ik ben het ziekenhuis uitgelopen, heb sigaretten gekocht terwijl ik niet meer rookte en daarna ben ik thuis als een gek gaan rondbellen. Ik belde naar specialisten in Nederland, Frankrijk, Duitsland en België. Dat was niet netjes van mij, maar als je brutaal bent en je gebruikt je titel, kom je ver. Ik kreeg snel toegang tot de grote jongens. Ik legde hen mijn situatie voor en vroeg wat ik het beste kon doen. Ik kreeg uiteenlopende adviezen, maar enkele kwamen steeds terug: ga naar België, naar dokter Mottrie in Aalst, bij Brussel.

Eigenlijk ging het toen al mis, mensen uit mijn omgeving vonden het knap hoe ik reageerde, maar als ik erop terugkijk, moet ik constateren dat het niet normaal is wat ik deed.

Ik ben naar België gegaan, de uroloog daar kwam met een veel zwaardere diagnose en hij heeft me geopereerd. De operatie slaagde, de lymfeklieren en snijranden waren schoon, iedereen blij.

Mijn emoties werden massaal door mijn geest genegeerd en daar bovenop had ik medicijnen tegen de angst gekregen. Met de fysieke gevolgen van de operatie kon ik wel omgaan. Maar een dikke twee maanden later begon de angst. Ik kon niet meer slapen. Of preciezer: binnen twee minuten sliep ik in, maar al snel werd ik panisch wakker. Het was wat we ‘een vrij zwevende angst’ noemen, ik wist niet waar ik bang voor was, maar heel mijn lijf stond op tilt.

Een paar maanden geleden heb ik een slaaponderzoek gehad en daaruit bleek

FOTO: LEONIE VAN DER LOCHT - HUIJBERS

Voor wie eenmaal kanker heeft gehad, is rugpijn nooit meer gewoon rugpijn

dat ik geen diepe slaap had en dat mijn amandelkern zich in een voortdurende staat van paniek bevond. Eigenlijk kwam mijn lichaam gewoon in opstand, niet alleen vlak na de operatie, maar twee jaar later nog steeds. Het ging bergafwaarts met me. Ik houd heel erg van mijn dochters, onze band is heel close, maar op het absolute dieptepunt van mijn angst, raakte ik zelfs het gevoel voor hen kwijt. Dat was heel beangstigend. Ik ben er inmiddels

achter dat mijn angst geen angst is voor de dood. Het is angst voor het leven met kanker.

PANIEK

Vlak na de operatie vroegen de artsen me al of ik geen boek wilde schrijven over hoe patiënten reageren na de diagnose kanker. Zij wisten daar geen raad mee, evenals veel psychologen. Veel patiënten raken na de diagnose in paniek, vlak na de behandeling is het

even rustig, maar al snel ontstaat er bij velen weer angst. Zo'n tachtig procent wordt bang, zo'n tien tot dertig procent is zelfs zo angstig dat hun kwaliteit van leven slecht is. Dat is niet eenvoudig op te lossen, want het leven leiden of het nooit is gebeurd, kan niet meer. Sterker nog, dat moet je niet willen, je moet alert blijven. En het volhouden van zo'n effectieve alertheid, zonder irrationele angst, is een vreselijk ingewikkelde klus. Afgezien daarvan verandert er veel. Relaties worden verbroken, vrienden laten niets meer van zich horen, omdat ze zich geen houding kunnen geven of zelf bang zijn voor kanker. Ik worstelde zelfs met alledaagse dingen als de aankoop van een nieuwe auto, want zou ik dat nu nog wel doen? Ik heb het een jaar uitgesteld. Alles wordt anders. Je kunt nog wel genieten, de hoogtepunten zijn zelfs nog veel intenser, maar de dieptepunten ook.

Wat het voor mij lastig maakt is dat ik de zoon ben van een beroepsmilitair. Bij mijn vader was het onder alle omstandigheden: rug recht houden. Dat is heel ongezond, maar zoiets krijg je er niet meer uit.

ANGST IS NORMAAL

Nu ligt het boek *Angst na kanker* er en krijg ik uitnodigingen om voor zalen te spreken. Maar ik wil niet 'de kankerpsycholoog' van Nederland worden, want er voortdurend mee bezig zijn, kan me opbreken. Zelfs als ik een interview als dit geef, loop ik het risico dat ik daarna weer angstig word.

Wat ik met mijn boek wil bereiken is aan mensen duidelijk maken dat het heel normaal is dat je bang bent. Veel mensen verdringen het. En ook wil ik uitdragen dat het leven daarna niet is afgelopen. Het gaat door, maar dan helemaal anders. Je moet opnieuw leren leven.'

ESSAY

PHINEAS GAGE IS NIET WIE HIJ LIJKT TE ZIJN

Werd Phineas Gage een notoire
zuipschuit en lastpost nadat
een ijzeren staaf zijn linker
prefrontaalkwab had doorboord?
Zo wordt hij vaak gepresenteerd,
maar er is alle reden om dat
beeld te nuanceren. Zijn geval
illustreert eerder hoezeer
wetenschappers casuïstiek
kunnen fictionaliseren als ze
een boodschap willen uitventen,
schrijven Harald en
Valerie Merckelbach.

Phineas Gage is beroemd. Vooral dan het plaatje van hoe zijn schedel eruit moet hebben gezien: zo'n schedel

met een staaf er doorheen. De onfortuinlijke voorman was op 13 september 1848 bij de aanleg van een spoorweg in de Amerikaanse staat Vermont een springlading aan het monteren, toen die vroegtijdig afging. Een ijzeren stang schoot onder zijn linker oogkas naar boven en verliet via de linker voorkwab zijn hersenpan. Wonder boven wonder overleefde hij het ongeluk. Maar daarna was Phineas Gage Phineas Gage niet meer, aldus sommigen van zijn tijdgenoten. Wat ze daarmee precies bedoelden, is niet duidelijk. Maar allerlei eigentijdse auteurs hebben er wel duiding aan proberen te geven. Meestal komt hun interpretatie erop neer dat een hersenletsel als dat van Phineas Gage – waarbij de zogenaamde prefrontale cortex (PFC) beschadigd raakt – aanzet tot asociaal gedrag.

Neem neurowetenschapper Dick Swaab (2010, p. 287). In *Wij zijn ons brein* vat hij de essentie van het geval Gage aldus samen: 'Hoewel er een halve theekop hersenweefsel van hem op de grond lekte, overleefde hij dit, en bleef hij zelfs bij bewustzijn. Maar hij onderging sterke persoonlijkheidsveranderingen. Hij werd grof en grillig, wars van conventies, werd een vechtersbaas, verloor zijn sterke verantwoordelijkheidsgevoel en werd ontslagen. Gage was Gage niet meer, want de PFC zorgt ervoor dat je je als een sociaal aangepast persoon gedraagt.'

Of anders neuropsycholoog Margriet Sitskoorn (2010, p. 4-6). In haar populaire *Passies van het brein* staat ze uitgebreid stil bij Phineas Gage. Voor het ongeval is de Gage van Sitskoorn een brave borst. Na het ongeval is hij onhandelbaar. De gedaantewisseling ging dus van 'zedig' naar 'zondig', schrijft Sitskoorn.

WAT STUDENTEN MENEN TE WETEN OVER GAGE

Swaab en Sitskoorn ontleen hun portret van de karaktergestoorde Gage aan de Amerikaanse neuroloog Antonio Damasio, meer speciaal diens bestseller *Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain* (1994). Ook in serieuze leerboeken duikt voortdurend het verhaal op van Gage die asociale trekken aan de dag gaat leggen nadat hij een hersenletsel opliep. De Australische psycholoog Malcolm Macmillan ploegde zo'n zestig leerboeken op het terrein van de psychologie door en keek wat ze schreven over Phineas Gage. Het merendeel maakte inderdaad melding van het geval. Bijna altijd werd het verschil tussen de Phineas Gage van voor en die van na het ongeval zwaar aangezet. En bijna altijd was de conclusie dat deze markante persoonlijkheidsverandering op rekening van het frontale hersenletsel kwam.

Dat verhaal heeft blijkbaar een soort iconische status verworven. Ook voor Nederlandse psychologie-studenten? Wij namen de proef op de som en legden tijdens een onderzoekspracticum 43 tweedejaars psychologiestudenten (14 mannen, leeftijd 19-28 jaar) een korte vragenlijst voor. Daarin

vroegen we of ze wel eens van Phineas Gage hadden gehoord. Jazeker, allemaal kenden ze zijn naam. Vervolgens vroegen we hoe zij zich zijn geval herinnerden. Er waren vijf opties die de studenten konden aankruisen. De opties varieerden van een simpele typering (1) tot een met allerlei veronderstellingen opgetuigde interpretatie (5). De simpele typering: 'Phineas Gage was een geval van prefrontale schade.' De met veronderstellingen door-drenkte typering: 'Phineas Gage was een geval dat illustreert hoe prefrontale schade ten gevolge van een ongeval op serieuze wijze de empathie en het sociale gedrag van mensen kan ondermijnen, wat veel duidelijk maakt over de belangrijke functies van de prefrontale kwab.'

Over de resultaten kunnen we kort zijn: 39 studenten (91%) kruisten deze hoogst specifieke interpretatie aan.

QUITE RECOVERED Is deze interpretatie onjuist? Ja, want ze drijft ver af van de feiten zoals we die kennen. Die feiten komen uit de notities die de behandelend arts van Phineas Gage – ene John Martin Harlow – over hem maakte. Harlow verzorgde de wonden van Gage en deed dat op zo'n kundige wijze dat Gage – tegen alle verwachtingen in – het drama overleefde. Harlow publiceerde over zijn patiënt in twee etappes: in het jaar van het ongeval (1848) en acht jaar (1868) na de dood van Phineas Gage in 1860. Als ooggetuigen-verslag is de eerste notitie meer solide dan de – immers postume – tweede notitie. De eerste notitie

Als mythes eenmaal een plek in de leerboeken hebben, zijn ze zo hard als beton

is kort en berust op de eigen waarneming van Harlow. De opmerking over de patiënt Gage die het meest tot de verbeelding spreekt, is dat 'het evenwicht tussen zijn intellectuele vermogens en zijn dierlijke neigingen vernietigd lijkt te zijn'.¹

Dierlijke neigingen? Waar slaat dat op? Harlow zegt er verder niets over. Misschien bedoelde Harlow dat de Gage van na het ongeval een zuipschuit was, vloekte als een ketter en bordelen frequenteerde. Of misschien wilde Harlow alleen maar zeggen dat Gage nooit meer bad voor het eten. Zou kunnen. We weten het gewoonweg niet.

En dan was er dr. Henry Bigelow van *Harvard Medical School*. Hij kreeg lucht van de wonderbaarlijke genezing van Gage en wilde hem met eigen ogen zien. In 1849 nam Bigelow de patiënt een paar weken onder zijn hoede. Bigelow onderwierp Gage aan allerlei neurologische tests en al een jaar later wijdde hij daaraan een publicatie. Daarin constateert Bigelow nogal bondig over Gage dat die qua lichamelijke en geestelijke functies behoorlijk hersteld ('quite recovered') lijkt.

Geruime tijd na de dood van Gage schrijft Harlow (1868) dus andermaal over zijn voormalige patiënt. Maar dit keer baseert hij zich niet op eigen waarneming, maar op wat familieleden van Gage zoal vertelden over hoe het hem in de jaren na het ongeval was vergaan. Het kwam erop neer dat

Gage een paar jaar na het ongeval emigreerde naar Chili, waar hij ging werken als koetsier. Hij manoeuvreerde rijtuigen langs bergkammen. Zeven jaar lang hield hij dat vol, wat erop duidt dat hij ondanks zijn hersenbeschadiging de draad van zijn bestaan weer wist op te pakken. Na zijn Chileense avontuur keerde hij terug naar huis, kreeg last van epileptische insulten en overleed daaraan in 1860.

De publicaties van Harlow en Bigelow werden eerst door de eerder genoemde Malcolm Macmillan (2000a, 2000b) en later door de journalist Sam Kean (2014) onder de loep genomen. Zij keken ook naar wat de tijdgenoten van Phineas Gage over hem schreven in hun boeken en artikelen. In al dat materiaal is weinig tot niets te vinden over gewelddadig gedrag, gebrek aan verantwoordelijkheidszin of een – om Sitskoorn in haar terminologie te volgen – zondige levensstijl. Een arts die Phineas Gage in zijn Chileense jaren van nabij meemaakte, noteerde over hem: 'In the enjoyment of good health with no impairment whatever of his mental faculties' (zie Griggs, 2015; p. 197). En Harlow merkt over de oudere Gage op dat die liefdevol omging met kinderen en dieren.

kennis kunnen nemen van deze bijgestelde interpretatie. Voor Damasio (1994) was Phineas Gage een voorbeeld van iemand met een emotionele huishouding die duurzaam ontwricht was geraakt vanwege prefrontale hersenschade. Zulke mensen nemen riskante beslissingen en gaan maatschappelijk naar de verdommenis. Langs die lijnen leukt Damasio het portret van Gage op, aldus Douwe Draaisma (2006). Dat opleuken, zo laat Draaisma zien, gaat zo ver dat Damasio biografische details uit de duim zuigt: Page als dronken, luidruchtige, leugenachtige en aan lager wal geraakte figuur. Dat beeld werd helemaal gelogenstraft toen in 2008 een daguerreotype van Phineas Gage opdook.² De datering is ongewis, maar de portretafbeelding moet van na 1850 zijn. In elk geval toont ze de Gage van na het ongeval. Zijn linkeroog is dicht en hij heeft een ijzeren staaf in zijn hand. We zien, om met journalist Kean (2014) te spreken, een trotse, goed geklede en knappe man. Niet een aan lager wal geraakte zwerver (zie ook Wilgus & Wilgus, 2009; Van Maanen, 2009).

Amerikaanse neuroweten-

1 De meest relevante opmerkingen van Harlow (1848, 1868) zijn in de Appendix van Macmillan (2000; p. 65 e.v.) bij elkaar gebracht.

2 Later werd nog een daguerreotype van de Phineas Gage ontdekt. Ook dit portret was van na het ongeval en opnieuw laat het een keurige heer zien die strak in het pak zit. Voor wie zichzelf wil overtuigen: <http://brightbytes.com/phineasgage/>

DAMASIO'S FICTIE Toen Damasio zijn boek schreef, had hij nog geen

schappers hebben met dat bijgestelde beeld van Phineas Gage vervolgens wel rekening gehouden. Een goed voorbeeld biedt het werk van neuroloog John Darell Van Horn en zijn collega's (2014). Zij maakten een reconstructie van het traject dat de ijzeren staaf door de schedel van Gage moet hebben afgelegd. Deze onderzoekers kwamen tot de conclusie dat dit traject zich tot de linker hersenhelft beperkte en daar eerder axonale verbindingsbanen dan grijze stof zal hebben vernietigd. In de beschrijving van de psychologische consequenties zijn Van Horn en collega's vervolgens nogal terughoudend: 'Ofschoon neuroanatomisch verstrekkend, waren de veranderingen in zijn cognitieve capaciteiten aanmerkelijk subtieler nadat hij zich had hersteld dan elders wel is

beschreven' (Van Horn et al., 2014, p. 13/14).

Voor Nederlandse auteurs als Swaab (2010) en Sitskoorn (2010) bleef Phineas Gage nog steeds de karikatuur die Damasio van hem maakte. Zij namen geen notie van de nuancerende beschouwingen die bij Macmillan (2000), Draaisma (2006) en Wilgus en Wilgus (2008) zijn te vinden, ofschoon dat qua chronologie makkelijk had gekund (zie ook tabel 1).

MORAAL VAN HET VERHAAL

Casusbeschrijvingen hebben didactische waarde, want ze kunnen een principe illustreren. Al helemaal als de auteurs ervan bevestigde schrijvers zijn, wat zeker geldt voor Damasio, Swaab en Sitskoorn. Hun verhalen over Phineas Gage zijn zo levendig dat je bijna zou denken dat ze diens

persoonlijkheidsverandering met eigen ogen hebben waargenomen. Dat verleent deze verhalen grote overtuigingskracht. Zo ga je als vanzelf geloven dat Phineas Gage een aanschouwelijk voorbeeld is van hoe prefrontale schade kan leiden tot persoonlijkheidsveranderingen die zo ingrijpend zijn dat ze iemand aan de rand van de maatschappelijke afgrond brengen.

Een goed verhaal vergt wel stilering en daarin schuilt een gevaar, namelijk dat een geval gefictionaliseerd raakt. Dat is wat er gebeurde in het geval van Phineas Gage. We weten niet of een theekopje hersenweefsel weglekte uit het brein van Gage, zoals Swaab beweert. Evenmin is er enige reden om te veronderstellen dat Gage zich ontwikkelde tot een querulant, beroepsoplichter, vechtersbaas, drankorgel en/of bordeelsluiper, zoals Damasio, Swaab, en Sitskoorn – ieder zo met hun eigen accenten – hebben gesuggereerd. Wat we wel weten is dat Phineas Gage in de jaren na het ongeval een redelijk stabiel leven leidde en dat hij zich als keurig verzorgde heer op een daguerreotype liet vereeuwigen.

Als zijn geval iets illustreert dan zijn dat drie dingen. Ten eerste

TABEL 1. KORTE CHRONOLOGIE VAN PHINEAS GAGE

JAAR	GEBEURTENIS
1823	Geboortjaar Gage
1848	Ongeval Gage
1848	Harlow schrijft over Gage
1849	Bigelow onderzoekt Gage
1850	Bigelow schrijft over Gage
1851	Gage werkt als stalknecht
1852	Gage emigreert naar Chili
1852-1859	Gage werkt als koetsier
1860	Gage sterft
1868	2de publicatie Harlow
1994	Damasio schrijft over Gage
2000	Macmillan schrijft over Gage
2006	Draaisma schrijft over Gage en Damasio
2008	Wilgus & Wilgus ontdekken daguerreotype van Phineas Gage
2010	Swaab schrijft over Gage
2010	Sitskoorn schrijft over Gage
2014	Van Horne et al. reconstrueren hersenletsel Gage

dat mensen geboren aanpassers zijn (Griggs, 2015); ook een fors hersenletsel kunnen patiënten redelijk te boven komen. Het zal best zo zijn dat Gage zich onmiddellijk na het ongeval anders dan anders zal hebben gedragen. Dat op conto van de prefrontale beschadiging schrijven is haastig neuro-causalisme bedrijven. Want misschien reageerde de ernstig verminkte Gage wel op hoe hij door anderen werd benaderd (Kotowicz, 2007; Merckelbach, 2017).³ Vast staat in elk geval dat enige tijd na zijn ongeval Gage weer perfect in zijn onderhoud kon voorzien, wat duidt op aanpassingsvermogen en neuro-plasticiteit.

En ten tweede dat in hun zucht naar een mooi verhaal wetenschappers een patiëntbeschrijving zo kunnen inkleuren dat intuïtief goed klinkende fictie de feiten verdringt en een eigen leven gaat

leiden (zie ook Merckelbach, 2017). Een vaak terugkerende verhaaltechniek in het geval van Phineas Gage is het contrast tussen voor en na. Voor het ongeval zou Phineas Gage een modelburger, een talent, ja, de innemendheid in hoogst eigen persoon zijn geweest. Deze overaccentuering van hoe superbe het vroeger was, staat elders in de literatuur wel te boek als *good-old-days-bias* (Richards et al., 2015). Na het ongeval zou er met Gage geen land meer te bezeilen zijn geweest, wat een vorm van overpathologiseren is die je makkelijk kunt volhouden als iemand lang geleden stierf en weinig sporen achterliet. Totdat er natuurlijk wel historische bronnen opduiken die zich tegen zo'n interpretatie keren. Dat gebeurde bij Phineas Gage. En het gebeurt wel vaker, zoals pas geleden bij dat andere beroemde geval uit de neuropsychologie, namelijk het door de Russische psycholoog Luria bescheven geheugenwonder Shereshevsky (Johnson, 2017).

De derde les is dat als mythes

eenmaal een plek in de leerboeken hebben, ze hard als beton zijn. Zo hield een Groningse hoogleraar onlangs haar oratie en kwam te spreken op het geval van Phineas Gage (Spikman, 2017, p. 164): 'Toen hij zijn werk wilde hervatten, werd duidelijk dat hij niet meer in staat was de bijbehorende taken te plannen, organiseren en goed uit te voeren. Ook gedroeg hij zich heel anders, vonden zijn vrienden; voorheen was hij vriendelijk en correct, maar na het ongeval werd hij beschreven als grillig en impulsief. Hij bejegende anderen op een vervelende manier en hield geen rekening met ze.'

Oh, echt?

OVER DE AUTEURS

Harald Merckelbach is hoogleraar Rechtspsychologie, Faculteit Psychologie en Neurowetenschappen, Universiteit Maastricht. Valerie Merckelbach is tweedejaars psychologiestudent aan de Universiteit van Utrecht. Correspondentie aangaande dit artikel: E-mail: h.merckelbach@maastrichtuniversity.nl.

3 Een indruk van de aanvankelijke verminking van Gage bieden de foto's in Kotowicz (2007).

Literatuur

- Damasio, A. (1994). *Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain*. New York: Putnam Publishing.
- Draaisma, D. (2006). *Ontregelde geesten: Ziektegeschiedenissen*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Griggs, R. A. (2015). Coverage of the Phineas Gage story in introductory psychology textbooks: Was Gage no longer Gage? *Teaching of Psychology*, 42, 195-202.
- Johnson, R. (2017). The mystery of S., the man with an impossible memory. *The New Yorker*, 12 augustus.
- Kean, S. (2014). Phineas Gage, neuroscience's most famous patient. *Slate*, 6 mei.
- Kotowicz, Z. (2007). The strange case of Phineas Gage. *History of the Human Sciences*, 20, 115-131.
- Macmillan, M. B. (2000a). Restoring Phineas Gage: A 150th retrospective. *Journal of the History of the Neurosciences*, 9, 46-66.
- Macmillan, M. B. (2000b). *An odd kind of fame: Stories of Phineas Gage*. Cambridge Ms: MIT Press.
- Merckelbach, H. (2017). *Intuïtie maakt meer kapot dan je lief is*. Amsterdam: Prometheus.
- Richards, P. M., Geiger, J. A. & Tussey, C. M. (2015). The dirty dozen: 12 sources of bias in forensic neuropsychology with ways to mitigate. *Psychological Injury and Law*, 8, 265-280.
- Sitskoorn, M. (2010). *Passies van het brein*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Spikman, J. (2017). Zelfreflectie en adaptatie: Over de prefrontale cortex en hersenschade. *Tijdschrift voor Neuropsychologie*, 12, 161-176.
- Swaab, D. (2010). *Wij zijn ons brein. Van baarmoeder tot alzheimer*. Amsterdam: Contact.
- Van Horn, J. D., Irimia, A., Torgerson, C. M., Chambers, M. C., Kikinis, R. & Toga, A. W. (2012). Mapping connectivity damage in the case of Phineas Gage. *PloS ONE*, 7, e37454.
- Van Maanen, H. (2009). Daguerreotype van Phineas Gage. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 153, 240.
- Wilgus, J. & Wilgus, B. (2008). Face to face with Phineas Gage. *Journal of the History of the Neurosciences*, 18, 340-345.

Cenzo zoekt:

GZ-psychologen én A&G-psychologen

Een sterke combinatie!

Een 'kwaliteit-plus' praktijk in zowel de reguliere GBGGZ als in de bedrijfszorg met optimale tijd voor de cliënt!

Steeds hogere eisen worden gesteld aan de kwaliteit en transparantie binnen de zorg. Om deze eisen te implementeren en steeds veranderende regelgeving bij te houden hebben psychologen steeds minder tijd en middelen om cliënten optimale zorg te leveren.

Cenzo maakt dit mogelijk! Lift mee op een succesformule waarbinnen jij je richt op optimale hulpverlening en samenwerken met verwijzers. Wij zorgen voor de zakelijke randvoorwaarden, zoals deskundigheidsbevordering, contracten met zorgverzekeraars, samenwerkingsverbanden met verwijzers, bedrijven en arbodiensten, IT-ondersteuning, financiële afwikkeling en acquisitiemateriaal!

BENIEUWD NAAR ONS AANBOD?

Bezoek onze website
www.cenzo.nl
of bel

Anja Pinatsis voor een
vrijblijvend gesprek op
020 - 344 50 47.

**WIJ ZIJN
LANDELIJK OP ZOEK
NAAR VERSTERKING
VAN ONS NETWERK!
EN MET SPOED IN:**

Roermond e.o.
Venlo e.o.
Haarlem e.o.
Enschede e.o.
Friesland

Cenzo B.V. Stationsweg 24 • 1441 EJ Purmerend 020 – 420 29 99 • info@cenzo.nl • www.cenzo.nl

**psy
ned**

Psychologen Nederland

Meer cliënten in je eigen praktijk?

Psyned zoekt ervaren (basis)psychologen en relatie-therapeuten met een eigen praktijk. Wij ondersteunen vrijgevestigde behandelaars met het vinden van cliënten, facturatie en secretariaat.

Psyned is een onafhankelijke instelling voor geestelijke gezondheidszorg. Als landelijke zorgaanbieder zijn wij gespecialiseerd in het matchen van cliënt en behandelaar.

Kijk voor meer informatie op onze website:

www.psyned.nl/zorgaanbieder

of mail nu:

zorgaanbieder@psyned.nl

Psyned zoekt met spoed behandelaars in:

Assen	Heerenveen	Middelburg
Barneveld	Hengelo	Purmerend
Bergen op Zoom	Katwijk	Schiedam
Breda	Leeuwarden	Venlo
Delft	Heerlen	Waalwijk
Emmen	Hilversum	Zoetermeer

Staat jouw plaats er niet bij? Informeer naar de mogelijkheden.

RINO • amsterdam

opleiding en inspiratie voor professionals in de GGZ

→ Masterclasses bij RINO amsterdam

Maximizing Effectiveness in Dynamic Psychotherapy
door Patricia Coughlin
www.rino.nl/056 | 12 en 13 maart

Mentalization based psychotherapy (MBT) and Interpersonal psychotherapy (IPT) door Roslyn Law
www.rino.nl/082 | 12 en 13 april

4 masterclasses over een psychoanalytisch perspectief op coaching door Saskia de Maat

Psychoanalytische theorieën en hun relevantie voor de professional
www.rino.nl/322 | 13 maart

Overdracht en tegenoverdracht in de professionele relatie
www.rino.nl/323 | 10 april

Afweer en coaching
www.rino.nl/324 | 15 mei

Werken met verschillende persoonlijkheidstypes
www.rino.nl/325 | 12 juni

→ Een greep uit ons cursusaanbod

Lichaamsgerichte Psychologie- Module B
www.rino.nl/145 | 10 maart

Complexe PTSS bij mensen met een laag IQ
www.rino.nl/133 | 15 maart

Werken met DSM-5 - update
www.rino.nl/736 | 28 maart

Opleiding Oplossingsgerichte therapie
www.rino.nl/768 | start 5 april

www.rino.nl

HET **NEDERLANDS INSTITUUT VAN PSYCHOLOGEN** IS DE GROOTSTE BEROEPSVERENIGING VAN PSYCHOLOGEN, HOUDT DE ONTWIKKELING VAN HET VAKGEBIED IN HET OOG EN BEHARTIGT DE BELANGEN VAN PSYCHOLOGEN DOOR TE ZORGEN DAT ZIJ GEHOORD EN GEZIEN WORDEN BIJ ALLE PARTIJEN DIE ERTOE DOEN. IEDERE MAAND LEGGEN WE VERSCHILLENDE BETROKKEN NIP-LEDEN EN NIP-MEDEWERKERS EEN VRAAG VOOR: **WAT HOUDT U ZOAL BEZIG EN WAT MERKT U VAN HET NIP?** EEN KIJKJE IN ONS BREDE EN DIVERSE VAK!

Sectie wil stigma rondom verslaving bestrijden

Dr. Peter Greeven is voorzitter van de sectie Verslavingspsychologie. De sectie bestond in 2017 tien jaar, een periode waarin de sectie de verslavingspsychologie sterk heeft gepromoot.

"De sectie is een hechte, actieve groep die zich inzet voor de profilering en professionalisering van ons vak", vertelt Greeven. Behartiging van de belangen van de verslavingspsychologen staat hoog op de agenda. De sectie doet dit vooral via werkbezoeken bij instellingen.

De afgelopen tien jaar is hard gewerkt om het vak verslavingspsychologie op de kaart te zetten. Er werd ingezet op het zichtbaar maken van de (gedragstherapeutische) expertise die er is in het vakgebied, de verspreiding van deze kennis naar de GGZ en op aandacht hiervoor binnen de diverse opleidingen. Met resultaat! In vrijwel iedere GGZ-opleiding is aandacht voor verslavingspsychologie.

Belangrijke niche

Het vakgebied lijkt klein, maar heeft wel een bereik voor miljoenen mensen. Vooral als je bedenkt hoeveel Nederlanders verslaafd zijn aan nicotine, alcohol en/of medicatie verslaving. De problematiek varieert van vrij eenduidige, tot zeer complexe problematiek, waarbij cliënten ook sociaal- en maatschappelijk zijn

afgegleden. Vaak heeft verslaving ook te maken met andere psychische- en medische problemen. Samenwerken met andere disciplines is daarom van belang voor de verslavingspsycholoog. Daarom besteedt de sectie veel tijd en aandacht aan het ontwikkelen van goede richtlijnen en zorgstandaarden. Het afgelopen jaar werkte de sectie mee aan diverse standaarden, zoals:

- Zorgstandaard Problematisch alcoholgebruik en alcoholverslaving
- Zorgstandaard Opiaatverslaving
- Multidisciplinaire Richtlijn Alcoholverslaving (update)

Zo maakte de sectie zich sterk voor de verhoging van de leeftijd waarop jongeren alcohol mogen kopen naar 18 jaar, en heeft zich actief aangesloten bij de lobby tegen de tabaksindustrie. Een van de doelstellingen van de sectie is nl. om het stigma rondom verslaving te bestrijden: "Het komt veel breder voor in de maatschappij dan men denkt", stelt Greeven.

Kennis uitwisselen

Ieder jaar organiseert de sectie een congres in Utrecht waar vakgenoten de nieuwste kennis en ontwikkelingen kunnen uitwisselen. Dit jaar is het thema 'Zorgstandaarden'. In het ochtendprogramma vertellen twee sprekers over vernieuwingen en zorginnovatie:

- **Dr. Arnt Schellekens**, psychiater & wetenschappelijk directeur van het NISPA, vertaalt recente wetenschappelijke inzichten naar behandel mogelijkheden
- **Dr. David van den Berg**, klinisch psycholoog, presenteert een geheel nieuwe opzet van de (verslavings)zorg vanuit de beweging Redesigning Psychiatry.

Plannen voor 2018

De sectie werkt in 2018 mee aan de nieuwe richtlijn 'Multidisciplinaire richtlijn niet-opioïde drugs'. Daarbij positioneren zij zich met de herstructurering van het NIP. Vanwege de specifieke expertise is besloten om voort te gaan als zelfstandige sectie. Met naar verwachting natuurlijk volgend jaar weer een toonaangevend jaarcongres op de agenda.

Dr. Peter Greeven voorzitter van de sectie Verslavingspsychologie

NIP PLEIT: zet de kinder- en jeugdpsycholoog zo vroeg mogelijk in

Het NIP bureau biedt professionele ondersteuning aan de vereniging. Gedreven bureaumedewerkers zetten zich dagelijks in voor de belangen van de leden en hun cliënten. In deze rubriek deze keer aandacht voor de NIP- beleidsmedewerker. De beleidsmedewerkers volgen de (beleids-)ontwikkelingen in de werkvelden waarin psychologen actief zijn, houden zich actief bezig met de belangenbehartiging en bepleiten goede voorwaarden waaronder de psycholoog zijn werk moet doen. Daarbij werken ze samen met actieve leden binnen de vereniging en met stakeholders in het werkveld. Wilma Lozowski is senior beleidsmedewerker en heeft als bijzonder aandachtsgebied de juridische implicaties binnen o.a. het jeugddomein. Daarnaast kijkt ze mee in de dossiers van haar collega's als het gaat om juridische vraagstukken.

Het werk van Wilma Lozowski stond de afgelopen maanden in het teken van de tussenevaluatie van de Jeugdwet. In het kader van het Programma Professionalisering jeugdhulp & jeugdbescherming (PJ&J) was ze projectleider van het project 'Positionering beroepsverenigingen'. De gezamenlijke beroepsverenigingen hebben o.a. een onderzoek gedaan naar de effecten van de Jeugdwet op het werk van de professional in het jeugddomein. Het rapport 'Evaluatie Jeugdwet: De stem van de professional' is in februari aan de Tweede Kamer, de ministers, de VNG en veldpartijen aangeboden. Een week eerder ontving men de evaluatie in opdracht van VWS. De komende maanden zullen de aanbevelingen door de minister omgezet worden in een agenda voor de jeugd. Het NIP en haar leden zijn nauw betrokken bij dit proces. Hou de nieuwsberichten in de gaten op de NIP-website.

Na de transitie, nu de transformatie

De conclusies van het onderzoek zijn ernstig: in een aantal gemeenten lukt het nog niet om aan alle kinderen en jongeren tijdig passende hulp te bieden. Kinderen zijn daarvan de dupe. Zij moeten soms lang wachten en hun ouders vinden maar moeilijk de weg naar goede zorg. Afgelopen zomer kwam dit signaal ook al uit de enquête die het NIP jaarlijks houdt onder vrijgevestigde leden.

"De invoering van de nieuwe Jeugdwet is een gigantische operatie. Het is niet zo gek dat dit tijd kost" stelt Lozowski. De rapportage laat zien dat de verschillen tussen de gemeenten groot zijn. Sommige gemeenten zijn al ver met de transitie, andere gemeenten hebben beduidend meer moeite om het goed voor elkaar te krijgen. Volgens Wilma is 2018 een cruciaal jaar: na de transitie moet nu de transformatie op gang komen. Daar zijn de meeste partijen die zich bezighouden met de jeugdhulp het wel over eens.

"De nieuwe Jeugdwet heeft veel impact op werk van psychologen", ziet Lozowski. Wachtlijsten, omzetplafonds, de toename van administratieve lasten en het soms niet beschikbaar zijn van passend aanbod zorgen voor hoge werkdruk. In die situatie doen o.a. psychologen hun uiterste best om ervoor te zorgen dat kinderen, jongeren en hun ouders de noodzakelijke hulp krijgen, zo goed en zo kwaad als dat soms gaat.

Meer samenwerking

Lozowski is ook optimistisch. Alle partijen in de jeugdhulp realiseren zich dat er veel werk aan de winkel is. In het nieuwe systeem werken professionals veel meer met elkaar samen. Die samenwerking tussen de verschillende disciplines is noodzakelijk om te komen tot integrale en passende hulp vooral als er meerdere problemen zijn in een gezin.

Het uitgangspunt van alle professionals is dat het met alle kinderen en jongeren goed moet gaan. Daar ligt voor de beroepsverenigingen ook een handschoen om op te pakken. Aan de gemeenten doen de beroepsverenigingen de aanbeveling om meer te investeren in (collectieve) preventie en daarbij gebruik te maken van de kennis uit wetenschap en praktijk.

Investeren in jeugd

Het NIP pleit ervoor om de kinder- en jeugdpsycholoog zo vroeg mogelijk in te zetten. Onderzoek toont aan dat het belang van tijdige inzet van goede jeugdhulp van essentieel belang is en een positief effect heeft op de hele leven van cliënten. Jongeren die op tijd de juiste noodzakelijke hulp krijgen, doen in hun latere leven vaak beter. Investeren in jeugd is investeren in de toekomst.

SAMENWERKING PJ&J

De beroepsverenigingen in de jeugdhulp en jeugdbescherming werken samen in het programma PJ&J. De beroepsverenigingen geven een stem aan professionals in het jeugddomein, maken professionals zichtbaar, zorgen ervoor dat ze invloed uit kunnen oefenen op actuele landelijke ontwikkelingen en de belangen van de professionals kunnen behartigen. Met het versterken van het vakmanschap van de beroepsgroepen, investeren beroepsverenigingen in een goede kwaliteit van jeugdhulp.

Meer lezen zie de website:

<https://professionaliseringjeugdhulp.nl/>

"De invoering van de nieuwe Jeugdwet is een gigantische operatie. Het is niet zo gek dat dit tijd kost"

Meer weten over wat een kinder- en jeugdpsycholoog jeugdprofessional kan betekenen?

Kijk op de NIP-site: <https://www.psynip.nl/expertise-kinder-en-jeugdpsycholoog>

Lees via <https://www.psynip.nl/actueel/nieuws/2018/evaluatie-jeugdwet-stem-professional-aanbevelingen-dagelijkse-praktijk/> meer over het rapport "Evaluatie Jeugdwet, de stem van de professional" en de evaluatie Jeugdwet in opdracht van het ministerie.

NIP-AGENDA

08 MRT | STUDIEAVOND MEDIATION;

DE ROL VAN HERSTELBEMIDDELING IN STRAFRECHT

Bij huiselijk geweld, psychische kwellingen, burenruzies, verkeersongelukken kan herstelbemiddeling leiden tot duurzame vrede.

09 MRT | SCHOOLPSYCHOLOGENCONGRES

Wij nodigen je uit om na te denken over gelijkheid en ongelijkheid in ons Nederlands onderwijs: wat gaat goed, wat kan beter en hoe dan?

09 MRT | REVALIDATIEPSYCHOLOGIE JAARCONGRES 2018 – EEN NIEUW GELUID

Hoe gaat revalidatiepsychologie er uit zien in tijden van digitale transformatie? Is er nog wel plaats voor zingeving in het pressure cooker model?

20 MRT | WORKSHOP MINDFULNESS

Mindfulness wordt steeds populairder om rust te vinden en bewuster te leven. Ook in de GGZ is mindfulness up and coming. De Startende Psychologen

29 MRT | INFORMATIEAVONDEN OVER (HER)REGISTRATIE SKJ

NIP en NVO hebben met zes opleidingsinstellingen een tijdelijke kortingsdeal gesloten voor leden die scholing volgen voor hun (her)registratie bij SKJ. Teken direct in.

05 APR | SYMPOSIUM ZORGSTANDAARDEN VERSLAVING

Toonaangevende sprekers vertellen over de belangrijkste vernieuwingen in de verslavingszorg en wat de komst van de zorgstandaarden betekent voor professionals, cliënten en naasten.

06 APR | MINDFULNESS, ACT EN COMPASSIE IN DE REVALIDATIE

Drie perspectieven, drie sprekers die vanuit hun wetenschappelijk onderzoek handvatten bieden voor het toepassen van aandacht, acceptatie en compassie in de revalidatiezorg.

13 APR | COACHEN MET DE ZKM: SNEL EN EFFECTIEF

Altijd al eens willen kennismaken met de ZelfKonfrontatie Methode (ZKM)? Dan krijg je nu de kans!

Neem zelf de touwtjes in handen!

Je hebt liefde voor je vak en wil dat psychologie een goede plaats heeft in de maatschappij? Jouw expertise wil je delen, maar ook uitbreiden. De ledenraad van het NIP is de juiste plek om dat te doen. Samen met collega's uit alle windstreken van de psychologie

de ontwikkelingen volgen, mee beslissen over zaken die van belang zijn voor je beroepsgroep en aansluiten bij actuele onderwerpen.

Interesse? Kom naar de informatieavond op 19 maart.

Lees meer info op www.psynip.nl/~ledenraadsverkiezingen

BLIJF ALTIJD EN OVERAL OP DE HOOGTE MET DE **NIP-APP**

De NIP-app is exclusief beschikbaar voor leden van het NIP. De app biedt het laatste nieuws, een agenda met interessante evenementen en alle artikelen uit tijdschrift *De Psycholoog*. Download de app nu gratis in Google Playstore en iOS appstore.

Voor meer informatie: www.psynip.nl/contact-en-service/veelgestelde-vragen/nip-app.html

NIP-LEDEN GENIETEN MEER VOORDEEL DAN JE DENKT!

Belangenbehartiging, Informatiecentrum, 11x *De Psycholoog* in de bus, voordeel op bijeenkomsten en verzekeringen. En nu tijdelijk zonder inschrijfkosten. Uw extra voordeel € 45,-. Wilt u lid worden?

Ga naar www.psynip.nl/lidmaatschap en meld u meteen (weer) aan!

COLOFON DIT KATERN IS IN OPDRACHT VAN HET NIP SAMENGESTELD DOOR JOLANDA JANSEN. VORMGEVING: STUDIO JORRIT VAN RIJT. MAIL VOOR SUGGESTIES OVER ONDERWERPEN: COMMUNICATIE@PSYNIP.NL

Op zoek naar GZ-Psychologen

Mogelijkheden door heel Nederland

Sta jij stevig in je schoenen en op zoek naar een uitdaging in een dynamische omgeving? Wil jij jezelf verder ontwikkelen? Wij bieden jou een vaste baan met uitstekend salaris, leaseauto én een eigen opleidingsbudget.

Bespreek jouw carrièrewensen!

Bekijk ons actuele vacatureaanbod of kom in contact met een van onze recruiters. We kennen de arbeidsmarkt en bespreken graag met jou de mogelijkheden.

Nieuwsgierig?

Neem snel een kijkje: www.growwork.nl/vacatures of bel Jaleesa Goedhoop op 06 - 12 86 90 39.

Professional aan het woord

“De lijnen bij GrowWork zijn kort, je hebt een vast aanspreekpunt en ze schakelen snel. Ze zijn enorm betrokken middels tussentijdse evaluaties en coachingsgesprekken. Tevens word je persoonlijke ontwikkeling gestimuleerd en ik kan relevante vaardigheids- en vakinhoudelijke trainingen volgen via de ZorgAcademy.”

growwork
Verstand van zorg

LONGING-BELONGING:

de essentie van de groep

23 MAART

Het jaarlijkse congres van de NVGP vervult een belangrijke rol bij het uitdragen van essentiële kennis over groepstherapie en groepsdynamica. Daarnaast kan dit congres professionals van binnen en buiten de GGZ enthousiasmeren om nóg meer gebruik te maken van de meerwaarde die een groep kan bieden in hun behandelingen. Volgens een beproefde formule zullen er op 23 MAART twee lezingen over groepstherapie gehouden worden, beide naar aanleiding van recente publicaties.

In de ochtend vertellen **Annemarie Claassen**, **Suzanne Haeyen** en **Sylvia Pol** meer over hoe in groeps-Schematherapie multidisciplinair gewerkt kan worden met de 'Gezonde Volwassene'. 's Middags zal de internationaal bekende groepspsychotherapeut **John Schlapobersky** een lezing houden over zijn 'state of the art' handboek over moderne Groepsanalytische Psychotherapie, 'From the couch to the circle'. Daarna geeft Schlapobersky een masterclass in de vorm van een live demonstratiegroep, die hij naderhand in dialoog met de zaal zal bespreken. En natuurlijk zijn er diverse workshops over onder andere Schematherapie, KKP-TA, MBT, psychodrama, muziektherapie en zelfsturende teams.

Voor de folder en het inschrijfformulier, kijk hier:

[HTTPS://WWW.GROEPSPSYCHOTHERAPIE.NL/CONGRES-NVGP.HTML](https://www.groepspsychotherapie.nl/congres-nvdp.html)

KOSTEN voor niet-NVGP leden € 275, voor NVGP leden € 225,-
voor Opleidingen, groepswerkers en vaktherapeuten: € 125,-.

Het congres is **geaccrediteerd met 5 punten** door de FGzPt, NVvP, Kwaliteitsregister Psychotherapie (NVP) en door de NVGP. Accreditatie bij de SRVB is aangevraagd.

Nederlandse vereniging voor
groepsdynamica en groepspsychotherapie

EENS PSYCHOLOOG,

PSYCHOLOGIE ALS AANJAGER

Blijf je psycholoog als je professioneel een metamorfose ondergaat? In deze rubriek vertellen psychologen over de opmerkelijke carrièreswitch die ze hebben gemaakt. In deze aflevering ...

Alex Roeka (1955): zanger

Een wat afwijkende oom en tante deden bij Alex Roeka een fascinatie voor psychologie ontwakken.

‘Die tante was manisch-depressief en woonde in een psychiatrische inrichting in Venray. Daar zat ik op kostschool. Ik bezocht haar geregeld met mijn zus. Een fantastische vrouw, maar we zagen haar natuurlijk alleen in manische periodes. Dan richtte ze een spreekkamer in als ontvangstkamer, liet maaltijden komen van restaurants en we dineerden gedrieën aan een lange tafel, met familiebestek en muziek van Mozart op de achtergrond. Ze was van goede komaf maar in de versukkeling geraakt door de vroege dood van haar man.’

Toen Roeka zijn rijbewijs had gehaald, reed hij zijn lievelingssoom met diens Chevrolet Corvette langs kroegen in Brabant. ‘Hij was de eerste met zo’n wagen in Nederland. Die had hij op de RAI gezien en direct gekocht. Hij had alleen geen rijbewijs. Mijn oom was tandarts en alcoholist. Als niemand hem reed, kwam hij zijn landgoed niet af.’

WIJNGAARDEN

Begin jaren zeventig van de vorige eeuw schreef Roeka zich in Nijmegen in voor psychologie. Hij werd lid van een naar wat bleek nogal conservatief dispuut. Onder invloed van muziek van de Beatles, de Stones en Bob Dylan besepte hij dat zijn studentenleven niet harmonieerde met wie hij wilde zijn. ‘Ik zat onder de Waalbrug naar schepen te kijken, en in een flits begreep ik dat weg moest. Ben ik na mijn kandidaatsexamen een jaar gaan varen en reizen.’

FOTO VLINDERS: SHUTTERSTOCK / PORRET: JENS VAN DER VELDE

Bij terugkomst maakte hij zijn studie af aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, bij Henk Wijngaarden, een Rogeriaans therapeut en hoogleraar klinische psychologie. ‘Hij wakkerde het enthousiasme voor de psychologie weer bij me aan. Van Wijngaarden leerde ik me verplaatsen in anderen, zelfreflectie toe te passen, en ik ontwikkelde empathisch vermogen. Toch heb ik altijd het idee gehad dat ik “de mens” veel beter heb leren kennen door de literatuur. Door Dostoevsky bijvoorbeeld. Of Marcel Emants. Diens *Een nagelaten bekentenis* bevatte naar mijn gevoel ongeëvenaard veel psychologie. Dat was het soort psychologie dat ik zocht, de raadselachtigheid van de mens met zijn merkwaardige gedrag en tegenstrijdigheden.’

Zijn afstudeeronderzoek deed hij op een dementenafdeling van het ziekenhuis in Santpoort. ‘Onderwerp was of gedragstherapeutische technieken de toestand van dementerenden konden verbeteren. Aansluitend deed ik er, als mijn eerste en enige baan in de psycho-

ALTIJD PSYCHOLOOG...

logie, vervolgonderzoek. Maar het was te droog voor me, te veel turven, te veel statistiek.'

NU OF NOOIT

Sowieso drongen de literatuur en muziek zich steeds sterker op bij Roeka. 'Ik schreef en speelde altijd wel gitaar, maar het stelde allemaal nog niet veel voor. Toen mijn interesse voor de psychologie afnam, raakte ik wat buiten de maatschappij. Ik dreef af door de hasj, de mensen met wie ik omging, het 's nachts leven. Ik kon me niet verzoenen met de banaliteit van het leven. Ja, ik zat op het randje.'

Wonderlijk genoeg schreef hij in die periode het lied 'Late Ochtend' – zijn eerste Nederlandstalige lied van een inmiddels omvangrijk en zeer eigen oeuvre met meerdere bekroonde liedjes en cd's. 'Dat lied is een beschrijving van een ochtend die volgde op een nacht waarin ik de liefde had bedreven met een onbekende vrouw. Ik ontwaakte in een lege kamer met slechts een gitaar. Ik begon te spelen en vanzelf volgden de

zinnen: "Wat is dit voor een kale kamer hier/ Wat is er gebeurd dat ik hier ben." In één keer had ik het te pakken.'

Een zeer productieve periode volgde, in korte tijd schreef Roeka vijftig liedjes. 'Psychologisch onverklaarbaar! Nee, ik was niet manisch, wel gedreven, passioneel. Het was nu of nooit, anders was ik verloren. Ik heb een demo gemaakt die ik begin jaren negentig naar Jacques Klöters stuurde. Hij begon mijn liedjes als eerste op de radio te draaien en bracht me in contact met een platenmaatschappij.'

BREL

Spijt van zijn studie psychologie heeft Roeka nooit gehad. 'Ik blijf geïnteresseerd in wat mensen drijft, waarom ze zijn zoals ze zijn, waarom er gebeurt wat er gebeurt. Nee, niet de eenvoudigste vragen.'

Wat hij leerde van zijn studie – zich verplaatsen in anderen, zelfkennis – komt indirect wel terug in zijn liedjes, denkt Roeka. 'Psychologie blijft een soort aanjager. Door de psychologie durf ik in te zien wat voor armzalige personen wij zijn. Ik schrijf niet in clichés, het schrijven heeft me een identiteit gegeven. Met die liedjes probeer ik uiteindelijk een autobiografie neer te zetten. Of een psychobiografie, zo je wilt.'

Zijn teksten, gezongen met licht Brabants accent, zijn rauw, kwetsbaar, schurend, intiem. Zijn performance is ingetogen en daardoor misschien wel des te intenser. 'Dat hoor ik wel vaker. Maar ik vind mezelf geen performer. Ik heb niets van de expressie van mijn held Jacques Brel. Hoe hij met zijn handen zijn liedjes acteert!'

Bewust zingt hij in zijn moedertaal, in het Engels kan hij zich niet met een vergelijkbare subtiliteit en nuance uitdrukken. De verregaande verengelsing aan de universiteiten ziet Roeka dan ook enigszins met lede ogen aan. 'Voor de onderlinge wetenschappelijke communicatie is Engels prima. Maar met alleen Engels aan de universiteit dreigt wel een verarming van de taal. Kun je jezelf dan nog goed genoeg uitdrukken? Kun je in het Engels net zo empathisch zijn? Hoe armoediger je woordenschat, hoe armoediger je denken. Maar goed, Jacques Brel zong ook soms in het Nederlands, niet zijn moedertaal, in de vertalingen van Ernst van Altena. En dat zijn de mooiste Nederlandstalige songs die er zijn.'

Meer info: www.alexroeka.nl

*'Hoe armoediger je woordenschat,
hoe armoediger je denken'*

Is expres niet aan een witte beer denken mogelijk? Zou dat zoiets zijn als Freudiaans verdringen?

Daar gaat dit artikel over, in het bijzonder of mensen expres bepaalde herinneringen kunnen vergeten.

Kevin van Schie en Marcel van den Hout bespreken verschillende experimenten die laten zien dat mensen daartoe in staat zijn, gevolgd door verklaringen van het fenomeen en enige praktische implicaties.

KUNNEN WE DAT?

EXPRES VERGETEN

Van de dingen die we meemaken, vergeten we er veel. Dat heeft iets praktisch: wie de inkopen van afgelopen jaar dag voor dag zou herinneren, zou in de war raken. Dat vergeten gaat vanzelf. Maar kunnen we ook doelbewust en weloverwogen zaken vergeten? Van de voorvallen die we meemaken zijn er een aantal vervelend. En het terugdenken eraan ook. Als we in staat zouden zijn die akelige gebeurtenissen te wissen, of ontoegankelijk te maken, dan mag verwacht worden dat mensen op enige schaal gebruik maken van zo'n vermogen.

Het freudiaanse gedachtegoed suggereert dat mensen inderdaad in staat zijn tot 'verdringing': het buiten het bewustzijn brengen of houden van, onder meer, onplezierige herinneringen (Freud, 1915/1957). Individuen zouden verdringing weliswaar niet weloverwogen inzetten, maar het zou wel degelijk gaan om 'gemotiveerd vergeten'. Het idee dat verdringing bestaat en na het meemaken van nare gebeurtenissen op schaal van betekenis optreedt, wordt aangehangen door een fikse meerderheid van rechters en juryleden (Benton et al., 2006) en een substantieel deel van de psycholoog scientist-practitioners (Patihs et al., 2014).

Toch is er wel wat op af te dingen. Kenmerkend voor posttraumatische stressproblemen is niet de amnesie, maar

juist *hypermnesie*, zich onder meer uitend in heldere en onvrijwillige herinneringen aan het trauma (American Psychiatric Association, 2013). Neurobiologisch is dat niet verwonderlijk. Traumatische stress zorgt voor een toename van noradrenaline en dat zorgt er weer voor dat, algemeen gesproken, emotionele gebeurtenissen beter worden onthouden dan niet-emotionele gebeurtenissen (Pitman, 1989). Tegengeworpen kan dan weer worden dat dit wel waar kan zijn, van die intrusies bij posttraumatische stressstoornis en van die noradrenaline, maar dat desondanks verdringing toch kan bestaan. Dat klopt natuurlijk, maar het is een weinig overtuigend argument: tenslotte kan vrijwel alles. Wat telt is of de hypothese van verdringing kritische tests overleefde. De analytische traditie blinkt niet uit in pogingen freudiaanse denkbbeelden experimenteel te toetsen. Maar buiten die traditie is er de afgelopen decennia veel nagedacht over de vraag of homo sapiens *expres* kan vergeten. Meer nog, er is onderzoek naar gedaan. Over dat onderzoek gaat het hier.

DE WITTE BEER

Het niet willen denken aan een witte beer wordt beschouwd als een onmogelijke taak die zelfs tot ironisch effect heeft dat de mensen *meer* aan witte beren gaan denken. Hoewel de

Het idee dat verdringing bestaat en na het meemaken van nare gebeurtenissen op schaal van betekenis optreedt, wordt aangehangen door een fikse meerderheid van rechters en juryleden

eerste beschrijving van het fenomeen wordt toegedicht aan een van de grote negentiende-eeuwse Russische romanschrijvers¹, vond het witte-beren-fenomeen zijn weg naar het laboratorium pas een jaar of honderd later (Wegner et al., 1987). Een invloedrijk onderzoek, want van toen tot nu is het laboratoriumexperiment meer dan duizend keer geciteerd.² In een witte-berenexperiment ontvangt één groep de instructie om gedurende enkele minuten niet aan een witte beer te denken (*suppressie*), terwijl de andere groep aan alles mag denken, ook de witte beer (*expressie*). Daarna volgt voor beide groepen een periode waarin ze aan alles mogen denken, wederom ook aan de witte beer. Tijdens alle fasen moet er echter wel aangegeven worden wanneer een witte beer zijn opwachting maakt (e.g., Merckelbach et al., 1991).

Twee effecten worden voorspeld: (1) meer gedachten aan de witte beer tijdens suppressie dan expressie (*initial enhancement*) en (2) in de suppressiegroep nog steeds meer gedachten aan de witte beer in de periode waarin vrij gedacht mag worden (*rebound*). Een meta-analyse vond aanwijzingen voor het *rebound* effect. Of *initial enhancement* optreedt, hangt af van in hoeverre de proefleider kan merken of de proefpersoon, tegen de instructies in, toch aan een witte beer dacht, bijvoorbeeld omdat de hij/zij op een bel moet drukken. In dat geval blijft het effect uit, maar het treedt wel op als de proefleider niet weet of er een witte beer in gedachten schoot, bijvoorbeeld wanneer de proefpersoon op een geluidloze toets moet drukken als het zover is (Abramowitz, Tolin & Street, 2001). *Initial enhancement* lijkt dus teniet gedaan te worden door sociale wenselijkheid. Inmiddels is het gemeengoed geworden dat suppressie niet alleen ineffectief is, maar zelfs contraproductief. Het idee is

terug te vinden in klinische modellen van psychische problemen, zoals bijvoorbeeld de obsessief-compulsieve stoornis (Salkovskis, 1998), post-traumatische stressstoornis (PTSS; Ehlers & Clark, 2000), en depressie (Wenzlaf & Bates, 1998). Verdringing zou onfortuinlijke gevolgen hebben. Niet, zoals Freud meende, omdat de verdrongen herinnering in het onbewuste blijft bestaan en van daaruit invloed blijft uitoefenen, maar omdat 'gemotiveerd vergeten' helemaal niet kan en omdat het laatste de herinnering juist in het bewuste brengt.

Het idee dat mensen in staat zijn tot verdringing spreekt tot de verbeelding. Maar dat geldt, grappig genoeg en omgekeerd, ook voor het witte-beren-fenomeen dat illustreert dat gemotiveerd vergeten de herinnering juist toegankelijker kan maken. De meta-analyse van het witte-berenonderzoek uit het vorige decennium (Abramowitz et al., 2001) leek het pleit te beslechten in het voordeel van de witte berenpartij: verdringing, gemotiveerd vergeten, dat werkt alleen maar contraproductief.

Dit was niet het einde van de discussie. Er is nieuws te melden.

RETRIEVAL INDUCED FORGETTING

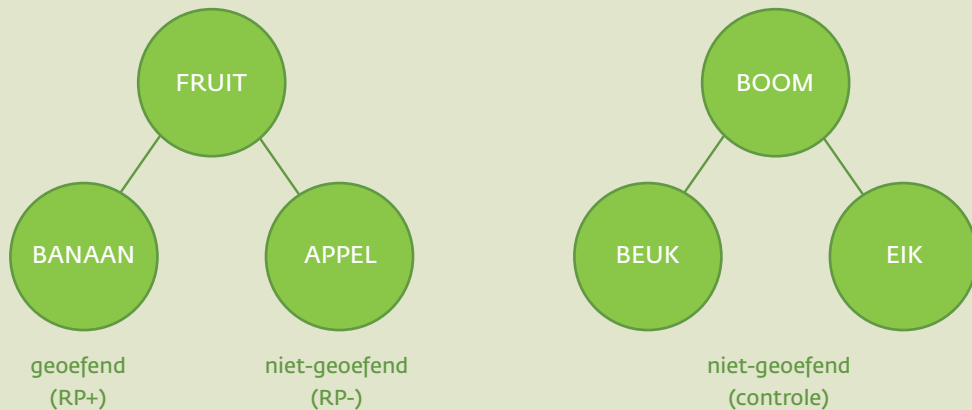
Er bestaan zogenaamde 'mnemonische technieken' die helpen het geheugen te verbeteren, zoals de methode van loci (Rhetorica ad Herennium, vertaling uit 1954) of ezelsbruggetjes. Draaisma (2010, p.14) merkt op dat, anders dan de 'ars memoriae', een 'ars oblivionis' nooit tot ontwikkeling is gekomen. Maar zou het kunnen? Kan een individu activiteiten ondernemen om herinneringen te vervagen, of zelfs te wissen? Een eerste aanwijzing dat zoiets mogelijk is, is te vinden in de literatuur over *retrieval-induced forgetting*. Daarbij zorgt het ophalen van één ding voor het vergeten van een ander (Anderson, Bjork, & Bjork, 1994). Hoe gaat dit in zijn werk? Bekijk u ook figuur 1a en b, want dit is een pittige taak. Het begint met een leerfase waarin deelnemers woordparen bestuderen die bestaan uit een categorienaam

¹ De tweede auteur vroeg schrijver en slavist Karel van het Reve ooit van wiens hand het idee aanvankelijk kwam, maar hij wist dat ook niet zo snel.

² Op 22 augustus 2017 was het aantal citaties in Scopus 1075 en in Google Scholar 2281.

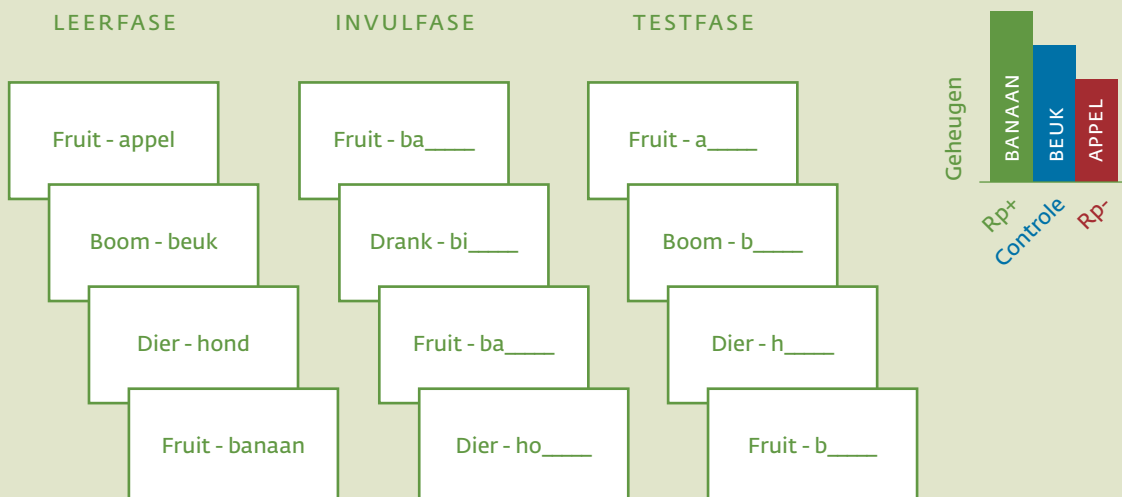
FIGUUR 1A.

Weergave van de drie type items in de invulfase van een retrieval induced forgetting taak. Er zijn geoefende items (Rp+) en niet-geoefende items (Rp-) van een categorie die in deze fase te zien is. Een derde groep zijn niet-geoefende controle-items waarvan ook de categorie nooit te zien is in deze fase.

FIGUUR 1B.

Standaard verloop van retrieval induced forgetting taak. In de leerfase worden woordparen bestudeerd die bestaan uit een categorienaam+exemplaar. Per categorie zijn er meerdere exemplaren. In de invulfase wordt de helft van de exemplaren van de helft van de categorieën opgehaald. Sommige exemplaren van een categorie worden opgehaald (Rp+, bijv. banaan) en sommige van die categorie niet (Rp-, bijv. appel). Sommige categorieën worden überhaupt niet getoond (Controle, bijv. beuk). In de testfase worden alle exemplaren getest. Een typisch patroon van resultaten is weergegeven. Cruciaal is dat appel (Rp- items) slechter wordt onthouden dan beuk (controle-items), terwijl beide in de invulfase niet geoefend zijn.

Kan een individu activiteiten ondernemen om herinneringen te vervagen, of zelfs te wissen?

en een categorie-exemplaar zoals bijvoorbeeld: Fruit-appel, Fruit-banaan, Boom-beuk en Boom-eik. Er is een veelvoud van categorieën en ook een veelvoud van categorie-exemplaren. Cruciaal is dat er per categorie meerdere exemplaren worden geleerd.

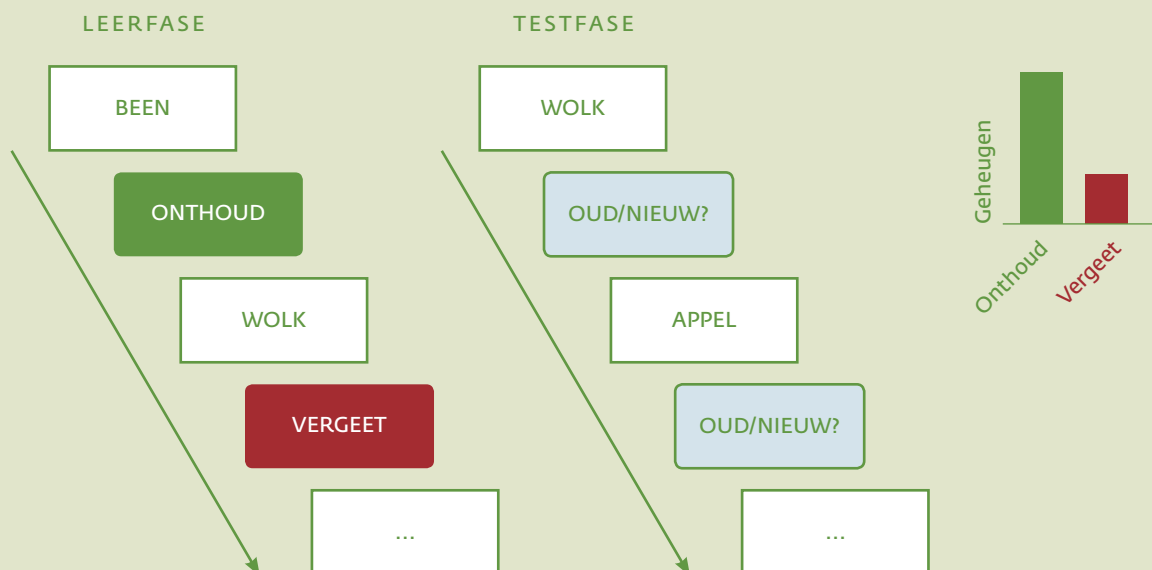
In een tweede fase doen deelnemers herhaaldelijk een invultest; deelnemers halen bijvoorbeeld banaan op wanneer zij 'Fruit-ba _ _ _ _' zien. Merk op dat deze test niet voor alle paren gedaan wordt maar voor slechts *de helft* van de exemplaren van *de helft* van de categorieën. Deze manipulatie is

cruciaal om het retrieval induced forgetting effect te bewerkstelligen. Het gevolg van de ingreep is dat er drie type items ontstaan (zie figuur 1a). Het eerste type items zijn exemplaren die geoefend zullen worden, zoals banaan binnen de categorie Fruit. Maar, zoals gezegd, niet alle exemplaren binnen de categorie Fruit worden opgehaald; er zijn ook exemplaren die nooit geoefend zullen worden, zoals appel. Deze twee types worden in de literatuur aangeduid als Rp+ en Rp- waarbij Rp staat voor *retrieval practice* (oefenen met ophalen) en verwijst naar het feit dat de categorie wordt geoefend. Een derde type items zijn controle-items en worden ook niet-geoefend. Deze items lijken dus op de Rp- items met als belangrijk verschil dat ook de categorie (bijvoorbeeld boom) nooit te zien is in deze fase. Procedureel betekent dat dat participanten in de tweede fase dus alleen oefenen met paren zoals 'Fruit-ba _ _ _ _' (Rp+ items), maar nooit met één van de andere twee (Rp- items en controle-items).

Na een korte wachtperiode, vaak gevuld met een niet-gerelateerde afleidende taak (bijv. het oplossen van progres-

FIGUUR 2.

Standaard verloop van een directed forgetting taak volgens de itemmethode. In de leerfase wordt ieder woord gevolgd door de instructie dit woord te onthouden of te vergeten. In de testfase wordt voor alle woorden gevraagd of het eerder gezien is (een indicatie van vergeten/onthouden). Een typisch patroon van resultaten is weergegeven.

sieve Raven-matrixen), volgt de testfase. In deze fase proberen deelnemers zich een exemplaar te herinneren bij het zien van een categorienaam+eerste letter. Alle itemtypes worden hier getest, dus ook exemplaren die in de fase hiervoor niet-geoeffend zijn. Meta-analyse laat twee belangrijke resultaten zien (Murayama et al., 2014). Geoeffende exemplaren (Rp+) als banaan worden beter onthouden dan niet-geoeffende exemplaren, zoals appel (Rp-), beuk en eik (controle-items). Dit verbaast niet: oefening baart kunst. Interessanter is echter dat appel slechter onthouden wordt dan beuk, terwijl geen van beide items geoeffend zijn tijdens de invulfase. Dit laat iets belangrijks zien; het ophalen van items binnen een categorie (fruit-banaan) leidt tot het vergeten van andere items binnen diezelfde categorie (fruit-appel). Dit noemen we retrieval induced forgetting.

Dit effect treedt overigens niet alleen op voor eenvoudige stimuli zoals woorden, maar ook voor meer levensechte zaken zoals autobiografische herinneringen (Barnier, Hung, & Conway, 2004; Hauer & Wessel, 2006) en ooggetuigenver-

slagen (MacLeod, 2002; Shaw, Bjork, & Handal, 1995). Op de rechtspsychologische implicaties komen we in de discussie terug.

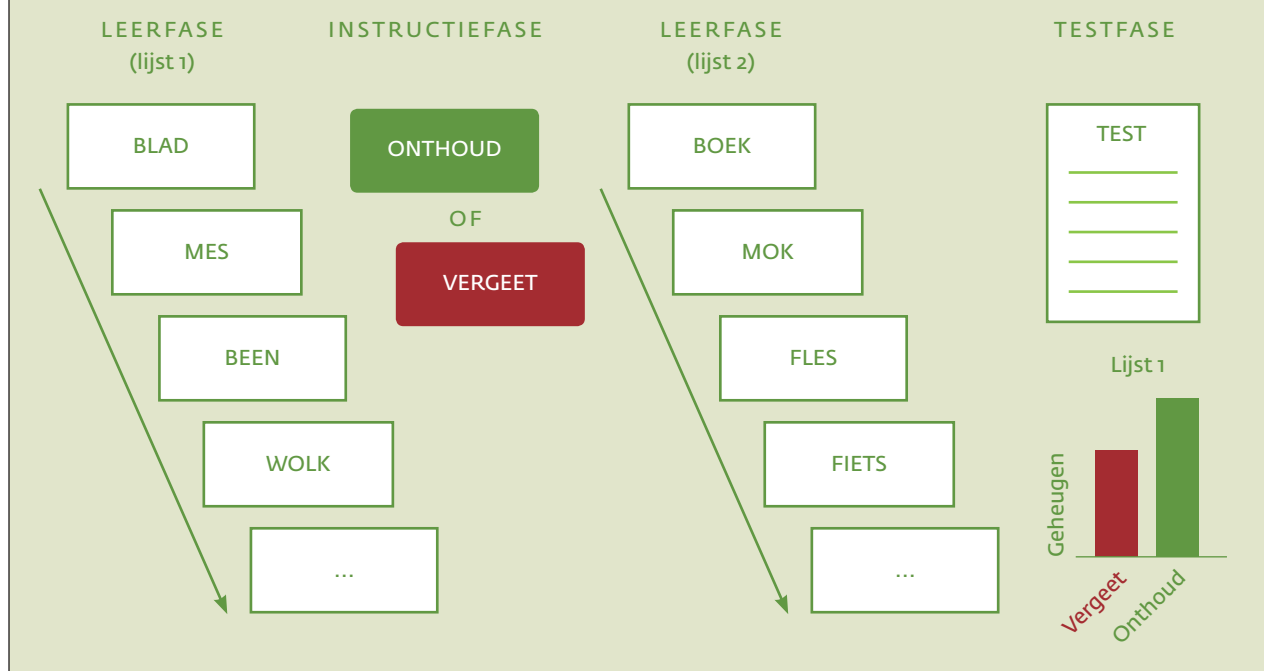
DIRECTED FORGETTING

Retrieval induced forgetting laat zien dat opgeslagen informatie vergeten kan worden door het ophalen van andere informatie. Maar goed, dat we vergeten, en dat allerlei factoren (waaronder, kennelijk, retrieval van andere informatie) het vergeten bevorderen brengt ons iets, maar niet veel verder. Deelnemers aan het experiment hadden niet de bedoeling, geen motief om te vergeten. Kunnen mensen *expres* vergeten?

Ja, dat kan. Een eerste manier om *doelbewust* vergeten te bestuderen is simpelweg te turven of mensen informatie vergeten wanneer ze daartoe worden aangemoedigd (bijv. Epstein, 1972; MacLeod, 2012; Muth r, 1965). Dit wordt gedaan in zogenaamde *directed forgetting*-experimenten. In een eenvoudige variant zien deelnemers een woordenlijst en

FIGUUR 3.

Standaard verloop van een *directed forgetting* taak volgens de lijstmethode. Deelnemers bestuderen eerst lijst 1, welke gevolgd wordt door de instructie deze lijst te vergeten of te onthouden. Vervolgens bestuderen deelnemers lijst 2. Tijdens de testfase wordt deelnemers gevraagd alle items, ongeacht op welke lijst een item stond, op te schrijven. Een typisch patroon van resultaten voor lijst 1 is weergegeven.

direct na ieder individueel woord wordt aangegeven of het woord *vergeten* of *onthouden* moet worden. Op een geheugen-test levert dit robuuste resultaten op; de 'te-vergeten-items' worden slechter herinnerd dan de 'te-onthouden-items' (zie figuur 2).

In de hier besproken variant van de taak wordt de proefpersoon aangemoedigd om een waargenomen stimulus te vergeten. En dat lukt dus. Interessanter is de vraag of dat ook lukt met zaken die *al opgeslagen zijn*, voordat de persoon de bedoeling had om de zaken te vergeten. In deze variant leren alle deelnemers een woordenlijst. Halverwege wordt tegen de helft van de deelnemers gezegd dat de lijst woorden die ze tot dusver gezien hebben een oefening was (i.e. lijst 1); ze worden verzocht deze woorden te vergeten en de lijst met woorden die volgt te onthouden (i.e. lijst 2). De andere helft van de deelnemers wordt simpelweg gezegd de geziene woorden te onthouden (bijv. Geiselman, Bjork, & Fishman, 1983).

Na het bestuderen, door beide groepen, van de tweede lijst wordt er een test gegeven. Gevraagd wordt zoveel mogelijk woorden te herinneren en op te schrijven die

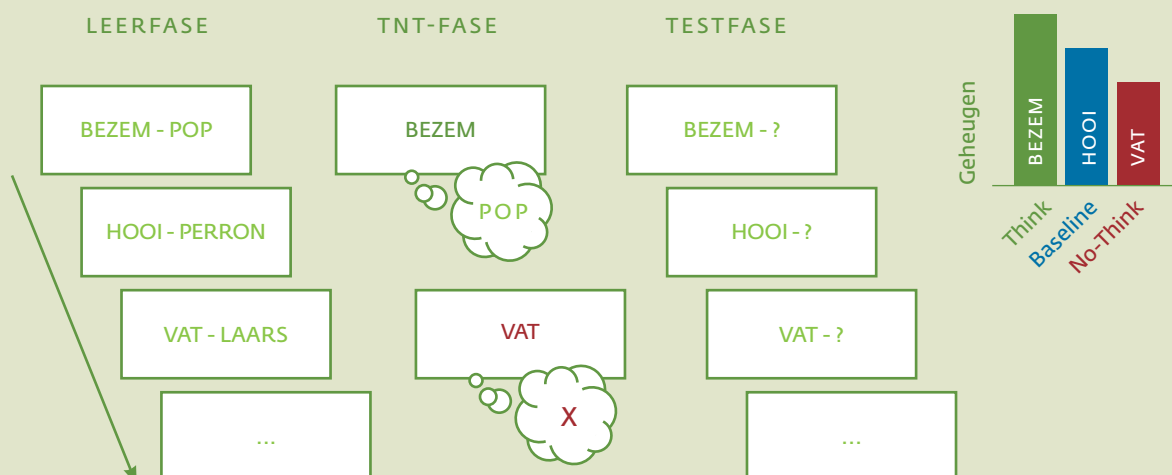
zojuist gezien zijn, ongeacht of ze uit de eerste of de tweede lijst kwamen. Inderdaad blijkt dat deelnemers die werden gevraagd de items uit de eerste lijst te vergeten, zich die items later slecht herinneren (e.g., Bäuml, Pastötter, & Hanslmayr, 2010). Dit suggereert toch echt dat er zoiets bestaat als 'expres vergeten' (zie figuur 3). En er kan, niet onbelangrijk, worden toegevoegd dat het experiment ook goed werkt met emotioneel negatieve stimuli (Wessel & Merkelbach, 2006) en met autobiografische herinneringen (Barnier et al., 2007; Joslyn & Oakes, 2005).

SUPPRESSION INDUCED FORGETTING

Beide soorten directed forgetting experimenten leveren een eerste bewijs dat expres vergeten bestaat. Maar toch. Van beide directed forgetting-varianten kan volgehouden worden dat niet zozeer het *herinneren* wordt belemmerd, maar dat de *geheugenopslag* wordt verstoord (variant 1) of gestopt (variant 2). Misschien dat er eigenlijk helemaal geen herinnering was, die viel op te halen. Is dat dan wel echt vergeten? Dat is allereerst een theoretische kwestie, maar die voor het

FIGUUR 4.

Standaard verloop van een Think/No-Think taak. In de leerfase, bestuderen deelnemers eerst hint-respons woordparen tot dat zij ongeveer 75% van de responswoorden kunnen ophalen wanneer ze het hintwoord zien. In de tnt-fase, krijgen deelnemers de instructie te denken aan het responswoord als het hintwoord groen is (think) of niet te denken aan het responswoord als het hintwoord rood is (no-think). Een derde woordenset is niet te zien in deze fase (baseline). In de testfase moeten alle responswoorden opgehaald worden; ook woorden die niet in de tnt-fase te zien waren. Een typisch patroon van resultaten is rechts onder weergegeven.

Het suppression induced forgetting effect treedt niet alleen op bij neutrale woorden, maar ook voor ecologisch interessantere stimuli zoals emotionele woorden, verschillende soorten afbeeldingen en autobiografische herinneringen

dagelijks leven ook relevant is. Als we liever helemaal niet meer, of minder vaak, of minder gedetailleerd, aan een gebeurtenis willen terugdenken, dan gaat het als regel om een episode die prima is opgeslagen, beter dan we wellicht zouden willen. Om te testen of dit kan, goed opgeslagen informatie doelbewust vergeten, is een andere taak ontwikkeld; de zgn. *Think/No-Think* (TNT) taak (Anderson & Green, 2001; Anderson et al., 2004). De taak bootst situaties na waarin er sprake is geweest van encoding en waarin je het ophalen hiervan, de herinnering, probeert te stoppen. Een TNT-taak bestaat daarom uit drie fases: een leerfase (encoding), een TNT-fase (stoppen van het ophalen van de ongewilde herinnering) en een testfase (zie figuur 4).

In de leerfase zien deelnemers eerst een lijst van bijvoorbeeld zestig hint- en responswoordparen (bijv. VAT – LAARS, HOOI – PERRON) VAT en HOOI zijn hier de hintwoorden; de responswoorden zijn LAARS en PERRON. Vervolgens zien deelnemers het hintwoord van een paar en wordt hen gevraagd het responswoord hardop te zeggen. Ongeacht het antwoord krijgen deelnemers sowieso het correcte responswoord te zien. Deelnemers leren de woordparen totdat ze ongeveer 75% goed hebben.

Na deze leerfase worden alle zestig woordparen verdeeld in drie sets van twintig. In de tweede fase (TNT-fase) worden twee van de drie sets gebruikt. Eén set van hintwoorden wordt aangeboden in het rood, een andere in het groen en de hintwoorden van de derde set zien ze niet. In de tweede fase ziet de deelnemer dus alleen groene en rode hintwoorden. De groene en rode hintwoorden worden afwisselend aangeboden. Groene hintwoorden zijn denkwoorden (*think*) en wanneer de deelnemer zo'n woord ziet, luidt het verzoek om het responswoord op te halen. Roodgekleurde woorden zijn denk-nietwoorden (*no-think*). Daarbij moet geen responswoord wordt opgehaald. (Hoe proefpersonen het niet-denken voor elkaar krijgen, wordt doorgaans aan hen zelf overgelaten (bijv. Marx, Marshall, & Castro, 2008). In andere experimenten krijgen ze instructies om specifieke strategieën te gebruiken (e.g., Benoit & Anderson, 2012)³).

Tot slot volgt de testfase. Hier worden alle hintwoorden weer in zwart aangeboden; ook de set hintwoorden die niet te zien was in de TNT-fase. Deelnemers krijgen de instructie

om bij ieder hintwoord het responswoord weer hardop te zeggen. Bij hintwoorden die tijdens de TNT in groen werden aangeboden dachten de deelnemers aan het responswoord. Door deze extra oefening zie je superieure prestaties op deze extra-geoefende set, maar dat is triviaal. De cruciale vraag is hoe goed men de responswoorden herinnert die horen bij de rode (*no-think*) hintwoorden vergeleken met de hintwoorden die helemaal niet meededen in TNT-fase. Let wel, tijdens die TNT-fase zal, bij rode hintwoorden (*no-think*!) toch enige activatie moeten optreden van het responswoord. Als 'expres vergeten' niet bestaat, moet, tijdens die testfase, het herinneren van responswoorden die werden voorafgegaan door rode hints tijdens de TNT-fase geen probleem zijn. De herinnering aan de responswoorden zou even eenvoudig moeten zijn als het herinneren bij woordensets die überhaupt niet meededen in de TNT-fase. Als 'expres vergeten' wel mogelijk is, en een zekere kracht heeft, verwacht je iets anders. Bij de hintwoorden die rood werden weergegeven verwacht je dat de herinnering aan de responswoorden vermindert en wel in vergelijking met de herinnering aan de responswoorden van de set die niet meedeed in de TNT-fase.

En dat laatste is precies wat er gebeurt. Deelnemers die proberen een herinnering te onderdrukken, kunnen die later slecht ophalen. Slechter dan een herinnering die even goed was opgeslagen, maar die de deelnemer niet probeerde uit te bannen. In figuur 4 is, rechts onderin, het rode balkje lager dan het blauwe (Levy & Anderson, 2008) en dat is waar het om draaide. De eerste papers met dit effect zijn gepubliceerd in *Nature* en *Science* (zie Anderson & Green, 2001; Anderson et al., 2004) en het effect behoort tot de goed repliceerbare effecten van de experimentele psychologie (Anderson & Huddleston, 2012; Anderson & Hanslmayr, 2014).

3 Twee veel onderzochte strategieën zijn gedachtenvervanging, bijvoorbeeld door bij VAT te denken aan WIJN in plaats van LAARS. Een andere strategie is directe suppressie waarbij het bewustzijn leeg gehouden wordt van het responswoord zonder het te vervangen voor een ander woord.

Het suppression induced forgetting-effect treedt niet alleen op bij neutrale woorden, maar ook voor ecologisch interessantere stimuli zoals emotionele woorden (bijv. Hertel & McDaniel, 2010; van Schie, Geraerts, & Anderson, 2013), verschillende soorten afbeeldingen (bijv. Depue, Curran & Banich, 2007; Gagnepain, Henson & Anderson, 2014) en autobiografische herinneringen (bijv. Hu et al., 2015; Noreen & MacLeod, 2013; 2014).

Een elektronenmicroscop is ook kunstmatig, maar stelt ons in staat zaken te zien die met het blote oog onzichtbaar blijven

DISCUSSIE

De vraag was of expres, doelbewust vergeten bestaat. Die kwestie is niet zo eenvoudig te onderzoeken, maar het is gebeurd en we bespraken de bevindingen uit drie verschillende soorten experimenten: *retrieval induced forgetting*, *directed forgetting* en *suppression induced forgetting*. Daarbij was, wat ons betreft, dat laatste paradigma het meest intelligent, elegant en overtuigend.

Een conclusie dient zich aan. Ja, onder bepaalde omstandigheden zijn we in staat dit cognitieve huzarenstukje tot

een goed einde te brengen. Die 'bepaalde omstandigheden' zijn schematisch weergegeven in de figuren 1 tot en met 4. De omstandigheden zijn verregaand kunstmatig. Maar ja, een elektronenmicroscop is ook kunstmatig, maar stelt ons in staat zaken te zien die met het blote oog onzichtbaar blijven en hier is het weinig anders. Voor het vermogen tot expres vergeten levert het onderzoek een 'proof of principle'. Dat roept dan wel een aantal vragen op. Allereerst hoe dat gemotiveerd vergeten verklaard kan worden: hoe spelen participanten dat klaar? En verder, hoe zit dat met die witte beren? Wie niet aan witte beren wil denken wordt er door geplaagd als door een vervelend deuntje dat je blijft horen, maar in een Think/No-Think-paradigma wordt er wel vergeten. Voorts, leveren de bevindingen steun voor het psychodynamisch idee van 'verdringing'? En kunnen we er nog iets mee? Zijn er praktische implicaties? Ter afsluiting lopen we deze vragen langs.

Ten eerste: hoe verklaren we het fenomeen dat in de balkjes rechtsonder in de figuren 1b, 2, 3 en 4 is weergegeven? Discussie hierover voeren we vooral naar aanleiding van de uitkomsten van de Think/No-Think taak (figuur 4). De meest gangbare verklaring is dat het vergeten van de responswoorden een bijzonder geval is van 'inhibitie' of 'inhibitiecontrole'. 'Inhibitie', de term doet het al vermoeden, verwijst ernaar dat iets wordt gestopt of onderbroken (Anderson, 2003; 2005). Inhibitie van motorische responsen zijn goed bekend.

Stel je voor dat je een plant van de vensterbank stoot. Intuïtief reik je naar de plant om te voorkomen dat deze op de grond valt. In de split second dat je ziet dat het een cactus is, trek je je hand terug. Het reiken naar de plant was gepast voor de situatie, maar de motorische actie wordt geïnhibieerd. Het idee is dat zich een zelfde inhibitieproces afspeelt

BOX 1. INDIVIDUELE VERSCHILLEN IN HET VERGETEN VAN ONGEWILDE HERINNERINGEN

Als het vergeten van ongewilde herinneringen of vermindern van ongewilde intrusies het resultaat is van een inhibitieproces dan moeten groepen die inhibitietekorten hebben hier slechter in zijn (Levy & Anderson, 2008). Dit blijkt inderdaad het geval. Jonge kinderen (8-9 jaar) hebben over het algemeen weinig cognitieve controle waardoor het onderdrukken van ongewilde herinneringen hen meer moeite kost dan volwassenen (Paz-Alonso, Ghetti, Matlen, Anderson, & Bunge, 2009). Op oudere leeftijd neemt cogni-

tieve controle weer af en boven de 65 jaar wordt onderdrukken lastig (Anderson, Reinholz, Kuhl, & Mayr, 2011). Ook van belang is dat klinische populaties die gekenmerkt worden door inhibitietekorten, zoals ADHD (Depue, Burgess, Willcutt, Ruzic, & Banich, 2010), depressie (Joormann, Hertel, Brozovich, & Gotlib, 2005; Joormann, Hertel, Lemoult, & Gotlib, 2009) en PTSS (Catarino et al., 2015) moeite hebben met het gemotiveerd vergeten van ongewilde herinneringen (ten opzichte van gezonde controlegroepen).

bij een participant die in een Think/No-Think taak een rood hintwoord ziet. Cognitieve inhibitie en motorinhibitie zouden niet wezenlijk van elkaar verschillen (Anderson & Weaver, 2009).

Dit lijkt misschien een schijnverklaring: inhibitie, bij het zien van de vallende cactus of het rode hintwoord, is wat we observeren. Inhibitie zou, anders gezegd, een *beschrijving* vormen en inhibitie zou geen verklaring zijn, maar zou zelf verklaard moeten worden. Daar is echter wel iets tegenin te brengen. Uit beschrijvingen volgen geen nieuwe voorspellingen en uit verklaringen wel. Als *suppression induced forgetting* tot stand komt door inhibitie volgen daaruit voorspellingen. We noemen er één (maar zie Box 1 voor een tweede voorspelling).

Inhibitie zou de *toegankelijkheid* van de herinnering bemoeilijken⁴. En de toegankelijkheid van een herinnering A is onafhankelijk van de manier (met andere woorden: de cue) waarmee gepoogd wordt A op te halen. Hoe zit dit precies? Laten we hiervoor het No-Think paar VAT – LAARS als voorbeeld nemen (zie figuur 5). Als een participant tijdens het zien van VAT het terughalen van LAARS heeft geïnhibeerd, dan wordt in de testfase, als gevolg van inhibitie, de respons LAARS slechter onthouden bij het zien van ‘VAT - ?’. Als de herinnering van LAARS is geïnhibeerd, moet dit vergeeteffect ook optreden wanneer met een ander testwoord wordt getest dat een sterke pre-experimentele associatieve relatie heeft met LAARS, zoals SCHOEN. En dit effect treedt inderdaad op (Anderson & Spellman, 1995) en dat laat zien dat inhibitie meer is dan een beschrijving. Het laat ook zien trouwens dat het specifiek LAARS is dat wordt geïnhibeerd en niet de relatie tussen VAT en LAARS (bijv. Anderson et al., 2001; 2004; Bergström, de Fockert & Richardson-Klavehn, 2009; Paz-Alonso et al., 2009; Wang, Cao, Zhu, Cai & Wu, 2015).

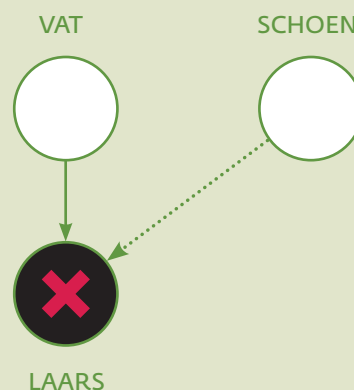
Dit ging over *suppression induced forgetting*, maar inhibitie lijkt ook in staat bevindingen te verklaren uit onderzoek naar *retrieval induced forgetting* (Murayama et al., 2014; Storm & Levy, 2012) en *directed forgetting* (Anderson & Hanslmayr, 2014). Bij *retrieval induced forgetting* zorgt het zien van ‘FRUIT – ba _ _ _ _’ niet alleen dat het

exemplaar banaan wordt geactiveerd, maar ook geassocieerde exemplaren zoals appel. Deze niet-relevante exemplaren zorgen dat het ophalen van banaan moeilijker wordt. Zij zijn competitie voor ‘banaan’, tenzij de ongewenste exemplaren geïnhibeerd worden met als gevolg dat appel slechter onthouden wordt tijdens de rest.

Een volgende kwestie luidt hoe we kunnen verklaren waarom *na* de instructie ‘denk niet aan witte beren’ er ‘*suppression induced retrieval*’ optreedt, maar in bijvoorbeeld de TNT-taak ‘*suppression induced forgetting*’. Dat kon wel eens liggen aan het verschil in instructie bij beide taken. Bij witte-berenonderzoek wordt de proefpersonen gevraagd niet aan witte beren te denken. Maar als een proefpersoon, plichtsgetrouw, zich deze opdracht voor de geest haalt, wordt onvermijdelijk de witte beer in herinnering gebracht. In de TNT-taak is de instructie anders. Daar wordt uitsluitend gevraagd de associatie bij een hintwoord niet op te halen, zonder dat gemeld wordt hoe dat associatiewoord precies luidt. Een ander verschil is dat bij witte-berenonderzoek lange tijd (een aantal minuten) geprobeerd wordt de witte beer uit het bewustzijn te houden. Bij *suppression induced forgetting* zien deelnemers herhaaldelijk een hintwoord, maar slechts gedurende een paar seconden, en ze hoeven dus de geassocieerde response per keer maar kort te onderdruk-

FIGUUR 5.

Een schematische geheugenpresentatie van de relatie tussen VAT, LAARS en SCHOEN tijdens een tnt-taak. Onderdrukken van LAARS tijdens de tnt-fase zorgt ervoor dat in de testfase LAARS slechter onthouden wordt wanneer er wordt getest met het originele hintwoord (VAT), maar ook met een nieuw gerelateerd woord (SCHOEN)

4 Hoewel het zeer lastig om te testen is, is het is ook mogelijk dat (expres) vergeten geen effect heeft op de toegankelijkheid (verminderde toegang), maar op de beschikbaarheid van de herinnering (de herinnering wordt volledig verwijderd uit het geheugen). De vraag hoe je ontgankelijkheid vs. onbeschikbaarheid van herinneringen moet testen is een interessante en oude kwestie (Tulving & Pearlstone, 1966) die wij omwille van de ruimte buiten beschouwing laten.

ken; daarna volgt er een ander hintwoord. In lijn met dit 'tijdsduur'-argument zijn er inderdaad onderzoeken die erop wijzen dat expres vergeten tijdens een TNT-taak effectiever gedaan wordt bij korte (2.5 seconden) dan bij langere (vijf seconden) intervallen (Lee, Lee & Tsai, 2007; van Schie & Anderson, 2017). Verwacht kan worden dat wanneer het hintwoord nog veel langer op het scherm staat, ook hier *suppression induced forgetting* omslaat in zijn tegendeel: *suppression induced retrieval*. Interessant genoeg zijn er ook parallellen te trekken met een belangrijk fenomeen bij het onthouden van informatie: het *spacing effect*. Dit is het verschijnsel dat het onthouden van nieuwe informatie (studeren!) beter gaat wanneer er gedurende meerdere korte episodes geleerd wordt dan wanneer er gedurende een langere periode wordt 'gestampt' (Cepeda, Pashler, Vul, Wixted, & Rohrer, 2006; Donovan, & Radosovich, 1999).

Volgens de psychoanalytische theorie kunnen niet alleen herinneringen verdrongen worden, maar ook wensen en impulsen

Hoe zat het met Freud? Levert het onderzoek naar expres vergeten een existentiebewijs op van verdringing? Dat is nog niet zo eenvoudig. Allereerst brengt Draaisma in herinnering (Draaisma, 2010; p. 146) dat volgens psychoanalytische theorie, niet alleen herinneringen verdrongen kunnen worden, maar ook bijvoorbeeld wensen en impulsen. Het experimenteel onderzoek zwijgt erover of dat laatste mogelijk is en laat alleen zien dat, onder specifieke omstandigheden, mensen in staat zijn tot gemotiveerd vergeten van opgeslagen stimulusmateriaal. Daarnaast luidt het psychoanalytische idee dat de verdrongen informatie ergens terecht komt: in het 'onbewuste' om precies te zijn. Of er een compartiment bestaat waarin verdringsels en vergeetsels⁵

zich ophouden en waar die dan gelokaliseerd moet worden, is niet geheel duidelijk, om het voorzichtig uit te drukken. En dat brengt ons bij een ander klassiek probleem van psychoanalytische hypothesen: het is lastig (of zelfs onmogelijk; zie Popper 1993) ze te falsificeren en/of het is lastig psychoanalytici zover te krijgen dat ze empirisch materiaal accepteren als weerlegging van een psychoanalytische hypothese (Dehue & van den Hout, 1983).

Betekenen de bevindingen iets voor het leven buiten het lab? De gevolgen van 'gemotiveerd vergeten' zijn bescheiden en de contouren van een effectieve 'ars oblivionis' tekenen zich nog niet af, maar laten we toch proberen enkele praktische implicaties te schetsen. Hoe zou dat in het alledaagse leven werken? Herinneringen aan ellende kunnen associatieketens in gang zetten die met negatieve emoties gepaard gaan. Om dat te voorkomen proberen mensen soms de gedachten te verzetten door iets anders te doen; werken of sporten bijvoorbeeld (Bonnano, 2010). Dat doelbewust onderbreken van de gedachtenstroom lijkt enigszins op wat proefpersonen in *suppression induced forgetting* doen (e.g., Benoit & Anderson, 2012). Iets anders doen, bijvoorbeeld afleiding zoeken na verlies of trauma, heeft geen negatieve effecten (Bonnano, 2010) en het onderbreken van de associatieketen heeft, zo suggereert het *suppression induced forgetting*-onderzoek als neveneffect dat delen van de herinnering minder toegankelijk worden en dat intrusies aan deze herinnering afnemen (e.g., Levy & Anderson, 2012; van Schie & Anderson, 2017). Als het motief voor zo'n afleidingstactiek is dat men even iets anders aan het hoofd wil hebben dan bijvoorbeeld (afhankelijk van de aard van de herinnering) verdriet, woede, schaamte of walging, dan is er klinisch-psychologisch geen reden tot zorg. Dat ligt anders wanneer de persoon emotionerende herinneringen onderdrukt omdat hij meent dat toelaten van de herinnering ernstige gevolgen heeft: 'Als ik er echt aan zou terugdenken, zou ik gek worden'. Psycho-educatie over de gebruikelijke emoties na verlies en trauma lijkt dan verstandig, evenals het aanmoedigen de emotionerende herinneringen met enige regelmaat en weloverwogen toe te laten. Dat men niet gek wordt van verdriet of walging kan, in geval van problematische rouw of PTSS, een nuttige leerervaring zijn en 'imaginaire exposure' (Powers et al., 2010) lijkt daaraan zijn heilzame effecten te ontleen.

Overigens blijken PTSS-patiënten relatief slecht te scoren op allerlei inhibitietaken (bijv. Aupperle et al., 2012; Falconer et al., 2008; Jovanovic et al., 2010). Of dat heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de PTSS of er een gevolg

5 Draaisma (2010) wijst erop dat er wel een zelfstandig naamwoord is voor het product van herinneren (een herinnering) maar niet voor wat er overblijft na vergeten (of verdringing). Met deze wat Bommeliaanse termen proberen we te voorzien in deze lacune.

van is laten we in het midden. Dat beperkte vermogen tot inhibitie zal het voor patiënten lastig maken om het advies op te volgen om, bij het opkomen van akelige herinneringen afleiding te zoeken en aan iets anders te denken.

Rechtspsychologisch zijn vooral de effecten van retrieval induced forgetting potentieel belangrijk. Tijdens politieverhoor kan getuigen herhaaldelijk gevraagd worden details van een gebeurtenis op te halen. Een ongewenst neveneffect kan zijn dat herinneringen aan andere, niet nagevraagde, details hieronder te lijden hebben. En dat kan onfortuinlijk zijn, bijvoorbeeld als de rechter, later, geïnteresseerd blijkt in details die in het politieverhoor buiten beschouwing bleven.

Tot slot. De vraag of expres vergeten bestaat, lijkt ons een van de grotere vragen van de psychologie. Beantwoorden ervan vergt experimenteel vernuft en creativiteit. De praktische implicaties zijn vooralsnog gering, maar daar ging het niet om; het ging erom of we expres kunnen vergeten. En ja, dat kunnen we.

OVER DE AUTEURS

Dr. Kevin van Schie is als universitair docent verbonden aan de Erasmus Universiteit, Afdeling Klinische Psychologie. Hij schreef dit artikel als promovendus samen met dr. Marcel van Hout, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht, Afdeling Klinische Psychologie en klinisch psycholoog aan het Academisch Angstcentrum Altrecht van Altrecht GGZ, Utrecht. Correspondentie over dit artikel: k.vanschie@essb.eur.nl.

Summary

INTENTIONAL FORGETTING

K. VAN SCHIE & M.A. VAN DEN HOUT

Forgetting has historically been considered a process that reflects decay or interference, which suggests that forgetting is something that simply happens. Sometimes, people are motivated to forget, specifically when memories are unwanted. Therefore, recently, research has focused on "intentional forgetting". We review literature on forgetting starting with Freud's controversial claim of repression, and continue with empirical results from Wegner's white bear experiments. Subsequently we review findings from directed forgetting, retrieval induced forgetting, and suppression induced forgetting paradigms, which show that intentional forgetting is possible. We discuss a potential mechanism underlying intentional forgetting – inhibitory control – and address practical implications.

Literatuur

- Abramowitz, J. S., Tolin, D. F., & Street, G. P. (2001). Paradoxical effects of thought suppression: A meta-analysis of controlled studies. *Clinical psychology review*, 21(5), 683-703.
- American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®). American Psychiatric Pub.
- Anderson, M. C. (2003). Rethinking interference theory: Executive control and the mechanisms of forgetting. *Journal of memory and language*, 49(4), 415-445.
- Anderson, M. C. (2005). The role of inhibitory control in forgetting unwanted memories: A consideration of three methods. In *Dynamic cognitive processes* (pp. 159-189). Springer Tokyo.
- Anderson, M. C., Bjork, R. A., & Bjork, E. L. (1994). Remembering can cause forgetting: retrieval dynamics in long-term memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20(5), 1063.
- Anderson, M. C., & Green, C. (2001). Suppressing unwanted memories by executive control. *Nature*, 410, 366-369.
- Anderson, M. C., & Hanslmayr, S. (2014). Neural mechanisms of motivated forgetting. *Trends in cognitive sciences*, 18(6), 279-292.
- Anderson, M. C., & Huddleston, E. (2012). Towards a Cognitive and Neurobiological Model of Motivated Forgetting. In R. F. Belli (Ed.), *True and False Recovered Memories: Toward a Reconciliation of the Debate*. Vol. 58: Nebraska Symposium on Motivation, doi: 10.1007/978-1-4614-1195-6_8, (pp. 53-120). New York: Springer.
- Anderson, M. C., Ochsner, K. N., Kuhl, B., Cooper, J., Robertson, E., Gabrieli, S. W., Glover, G. H., & Gabrieli, J. D. E. (2004). Neural systems underlying the suppression of unwanted memories. *Science*, 303(5655), 232-235.
- Anderson, M. C., & Spellman, B. A. (1995). On the status of inhibitory mechanisms in cognition: memory retrieval as a model case. *Psychological review*, 102(1), 68.
- Anderson, M. C., Reinholz, J., Kuhl, B. A., & Mayr, U. (2011). Intentional suppression of unwanted memories grows more difficult as we age. *Psychology and aging*, 26(2), 397.
- Anderson, M. C., & Weaver, C. (2009). Inhibitory control over action and memory. *The new encyclopedia of neuroscience*, 153-163.
- Aupperle, R. L., Melrose, A. J., Stein, M. B., & Paulus, M. P. (2012). Executive function and PTSD: disengaging from trauma. *Neuropharmacology*, 62(2), 686-694.
- Barnier, A. J., Conway, M. A., Mayoh, L., Speyer, J., Avizmil, O., & Harris, C. B. (2007). Directed forgetting of recently recalled autobiographical memories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 136(2), 301.
- Barnier, A. J., Hung, L., & Conway, M. A. (2004). Retrieval-induced forgetting of emotional and unemotional autobiographical memories. *Cognition & Emotion*, 18, 457-477.
- Bäuml, K. H., Pastötter, B., & Hanslmayr, S. (2010). Binding and inhibition in episodic memory—Cognitive, emotional, and neural processes. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 34(7), 1047-1054.
- Benton, T. R., Ross, D. F., Bradshaw, E., Thomas, W. N., & Bradshaw, G. S. (2006). Eyewitness memory is still not common sense: Comparing jurors, judges and law enforcement to eyewitness experts. *Applied Cognitive Psychology*, 20(1), 115-129.
- Benoit, R. G., & Anderson, M. C. (2012). Opposing Mechanisms Support the Voluntary Forgetting of Unwanted Memories. *Neuron* 76, 450-460.
- Bergström, Z. M., de Fockert, J. W., & Richardson-Klavehn, A. (2009). ERP and behavioural evidence for direct suppression of unwanted memories. *NeuroImage*, 48(4), 726-737.
- Bonanno, G. A. (2010). The other side of sadness: What the new science of bereavement tells us about life after loss. Basic Books.
- Catarino, A., Küpper, C. S., Werner-Seidler, A., Dalgleish, T., & Anderson, M. C. (2015). Failing to forget: Inhibitory-control deficits compromise memory suppression in posttraumatic stress disorder. *Psychological Science*, 26(5), 604-616.

- Cepeda, N. J., Pashler, H., Vul, E., Wixted, J. T., & Rohrer, D. (2006). Distributed practice in verbal recall tasks: A review and quantitative synthesis. *Psychological bulletin*, 132(3), 354.
- Dehue, T., & van den Hout, M. A. (1983). Psychoanalyse, weerlegbaarheid en wedbaarheid. *Kennis & Methode*, 7, 190-201.
- Depue, B. E., Burgess, G. C., Willcutt, E. G., Ruzic, L., & Banich, M. T. (2010). Inhibitory control of memory retrieval and motor processing associated with the right lateral prefrontal cortex: evidence from deficits in individuals with ADHD. *Neuropsychologia*, 48(13), 3909-3917.
- Depue, B. E., Curran, T., & Banich, M. T. (2007). Prefrontal regions orchestrate suppression of emotional memories via a two-phase process. *Science*, 317(5835), 2151-219.
- Draaisma, D. (2010). *Vergeetboek*. Historische Uitgeverij.
- Donovan, J. J., & Radosevich, D. J. (1999). A meta-analytic review of the distribution of practice effect: Now you see it, now you don't. *Journal of Applied Psychology*, 84(5), 795-805.
- Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, 38(4), 319-345.
- Epstein, W. (1972). Mechanisms of directed forgetting. *Psychology of learning and motivation*, 6, 147-191. Chicago
- Falconer, E., Bryant, R., Felmingham, K. L., Kemp, A. H., Gordon, E., Peduto, A., Olivieri, G., Williams, L. M., (2008). The neural networks of inhibitory control in posttraumatic stress disorder. *Journal of Psychiatry & Neuroscience*, 33, 413-422.
- Freud, S. (1957). Repression. In J. Strachy (Ed. & Transl.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, Vol. 14 (pp. 147-165). London: Hogarth Press (Original work published 1915).
- Gagnepain, P., Henson, R. N., & Anderson, M. C. (2014). Suppressing unwanted memories reduces their unconscious influence via targeted cortical inhibition. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(13), E1310-E1319.
- Geiselman, R. E., Bjork, R. A., & Fishman, D. L. (1983). Disrupted retrieval in directed forgetting: A link with posthypnotic amnesia. *Journal of Experimental Psychology: General*, 112(1), 58.
- Hauer, B. J., & Wessel, I. (2006). Retrieval-induced forgetting of autobiographical memory details. *Cognition and Emotion*, 20(3-4), 430-447.
- Hertel, P., & McDaniel, L. (2010). The suppressive power of positive thinking: Aiding suppression induced forgetting in repressive coping. *Cognition and Emotion*, 24(7), 1239-1249.
- Hu, X., Bergström, Z. M., Bodenhausen, G. V., & Rosenfeld, J. P. (2015). Suppressing unwanted autobiographical memories reduces their automatic influences: Evidence from electrophysiology and an implicit autobiographical memory test. *Psychological Science*, 26(7), 1098-1106.
- Joormann, J., Hertel, P. T., Brozovich, F., & Gotlib, I. H. (2005). Remembering the good, forgetting the bad: intentional forgetting of emotional material in depression. *Journal of abnormal psychology*, 114(4), 640.
- Joormann, J., Hertel, P. T., Lemoult, J., & Gotlib, I. H. (2009). Training forgetting of negative material in depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 118(1), 34-43.
- Joslyn, S. L., & Oakes, M. A. (2005). Directed forgetting of autobiographical events. *Memory & cognition*, 33(4), 577-587.
- Jovanovic, T., Norrholm, S. D., Blanding, N. Q., Davis, M., Duncan, E., Bradley, B., & Ressler, K. J. (2010). Impaired fear inhibition is a biomarker of PTSD but not depression. *Depression and anxiety*, 27(3), 244-251.
- Lee, Y., Lee, H., & Tsai, S. (2007). Effects of post-cue interval on intentional forgetting. *British Journal of Psychology*, 98, 257-272.
- Levy, B. J., & Anderson, M. C. (2008). Individual differences in the suppression of unwanted memories: the executive deficit hypothesis. *Acta psychologica*, 127(3), 623-635.
- Levy, B. J., & Anderson, M. C. (2012). Purging of memories from conscious awareness tracked in the human brain. *Journal of Neuroscience*, 32(47), 16785-16794.
- Popper, K. (1993). *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, Karl Popper. London: Routledge.
- Rhetorica ad Herennium (1954). translated by Harry Caplan. Loeb Classical Library.
- Powers, M. B., Halpern, J. M., Ferenschak, M. P., Gillihan, S. J., & Foa, E. B. (2010). A metaanalytic review of prolonged exposure for posttraumatic stress disorder. *Clinical Psychology Review*, 30(6), 635-641.
- Salkovskis, P. M. (1998). Psychological approaches to the understanding of obsessional problems. In R. P. Swinson, M. M. Antony, S. Rachman, & M. A. Richter, *Obsessive compulsive disorder: theory, research and treatment* (pp. 33-50). New York: Guilford
- Schie, K. van, & Anderson, M. C. (2017). Successfully controlling intrusive memories is harder when control must be sustained. *Memory* 25(9), 1201-1216.
- Schie, K. van, Geraerts, E., & Anderson, M. C. (2013). Emotional and non-emotional memories are suppressible under direct suppression instructions. *Cognition and Emotion*, 27, 1122-1131.
- Shaw, J. S., Bjork, R. A., & Handal, A. (1995). Retrieval-induced forgetting in an eyewitness-memory paradigm. *Psychonomic Bulletin & Review*, 2(2), 249-253.
- Storm, B. C., & Levy, B. J. (2012). A progress report on the inhibitory account of retrieval-induced forgetting. *Memory & Cognition*, 40(6), 827-843.
- Tulving, E., & Pearlstone, Z. (1966). Availability versus accessibility of information in memory for words. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 5(4), 381-391.
- Wang, Y., Cao, Z., Zhu, Z., Cai, H., & Wu, Y. (2015). Cue-independent forgetting by intentional suppression—Evidence for inhibition as the mechanism of intentional forgetting. *Cognition*, 143, 31-35.
- Wegner, D. M., Schneider, D. J., Carter, S. R., & White, T. L. (1987). Paradoxical effects of thought suppression. *Journal of personality and social psychology*, 53(1), 5.
- Wenzlaff, R. M., & Bates, D. E. (1998). Unmasking a cognitive vulnerability to depression: how lapses in mental control reveal depressive thinking. *Journal of personality and social psychology*, 75(6), 1559.
- Wessel, I., & Merckelbach, H. (2006). Forgetting "murder" is not harder than forgetting "circle": Listwise-directed forgetting of emotional words. *Cognition & Emotion*, 20(1), 129-137.
- MacLeod, M. (2002). Retrieval-induced forgetting in eyewitness memory: forgetting as a consequence of remembering. *Applied Cognitive Psychology*, 16(2), 135-149.
- MacLeod, C. M. (2012). Directed forgetting. In *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (pp. 993-995). Springer US. Chicago
- Marx, B. P., Marshall, P. J., & Castro, F. (2008). The moderating effects of stimulus valence and arousal on memory suppression. *Emotion*, 8(2), 199.
- Merckelbach, H., Muris, P., Van den Hout, M., & de Jong, P. (1991). Rebound effects of thought suppression: Instruction-dependent? *Behavioural Psychotherapy*, 19(3), 225-238.
- Murayama, K., Miyatsu, T., Buchli, D., & Storm, B. C. (2014). Forgetting as a consequence of retrieval: a meta-analytic review of retrieval-induced forgetting. *Psychological Bulletin*, 140, 1383-1409.
- Muthar, W. S. (1965). Erasure or partitioning in short-term memory. *Psychonomic Science*, 3(1-12), 429-430.
- Noreen, S., & MacLeod, M. D. (2013). It's All in the Detail: Intentional Forgetting of Autobiographical Memories Using the Autobiographical Think/No-Think Task. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 39(2), 375-393.
- Noreen, S., & MacLeod, M. D. (2014). To think or not to think, that is the question: Individual differences in suppression and rebound effects in autobiographical memory. *Acta psychologica*, 145, 84-97.
- Patihis, L., Ho, L. Y., Tingen, I. W., Lilienfeld, S. O., & Loftus, E. F. (2014). Are the "memory wars" over? A scientist-practitioner gap in beliefs about repressed memory. *Psychological Science*, 25(2), 519-530.
- Paz-Alonso, P. M., Ghetti, S., Matlen, B. J., Anderson, M. C., & Bunge, S. A. (2009). Memory suppression is an active process that improves over childhood. *Frontiers in Human Neuroscience*, 3, 24.
- Pitman, R. K. (1989). Post-traumatic stress disorder, hormones, and memory. *Biological psychiatry*, 26(3), 221-223.

DE KRAKENDE GGZ

‘Reset ggz!’, riep een ggz-collega onlangs hartstochtelijk. ‘Met één druk op de knop zou ik de hele ggz willen resetten en opnieuw beginnen, zo mis is alles!’ Het gevoel kon ik helemaal volgen. Tegelijkertijd zou ik die knop niet willen indrukken. Er is in de ggz juist veel ten goede veranderd: meer evidence based werken; sturing op kwaliteit, stepped care en transparantie; (redelijk) goede behandelingen, ook voor ernstige stoornissen; en zelfs toenemende aandacht voor persoonsgericht werken. Maar toch. Enkele impressies door mijn verschillende brillen.

‘En, weet je al wat je gaat doen?’ Als ik als opleider van masterstudenten psychologie deze vraag stel aan een bijna afgestudeerde, dan kijk ik meestal in een zorgelijk, soms in een stralend gezicht. ‘Ja! Ik heb een plek!’ Was ‘een plek’ enkele jaren geleden nog een betaalde baan als basispsycholoog, nu is dit stevast de ‘werkervaringsplek’, vaak zonder enig uitzicht op een betaald vervolg... ‘Daarnaast blijf ik werken bij de supermarkt. Anders kan ik het niet betalen.’

Werkervaringsplekken zijn schaars en vergroten de kansen op arbeidsmarkt en vervolgopleiding. Daarom rest mij niets dan deze stralende studenten te feliciteren – met pijn in het hart. Bovendien, hoe karig is hun studie vergeleken met de mijne uit het pre-BIG tijdperk. Kregen wij vijf weken gespreksvaardigheden, zes weken testpracticum, en maandenlange therapiecurssussen van diverse soorten, onze studenten krijgen een fractie daarvan. De vervolg(gz-)opleiding moet immers ook iets te bieden hebben. Maar daarin stroomt slechts een gedeelte in. Des te beter dus dat studenten deze klinische ervaring in de praktijk via werkervaringsplekken opdoen? Nou nee: universiteit en vervolgopleidingen missen elke greep op deze on(der-)betaalde ‘bypass’!

Als gz-psycholoog behandel ik enkele ggz-cliënten. De mega-aantallen cliënten die collega’s dagelijks zien met de bijbehorende administratieve taken doen mij mezelf soms schamen voor mijn luxe positie. Ik hoor de worstelingen met de afgepaste minuten per therapie, aanpassingsstoornissen en relatieproblemen: ‘De zorgverzekeraar erkent de stoornissen niet voor behandeling. Maar we kunnen ze toch niet onbehandeld laten?!’ De ene reorganisatie is nog niet afgelopen, of de volgende wordt afgekondigd. Behandelaars zijn overwerkt (‘de productiedruk’). Dat bedreigt begeleiding van stagiaires en werkervaringsverzamelaars, extra nodig door hun aanvangsgebrek aan klinische know-how – maar betekent ook gemakkelijk een zwaar appèl op hen. Er spelen meer zaken. Als onderzoeker/projectleider van landelijke behandel-effectstudies ondervind ik stevast instemming en enthousiasme bij instellingen voor onze onderzoeksthema’s. Maar meedoen is lastig. Wat een paradox: we willen een evidence based ggz, maar ontnemen de ggz(-professional) de kans om die evidence, via onderzoekdeelname, te helpen mee-produceren.

Kortom, ‘de’ ggz kraakt in haar voegen. De rek is eruit. Er is lucht nodig, ruimte, rust. De goede zorg is er nog, maar puur dankzij de enorme inzet van psychologen en andere ggz-professionals – die zelf bijna het loodje leggen. Hun arbeids- en opleidingspositie moeten verbeterd worden. Nodig is: een langere basisopleiding, een faire kans op vervolgopleiding, meer professionele autonomie (dus kunnen bepalen welke psychische problemen wat voor behandeling behoeven), facilitatie van onderzoek-deelname, minder bureaucratie, meer tijd voor reflectie, intervisie, deskundigheidsbevordering! Kan die knop even aangereikt worden?

Marrie Bekker

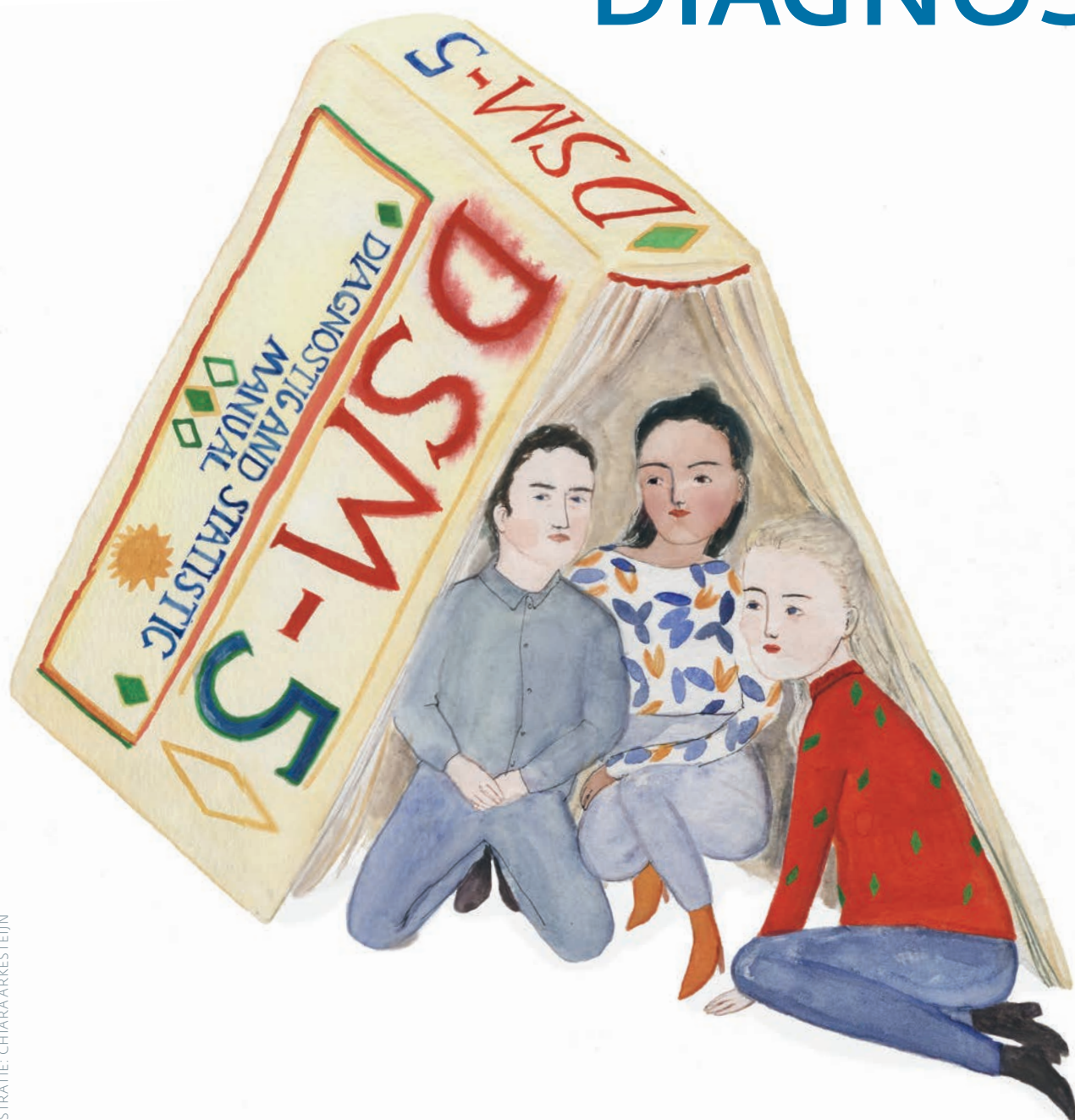
is hoogleraar Klinische psychologie aan Tilburg University en lid van de redactieraad van *De Psycholoog*.

E-mail: M.H.J.Bekker@uvt.nl.

FORUM

DE PSYCHIATRISCHE DIAGNOSE

Wat is de aard van een psychiatrische diagnose? Deze vraag leent zich volgens Annemarie Köhne goed voor een filosofische analyse. Maar door dicht bij de praktijk te blijven, blijven patiënt en behandelaar beter in beeld. ‘Het woord ‘diagnose’ zou exclusief gereserveerd moeten blijven voor hetgeen we nu de ‘beschrijvende diagnose’ noemen,’ betoogt Köhne.

Het is woensdagochtend. Multi-disciplinair overleg. Patiënt X wordt besproken. ‘Wat is de diagnose?’, wordt er gevraagd. Een collega antwoordt: ‘Een depressieve stoornis.’ En daaropvolgend wordt kort en krachtig tot een behandellijn besloten. Het is een normale gang van zaken. Maar klopt dit wel? Is dit de diagnose? En is dit überhaupt een diagnose?

Als we ons afvragen wat de aard van een psychiatrische diagnose is, komen we al snel in een zeer complexe discussie terecht. De vraag leent zich goed voor een filosofische analyse met betrekking tot haar ontologie en epistemologie en roept met regelmaat interessante cultuurkritische beschouwingen op. Als de vraag echter dicht bij de alledaagse praktijk blijft, houden we de patiënt en behandelaar beter in beeld.

ASSENSYSTEEM

Het woord ‘psychiatric diagnosis’ staat in het Engels gelijk aan een DSM- en/of ICD-classificatie. Het Nederlands volgt daarin en wij spreken ook wel van een ‘diagnose’ als we verwijzen naar een DSM-label. Deze labels, opgevat als ‘diagnosen’, zouden verwijzen naar onderliggende ziekte-entiteiten die we vanuit een set symptomen zouden kunnen afleiden.

Als we echter aanhouden dat een psychische stoornis een bio-psycho-sociale aandoening is, begrijpen we dat een complexe mix van factoren binnen een individu bepaalt wat er niet (en wel) goed loopt. We weten daarmee dat een psychische stoornis meer is dan een onderliggende disfunctie van het brein en daarmee weten we dat een label geen ‘diagnose’ kan zijn. Het woord ‘beschrijvende diagnose’ lijkt in het leven geroepen om dit gat in de taal en het begrip te dichten. Deze wijdt veelal uit over ontwikkeling

en hechting, persoonlijkheid, somatiek, context en systeem, (genees-)middelengebruik en tenslotte de klachten. De focus van de psychiater en klinisch psycholoog kunnen wat verschillen, maar beiden zijn uitgerust om een redelijk compleet beeld te schetsen van de patiënt en zijn aandoening. Een goede diagnosticus is daarnaast ook *verstehend* bezig; zij kijkt ook naar de betekeniswereld van de patiënt. Het verbinden van al deze lagen maakt het vak intrigerend complex.

Het assen-systeem van de DSM gaf de mogelijkheid om de ‘beschrijvende diagnose’ zéér gereduceerd in een overzicht weer te geven en te communiceren. In vijf regels konden toestandsbeeld, persoonlijkheid, somatiek, psychosociale factoren en algeheel niveau van functioneren overzichtelijk weergegeven worden. Nu het assen-systeem uit de DSM verwijderd is, bestaat er nauwelijks nog een verband met de ‘beschrijvende

Kan een ervaren clinicus vrij zijn van de ‘methodisch gesloten blik’ die het gevolg is van de institutionalisering van de DSM?

diagnose’. Hiermee wordt nog duidelijker dat de DSM geen instrument is om ‘te diagnosticeren’ zoals de titel *‘Diagnostic and Statistical Manual’* wel doet vermoeden.

Daarnaast is de DSM een a priori opgesteld systeem, wat betekent dat de DSM geen empirisch fundament heeft waarmee de validiteit en betrouwbaarheid beperkt zijn. ‘Diagnostic’ en ‘Statistical’ is het manual dus niet echt. Deze twee punten samen zijn belangrijker en hebben grotere gevolgen dan op het eerste gezicht lijkt.

Allereerst is het problematisch de begrippen ‘diagnose’ en ‘classificatie’ in onze spreek- en schrijftaal met elkaar te verwarren. En dit wordt nog problematischer als deze classificatie een empirisch fundament ontbeert. Dat impliceert namelijk dat we een onjuiste reductie van de werkelijkheid gebruiken om de werkelijkheid te begrijpen en ordenen. We gaan met andere woorden ‘top-down’ (met DSM-labels in het hoofd) naar een patiënt kijken met de kans dat we sommige klachten negeren omdat deze niet in het hokje passen waarbij we de meeste kruisjes hebben kunnen zetten. Hiermee richten we ons dusdanig op het zoeken naar de passende classificatie, dat het vinden van de ‘beschrijvende diagnose’ in het gedrang komt. We missen hierdoor een ‘methodische open

blik’ die structureel en procesmatig alle bestaande klachten in kaart weet te brengen en te verbinden. Het handboek stuurt ons kijken en denken (middels reïficatie¹) en verblindt ons zodoende.

Natuurlijk kunnen ervaren clinici hier tegenin brengen dat zij verder kijken en niet verblind worden door de DSM. De vraag is echter of deze ervaren clinicus werkelijk vrij kan zijn van de ‘methodisch gesloten blik’ die het gevolg is van de institutionalisering van de DSM. Al is het maar omdat deze ervaren clinicus veelal niet aan de voordeur zit en/of de behandeling uitvoert, maar clinici begeleidt die zich op de eerste treden van de ‘Wittgensteiniaanse ladder’² bevinden. En het effect van deze verwarring rijkt verder.

1 We hebben grenzen geplaatst tussen groepen symptomen die we vaak samen zagen voorkomen en we hebben namen gegeven aan deze groepen symptomen. Dit zijn de psychiatrische classificaties geworden. Vervolgens beschouwen we deze classificaties als werkelijk bestaande natuurlijke soorten. Dit noemen we reïficatie (Hyman, 2010; Nieweg, 2005).

2 Wittgenstein schreef de *Tractatus* om het punt te maken dat al wat zinvol gedacht en gezegd kan worden een logische afbeelding van de feitelijke standen van zaken in de wereld moet zijn (1922/2002). Zijn boek zelf schendt dat ideaal, maar is nodig om het punt te maken (Wittgenstein, 1922; Stokhof, 2000). Dit wordt wel de ‘Wittgensteiniaanse ladder’ genoemd: je beklimt soms een ladder om tot de conclusie te komen dat je je uiteindelijk moet ontdoen van die ladder.

HAGEL

Protocolen en richtlijnen voor behandeling zijn grotendeels afgestemd op DSM-classificaties welke reducties van psychische ziekten vertegenwoordigen. Dus in plaats van dat behandelingen ontwikkeld zijn op basis van de unieke samenstelling van eigenschappen (profielen) van patiënten, zijn deze gebaseerd op een reductie die weinig zegt over het complete profiel van de patiënt. De wetenschappelijke wereld heeft deze classificaties namelijk de laatste grofweg veertig jaar gebruikt voor onderzoek (Regier, Narrow, Kuhl, & Kupfer, 2009). Het resultaat is een heleboel gemiddeld effectieve behandelingen – mogelijk omdat onduidelijk is voor welke samenstelling van eigenschappen en klachten in patiënten welke receptuur werkt. Dit lijkt op hagel schieten; we zijn niet precies genoeg. Het pad richting een representatiever denk- en werkmodel ten aanzien van psychische stoornissen verschijnt evenwel langzaam aan de horizon.

Veelbelovend is voorsnog een combinatie van ‘personalized mental health’, ‘big data’, ‘netwerkttheorie’, ‘transdiagnostische factoren’ én vondsten binnen de neurowetenschappen (Borsboom, 2017; Heycop ten Dam, van Hulsbergen, Bohlmeier, 2014; Van Os et al, 2017). Ook wordt momenteel hard gewerkt aan een serieus alternatief voor de DSM: *The Hierarchical Taxonomy of Psychopathology* (Kotov et al., 2017).³ Deze

3 Zie hiervoor <https://medicine.stonybrookmedicine.edu/HITOP/AboutHiTOP>

innovatieve denk- en werkmodellen omvatten een 'bottom-up' benadering en zijn daarmee beter in staat de complexiteit van het optreden van psychische klachten te representeren. Parallel daaraan is het vanzelfsprekend noodzaak te blijven investeren in de ontwikkeling van relationele vaardigheden en processen van betekenisgeving bij therapeuten.

SLOTGEDACHTEN

Toch kunnen we het handboek niet zomaar naar de prullenbak verwijzen. De DSM trachtte de psychiatrische discipline een wetenschappelijke grond te geven en vormt daarmee gedeeltelijk ook de legitimering van ons vak. Ze ordent en structureert de chaos en complexiteit. Het wordt echter problematisch wanneer we een classificatie met een 'diagnose' gaan verwarren, aangezien het onjuist is om diagnostiek te reduceren tot classificatie. De taal

verwacht hier: we zouden consequent moeten spreken over een '(DSM-)classificatie' (ook in het Engels) wanneer we het over een reducerend label hebben. Het woord 'diagnose' zou exclusief gereserveerd moeten blijven voor hetgeen we nu de 'beschrijvende diagnose' noemen. Veranderingen in ons denken beginnen immers veelal met veranderingen in ons spreken.

Laten we daarom starten met een juist discours. Welke woorden kiest u tijdens het volgende multidisciplinair overleg?

OVER DE AUTEUR

Annemarie Köhne is sociaal en klinisch psycholoog en wetenschapsfilosoof. Zij promoveert bij prof. dr. Jim van Os aan de afdeling psychiatrie van het UMC Utrecht en werkt als gz-psycholoog bij GGZ Momentum. Haar werk wordt gefinancierd door ZonMw (projectnummer: 636320001). E-mail: annemariekohne@gmail.com.

'Diagnostic' en 'Statistical' is de DSM niet echt

REAGEREN?

Wilt u reageren op dit artikel? Dat kan via LinkedIn (<http://alturl.com/wz95u>) en Twitter (@RedactieDP).

Literatuur

- Borsboom, (2017). A network theory of mental disorders. *World Psychiatry*, 16, 5-13.
- Heycop ten Dam, B., van Hulsbergen, M. & Bohlmeier, E. (2014). *Transdiagnostische factoren. Theorie & praktijk*. Amsterdam: Boom.
- Hyman, S.E. (2010). The diagnosis of mental disorders: the problem of reification. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 155-179.
- Kotov, R., Krueger, R., Watson, D., Achenbach, T.M., Althoff, R.R. et al. (2017). The Hierarchical Taxonomy of Psychopathology (HiTOP): A Dimensional Alternative to Traditional Nosologies. *Journal of Abnormal Psychology*, 126(4), 454-477.
- Nieweg, E.H. (2005). Wat wij van Jip en Janneke kunnen leren. Over reïficatie (verdinglijking) in de psychiatrie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 10, 687-696.
- van Os, J., Verhagen, S., Marsman, A., Peeters, F., Bak, M. et al. (2017). The experience sampling method as an mHealth tool to support self-monitoring, self-insight, and personalized health care in clinical practice. *Depression and Anxiety*, 34, 481-493.
- Regier, D.A., Narrow, W.E., Kuhl, E.A. & Kupfer, D.J. (2009). The conceptual development of DSM-V. *American Journal of Psychiatry*, 166, 645-50.
- Stokhof, M.J.B. (2000). *Taal en betekenis. Een inleiding in de taalfilosofie*. Boom: Amsterdam.
- Wittgenstein, L. (1922). *Tractatus logico-philosophicus*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wittgenstein, L. (2002). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Vertaald door W.F. Hermans. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep.

WERKEN IN DE GGZ

EXTREEM EFFICIËNT & ONGELOFELIJK DUUR

Prima dat er op de kosten wordt gelet in de ggz, vindt menig psycholoog. En ook het werk transparant maken, is een goede ontwikkeling. Toch gaat het de verkeerde kant op. Er wordt door hulpverleners zo efficiënt gewerkt dat alle lucht uit het werk is geperst. En dat overheersende streven naar efficiëntie kost klauwen met geld. Veel tijd zou beter besteed kunnen worden. De wachttijden worden ondertussen alleen maar langer, terwijl ze de komende zomer verdwenen zouden moeten zijn. Waarom schiet het niet op met die goedkope en efficiënte geestelijke gezondheidszorg? *De Psycholoog* neemt een duik in de taaie praktijk, en gaat op zoek naar de hindernissen op weg naar de goedkope en efficiënte ggz die de politiek voor ogen heeft.

Het is geweldig werk, dat blijkt toch ook wel uit mijn verhaal hè? Er gaat veel goed,' benadrukken verschillende gz-psychologen die in dit verhaal aan het woord komen. Dat wordt inderdaad duidelijk. Maar vooral wordt duidelijk dat er óók veel mis gaat.

Gz-psycholoog/psychotherapeut Riëtte Mellink heeft er tot haar eigen opluchting geen last meer van. Jaren geleden zei ze haar baan in de ggz op en ging werken voor een instelling waar mensen met een beroepsgerelateerde PTSS behandeld worden. De behandelingen worden betaald door de werkgever. Voor haar geen gedoe met verzekeraars meer. Maar ze

weet nog heel goed waar het begon te wringen zo'n twaalf jaar geleden. Mellink werkte onder andere als coördinator van een autismeteam. Omdat verzekeraars Diagnose Behandel Combinaties (DBC's) gingen gebruiken, moest ze vanaf dat moment na één gesprek al aankruisen of ze dacht dat er sprake was van autisme, maar daarvoor is een uitgebreid onderzoek nodig. 'Ik legde uit aan ouders dat ik van verzekeraars nu al een classificatie moest maken en dat dit nog helemaal niet kon. Maar vooral het woord 'autisme' bleef hangen. Dat vond ik vervelend.'

Daar was nog mee te leven, maar het zou pas het begin zijn. Mellink: 'We hadden als kinder- &

jeugdinstelling een forse tak vroegkinderlijk trauma. Als een kind bij ons kwam en het voldeed niet helemaal aan de criteria voor PTSS, dan gaven we de classificatie aanpassingsstoornis. Tot de verzekeraars een streep zetten door een aantal vergoedingen, waaronder de aanpassingsstoornis. De kinderen die wij zagen hadden keihard hulp nodig, dus voelden we ons genoodzaakt het label PTSS of een andere zo passend mogelijke classificatie te geven. Hetzelfde gold voor ouders met forse relatieproblemen die we regelmatig zagen. Omdat ook relatietherapie niet meer werd vergoed, schreven we de behandeling soms op iets kleins van het kind. Want we wisten: als we niets doen, loopt het uit de hand, dan worden de problemen alleen maar groter.’¹

Het is toch raar dat je moet wachten tot een kind een echte stoornis heeft ontwikkeld voor je iets mag doen?

Mellink begrijpt waarom verzekeraars aanpassingsstoornissen en relatieproblemen voor bepaalde groepen niet meer willen vergoeden, maar je kunt niet alles over één kam scheren. ‘Zorg dan dat je een onderscheid kunt maken tussen verschillende vormen van relatieproblemen. Aan de ene kant heb je mensen met relatieproblemen waarbij niet zoveel schade wordt aangericht en die de behandeling wel kunnen betalen. Aan de andere kant zijn er situaties waarin kinderen door de slechte relatie van hun ouders echt in de knel komen. Het is toch raar dat je in het tweede geval moet wachten tot een kind een echte stoornis heeft ontwikkeld voor je iets mag doen? Het bleef voortdurend als grint in mijn schoenen voelen.’

Via haar collega's en vriendinnen die nog steeds in de ggz werkten, bleef ze op de hoogte van de ontwikkelingen. En ze zag de een na de ander afhaken. ‘Bij

elkaar heb ik tientallen collega-gz'ers zien vertrekken, en dat voornamelijk vanwege het verlies van kwaliteit.’ Slechts twee collega's die ze kent, werken nog in een instelling.

Is hier sprake van een trend? In ieder geval herkent iedereen die in dit verhaal aan het woord komt het probleem: er is een groot tekort aan gz-psychologen. Het is het eerste wat Marjan Wesseling verzucht, zij is klinisch psycholoog en manager zorg van PsyQ in Zoetermeer. ‘Bij elke behandeling binnen onze instelling moet een regiebehandelaar betrokken zijn, een gz-psycholoog dus, maar die psychologen zijn er niet. Er zijn veel vacatures, er worden inmiddels salarissen geboden die buiten de cao-afspraken vallen, werkgevers bieden tegen elkaar op. Hetzelfde geldt voor klinisch psychologen. Ook zij zijn nodig, want elke patiënt moet van de verzekeraar jaarlijks besproken worden door een klinisch psycholoog.’

Nathan Bachrach, klinisch psycholoog bij de GGZ Oost Brabant en programmaleider persoonlijkheidsstoornissen en praktijkopleider psychologieopleidingen, bevestigt het: gz'ers zijn moeilijk te vinden, net als klinisch psychologen, psychotherapeuten en psychiaters. Vooral voor bepaalde specialismen gericht op autisme of ouderen is het tekort nijpend. Hij kan zich voorstellen dat sommige gz'ers zich liever vrij vestigen of in de basis-ggz gaan werken, dan binnen een gespecialiseerde ggz-instelling te blijven.

Marc Blom, bestuurslid van de Parnassia Groep (waaronder PsyQ valt), zegt dat het tekort sinds ongeveer anderhalf jaar echt nijpend is geworden. ‘We leiden veel mensen op, maar we zien een grote uitstroom.’ Op basis van de exitgesprekken die de instelling voert, weet hij dat ze vaak voor zichzelf beginnen en dat de te grote bureaucratische lasten dan als belangrijkste reden wordt genoemd. ‘Dat je elke minuut moet vastleggen, daar word je natuurlijk knettergek van.’

Daarnaast denkt hij dat het vak zwaarder is geworden, omdat het aantal complexe patiënten toeneemt. ‘Wij selecteren niet aan de poort, we nemen iedereen aan. De relatief eenvoudige cliënten gaan naar de mensen in opleiding en de basispsychologen, waardoor de zware cliënten voor de gz-psychologen overblijven. Bovendien is er fors geschrapt in de overlegtijd.’

¹ Kindermans, G.E. (2013). Zwart-wit of grijs? Dbc-declareren in de praktijk. *De Psycholoog*, 12, 58-64.

Verder denkt hij dat de vrijheid voor veel gz-psychologen belangrijk is. 'De psychologische discipline is gevoelig voor trends zoals mindfulness. Binnen de instelling doen we alleen evidence based-behandelingen.'

Ook geldt zal een belangrijk motief zijn, veronderstelt Blom. 'De kleine praktijken doen het financieel een stuk beter dan de grote instellingen. Kleine praktijken hebben minder extra taken en minder overhead, onderzoek en opleiding.' Dat blijkt uit *Waar is de gulden een daalder waard?*, een onderzoek naar de financiële situatie binnen de ggz uit 2016, uitgevoerd door Gupta Strategists.

AL HEEL EFFICIËNT

Mellink vertrok nog voor de grote toename van werk- en productiedruk ontstond waar haar collega's/vriendinnen uit ggz-instellingen vaak op zouden afknappen. Mellink: 'Vroeger hadden we wekelijks een goedlopend teamoverleg van twee uur propvol met behandelbeoordelingen. Dan sprak je met een multidisciplinair team – met onder andere een sociaal psychiatrisch verpleegkundige, een psychotherapeut en een psychiater – over cliënten. Het was heel nuttig om de complexe problemen van verschillende kanten te bekijken. En dat deden we al heel efficiënt, dus niet in een groter team dan noodzakelijk. Ik hoorde hoe dat steeds meer is afgeknepen. Nu mag je een kwartier binnenlopen bij een psychiater, maar die heeft veel minder behandelervaring.' Of erger nog: dat gesprek is verplicht, anders wordt de DBC niet vergoed. 'Het is schraal geworden,' zegt Mellink.

'En dan hebben we het nog niet over het gegeven dat een behandelaar zeven cliënten op een dag moet zien,' vervolgt ze. 'Dan kun je niet dezelfde kwaliteit leveren als wanneer je er vijf ziet. Je kunt niet zeven

uur achter elkaar honderd procent receptief zijn in de behandelkamer.' Ook dat zal een reden zijn een eigen toko te beginnen, aldus Mellink. 'Dan kun je zelf bepalen welke patiënten je ziet en hoeveel. En je regelt zelf zoveel behandeloverleg als je nodig acht. Ook dan hebben verzekeraars een vinger in de pap, maar je hebt in ieder geval meer vrijheid.'

AFGEBROKEN

Binnen de GGZ, waar het om complexe patiënten gaat, moet je een goede structuur om je heen hebben, zegt Mellink. Als die wordt afgebroken, verdwijnen de mensen die de oude situatie gewend zijn en dus beter weten. Er ontstaat nu een generatie die niet meer weet hoe het vroeger was en die er in de nieuwe situatie het beste van probeert te maken.'

Peter Langelaar is zo'n jonge gz-psycholoog, sinds 2016 is hij geregistreerd en inmiddels werkt hij bij Mindfit. 'Er is weinig tijd voor begeleiding of supervisie, want er moet productie gedraaid worden,' zegt hij en vertelt over de onzekerheid die hij soms voelt in zijn werk. 'Als je als basispsycholoog ergens mee zit, kun je naar een gz-psycholoog stappen. Die uitwijkmogelijkheid heb ik niet meer, ik vraag me regelmatig af of het nog beter kan. Veel tijd voor overleg is er niet.' Hij wijt het vooral aan zichzelf, maar misschien is het probleem wel dat de structuur om hem heen is afgebroken, dat hij het niet allemaal kan weten en dat hij er desondanks het beste van probeert te maken.

'Dat je elke minuut moet vastleggen, daar word je natuurlijk knettergek van'

De hoge administratieve lasten en de regeldruk worden door menigeen als belangrijkste problemen binnen de GGZ genoemd. Esther van Belkom begint er bijvoorbeeld over, zij werkt als gz-psycholoog en is in opleiding tot specialist bij Specialistisch Centrum voor Eetstoornissen van GGZ Oost Brabant. 'Er gaat veel tijd in administratie zitten en dat houdt je af van de kern van het werk.' Het doel erachter vindt Van Belkom prima. 'Het is goed dat bepaalde dingen geformaliseerd zijn en dat we ons bewust worden van waar we mee bezig zijn, dat we niet cliënten jarenlang in behandeling houden. Maar het is doorgeschoten. Het gaat er nu om of ik het juiste vinkje heb gezet en het juiste formuliertje ingevuld, of het behandelplan op orde is en de handtekening van de patiënt staat waar hij hoort. Als dat allemaal klopt, is het in orde. De vraag of de patiënt baat heeft gehad van de behandeling en of de juiste zorg is geleverd, lijkt daarbij van ondergeschikt belang.'

Ook klinisch psycholoog Nathan Bachrach noemt de administratieve regeldruk een van de grootste problemen, en verwijst naar de uitspraak van Joep Verbugt, bestuursvoorzitter van GGZ Eindhoven en bestuurslid van GGZ Nederland. Die stelde in 2014 dat in de geestelijke gezondheidszorg een vijfde van het jaarbudget van vijf miljard op gaat aan administratie en verantwoording van kosten en regels. Een miljard dus. Verbugt baseert zich daarbij op intern onderzoek van GGZ Nederland, wat geen openbare bron is. Dat was 2014, maar ondertussen is het alleen maar erger geworden, stelt Verbugt aan de telefoon. Hij schat de kosten inmiddels op een vierde van de pakweg zeven miljard die wordt uitgegeven aan de GGZ. Ook dat is een schatting, maar het is wel duidelijk dat dit een groot probleem is. GGZ Nederland startte in 2014 de petitie *Minder regelgekte, meer zorg*. 'Binnen twee weken

hadden we meer dan 160.000 handtekeningen onder het manifest,' aldus Verbugt.

Bachrach zet vraagtekens bij de inschatting van GGZ Nederland. Bij GGZ Oost Brabant lopen de kosten voor administratie minder hoog op, denkt hij. 'Bij ons is het te doen, omdat we een goed ict- en administratief systeem hebben.' Veel werk is te automatiseren en uit handen te nemen van behandelaren, waardoor ze minder met administratie bezig zijn en meer met dat waarvoor ze zijn opgeleid en waar hun hart ligt.

Aan een DBC hangen bijvoorbeeld veel spelregels en als er iets niet goed is gegaan (een code is niet goed ingevuld, het behandelplan niet besproken of het MultiDisciplinair Overleg is niet afgevinkt) dan krijg je een foutmelding en het achteraf oplossen van die fouten kost veel tijd. Dat werk kan dus gemakkelijker worden gemaakt. Maar daarvoor heb je wel een heel team ict'ers en secretaresses nodig. Anders gezegd: de behandelaar wordt er minder mee lastig gevallen, maar het werk is verschoven en dat kost uiteindelijk ook veel zorggeld.

Met de zorgverzekeraars is overigens wel te praten, vindt Bachrach. Veel complexer is de situatie binnen de jeugd-ggz en de langdurige zorg, sinds die zijn overgeheveld naar de gemeente. 'Dat is dramatisch,' zegt hij. 'Dan zit je niet met drie, vier grote partijen om tafel, maar wel met tien tot twintig gemeentes. GGZ-Eindhoven heeft bijvoorbeeld met twintig gemeentes te maken. Met elke afzonderlijke gemeente moet je onderhandelen, en die onderhandelingen en de papierwinkel die daarbij komt kijken, zijn een ramp.' (Zie ook *bureaucratieverhaal*, noot 2). Ook daar

2 Kindermans, G.G. (2017). Kafka in de zorg. *De Psycholoog*, 2, 24-30.

merken de behandelaren binnen zijn instelling niet veel van, maar op bestuurlijk niveau is het een grote last.

Bachrach: 'Recent bleek uit het rapport van ZonMw dat de transformatie naar een effectiever zorgstelsel niet is gerealiseerd. Het kost één op de drie ouders erg veel moeite om jeugdhulp te regelen bij de gemeente, blijkt uit het rapport. Dat is toch niet te verantwoorden?'

VEEL SOLLICITEREN

Helemaal aan het begin van hun carrière lopen jonge psychologen weer tegen andere problemen aan. Het vergt nogal wat om in de GGZ aan het werk te komen. Voor het vinden van een klinische stage moeten zij bijvoorbeeld al heel erg hun best doen. Twintig of dertig sollicitatiebrieven schrijven is geen uitzondering. Janneke Vossen, stagecoördinator bij Tilburg University stelt echter dat het doorgaans wel te doen is als je je tegen die afwijzingen weet te wapenen. Maar sommige studenten maken het zichzelf extra lastig door hun zoekgebied heel klein te houden, gelooft ze. 'Als een student bereid is wat verder te reizen of met een andere doelgroep te werken, verstandelijk gehandicapten of ouderen bijvoorbeeld, dan lukt het meestal wel.'

En sommige studenten lukt het niet binnen de gestelde tijd en hebben daarom enige uitloop, vult collega Monique van Limpt aan. Zij is eveneens stagecoördinator van Tilburg. 'Dan kost het een deel van een jaar extra. Maar ik heb nog niet meegemaakt dat mensen echt afhaken omdat ze geen stageplek vinden. Dat gebeurt hooguit als iemand toch al twijfelt.'

Josita Versteeg, stagecoördinator bij Universiteit Utrecht, vindt dit wel degelijk een probleem. 'Er zijn gewoon niet genoeg plekken. Studenten die niet goed kunnen solliciteren, komen niet binnen. Bovendien heeft een substantieel deel van de studenten uitloop. En een paar maanden uitloop op een eenjarige master, vind ik veel.'

Overigens heeft de Universiteit van Tilburg waarschijnlijk ook echt minder problemen met het vinden van stages. Vossen: 'We bevinden ons in een regio waarin meer mogelijkheden zijn qua stages dan bijvoorbeeld bij de universiteiten in de Randstad. Daar zitten studenten sneller in elkaars vaarwater.'

Wat het niet makkelijker maakt is dat landelijk is

Landelijk is afgesproken dat stages maar zes maanden mogen duren. 'Wat? Zó kort?'

afgesproken dat stages zes maanden mogen duren en dat is te kort. Versteeg: 'Die korte periode, daar zijn stageadressen niet gelukkig mee. Instellingen gaan ervan uit dat studenten pas na negen maanden rendabel worden.' Dat leidt ertoe dat sommige stageadressen vasthouden aan een stage van negen of tien maanden, en dat studenten dan toch eieren voor hun geld kiezen. Dan zit je als opleiding in een lastig parket. Of stage-instellingen vragen studenten een maand eerder te beginnen, zodat de stage ook langer duurt en de student bovendien die eerste maand niet verzekerd is. En tot slot trekken stageadressen zich terug. Versteeg ziet dat regelmatig gebeuren.

ERG KORT

Wesseling van PsyQ, een instelling die veel stages aanbiedt, bevestigt het verhaal: een stage van zes maanden is erg kort. 'Zeker omdat studenten niet goed zijn opgeleid om het werk te doen dat ze moeten gaan doen. Bovendien willen ze vaak ook nog graag hun aantekening diagnostiek halen.' Daarbij mogen ze sinds een aantal jaar 'niet meer scoren' van verzekeraars. Geen productie schrijven, wat betekent dat ze geen werk mogen doen waarvoor de instelling betaald krijgt. Daarom kosten de stagiaires alleen maar geld voor de stage-instelling. 'En dus nemen we inderdaad minder stagiaires aan.'

Binnen het Centrum voor Eetstoornissen duren de stages nog negen maanden. Dat is dus meer dan officieel is afgesproken. Van Belkom reageert: 'Zes maanden? Dat is wel érg kort!'

Is de hobbel van de stage eenmaal genomen, dan moet de afgestudeerde basispsycholoog werk zien te vinden. Ook dat is notoir lastig. Voor gz-psycholoog Langelaar was dat reden om Stichting Meesters in de Psychologie op te richten, een online platform waarop onder andere vacatures voor basispsychologen worden verzameld en waar basispsychologen hun cv kunnen achterlaten. Hij begon ermee omdat hij zo vaak van baan was gewisseld. 'Tussen 2010 tot 2014 heb ik tien

verschillende banen gehad.' Van studiegenoten hoorde hij dezelfde verhalen. De site is een groot succes, er komen inmiddels zo'n 1500 bezoekers per dag.

Een van de manieren om ervaring op te doen, is de beruchte werkervaringsplek. Voor velen een doorn in het oog: gratis werken na een universitaire studie. Toch is niet iedereen er zo negatief over. 'Of je het moet overwegen hangt af van de condities waaronder zo'n plek wordt aangeboden,' vindt stagecoördinator Vossen. 'Sommige studenten accepteren een werkervaringsplek voor een half jaar binnen een ggz-instelling, met uitzicht op een baan als basispsycholoog, als het bevalt. Dat is een ander uitgangspunt, dan wanneer je een half jaar werkt, vervolgens kun je gaan, waarna de instelling op zoek gaat naar een nieuwe gratis arbeidskracht. Wij adviseren studenten wat ze voor het vervolgtraject kunnen afspreken en dan kun je het als prima opstapje beschouwen.' Een klinische stage is bij lange na niet toereikend als voorbereiding voor het werk als basispsycholoog. Vossen: 'We horen vaak terug dat het onderwijs niet praktijkgericht is. Oefenen met acteurs die praktijksituaties naspelen gebeurt weinig, omdat het te duur is.'

Marjan Wesseling van PsyQ zegt iets vergelijkbaars. 'Het is natuurlijk niet wenselijk dat mensen gratis moeten werken, maar ze hebben het nodig om ervaring op te doen.'

Bij Meesters in de Psychologie zijn er discussies geweest over de vraag of de werkervaringsplekken wel op de site moeten worden aangeboden. Uiteindelijk is besloten ze wel te vermelden. Langelaar: 'Niet iedereen heeft de mogelijkheid om een periode geen inkomsten te hebben, maar voor sommigen kan het een goed opstapje zijn. Ik heb zelf als vrijwilliger bij Stichting Korrelatie gewerkt en daar heb ik veel geleerd. Wel hoor ik regelmatig dat mensen in het diepe worden gegooid, dat ze gewoon productie moeten draaien en dat er amper wordt meegekeken. Er is geen tijd voor scholing of reflectie.'

Onder bepaalde condities is een werkervaringsplaats dus zeker een aanvaardbare mogelijkheid, stelt menigene. Maar Van Belkom plaatst het in een iets breder perspectief. 'De psychologieopleiding duurt vier jaar en is eigenlijk te weinig praktijkgericht, studenten hebben nog amper ervaring opgedaan met het vak. Dat vind ik raar. Pas als ze aan het werk gaan,

ervaren ze of het vak wel bij hen past en of ze er geschikt voor zijn. Om het werk te kunnen doen dat zij voor ogen hadden toen ze aan de opleiding begonnen, moeten ze meestal nog de gz-opleiding doorlopen. Het is vooraf lang niet altijd duidelijk wat dat precies inhoudt en het is moeilijk om aan een opleidingsplek te komen. Volgens mij zou het goed zijn als de universitaire opleiding, het opdoen van werkervaring en postacademische vervolgoopleidingen meer één geheel zouden worden, zoals dat in de opleiding geneeskunde het geval is.'

HELDER DOEL

Hoe nu verder? Verbugt stelt dat het besef onder alle partijen groeit: het gaat niet de goede kant op. Als het aan hem ligt, gaat dit veranderen. 'Ik ben landelijk voorzitter van de stuurgroep die zich met de administratieve last bezighoudt, en we hebben ons als doel gesteld dat de kosten in twee jaar tijd met vijftig procent moeten afnemen.' Hij gaat dan uit van zo'n 750 miljoen euro. De oplossing moet komen van partijen in de systeemwereld, zoals de overheid en financiers in de zorg, die minder regels moeten maken en meer vertrouwen moeten opbrengen. Maar de zorginstellingen moeten zelf ook iets doen, vindt hij. Niet alleen naar anderen wijzen, maar kritisch kijken naar de eigen neiging om alles vast te willen leggen. 'De neiging ons in te dekken tegen fouten, kan minder.' Zijn doel is dat de administratieve kosten in de komende twee jaar met de helft worden teruggebracht. 'Zo niet, dan zit ik hier niet op de goede plek.'

Zullen we over twee jaar weer bellen om te vragen of het gelukt is en of de problemen zijn opgelost? Verbugt vindt het een prima suggestie.

Wesseling vertelt dat verzekeraars soms aanbieden om de teugels wat te laten vieren. 'Sommige verzekeraars zeggen: we zullen de regels verruimen, maar dan moeten onze klanten voorrang krijgen. Dat vind ik geen goede visie op goede zorg.'

Bij hulpverleners is er ondanks de bezwaren en klachten, veel begrip voor het feit dat er naar kwaliteit wordt gekeken. Ze passen zich aan en houden van hun vak. Dat is misschien wel een beetje het probleem, aldus Mellink. 'We voelen het appèl van de cliënt sterk, we proberen er het beste van te maken en gaan de straat niet op. Maar misschien zou dat wel eens beter zijn.'

VRAAG & AANBOD

DE PSYCHOLOOG / MAART 2018 59

GA NAAR WWW.PSYNIP.NL/ADVERTENTIES OM
ONDERSTAANDE ADVERTENTIES TE BEKIJKEN

VACATURES

Gz-psycholoog
FLEVOLAND OOST

VACATURES

Gz-psycholoog FACT team Zuid
AMERSFOORT

VACATURES

GZ psycholoog kinder- & jeugdpsychiatrie (6-18 jaar)
ALMERE

Gz-psycholoog (20-36 uur)
HARDERWIJK - NIJKERK

Gz-psychologen
IN HEEL NEDERLAND

Ervaren (basis)psychologen en relatie-therapeuten met een eigen praktijk
IN HEEL NEDERLAND

Gz-psycholoog
HEERENVEEN

Klinisch psycholoog / psychotherapeut
LEUSDEN

Gz-psycholoog
ZOETERMEER

VRAAG & AANBOD

Dé advertentierubriek in *De Psycholoog*. Plaatst u een digitale advertentie op www.psynip.nl dan is het mogelijk deze extra onder de aandacht te brengen van de 15.000 lezers van *De Psycholoog*.

De rubriek Vraag & Aanbod sluit één op één aan op uw online advertentie. De titel, keuze van rubriek en plaatsnaam worden in het blad overgenomen. Daarnaast kunt u in het blad uw (bedrijfs)logo toevoegen.

Een vermelding in het blad De Psycholoog is alleen mogelijk in combinatie met een online advertentie.

Gz-psycholoog & Psychotherapeut (m/v)
GULPEN/LANDGRAAF

Basis of GZ-psycholoog
ZWOLLE - LEEUWARDEN

ADVERTEREN IN VRAAG & AANBOD?

Voor meer informatie: www.psynip.nl bij de rubriek Vraag & Aanbod. Hier vindt u het digitale aanvraagformulier om een reservering te maken.

De uitgever van De Psycholoog en het NIP zijn niet aansprakelijk voor de inhoud van deze advertenties. De uitgever behoudt zich het recht voor advertenties te weigeren zonder opgaaf van redenen.

Arkin is een vooraanstaande organisatie op het gebied van psychiatrie en verslavingszorg en werkt vanuit een groot aantal locaties in onder meer Amsterdam, Amstelveen, Amersfoort en Utrecht. Arkin is opgedeeld in 12 gespecialiseerde merken. Het NPI, specialist in persoonlijkheidsstoornissen, is één van deze merken.

Het NPI zoekt vanwege de groeiende vraag naar onze behandelingen:

GZ-psychologen/Psychotherapeuten/ Klinisch Psychologen

Aantal uren per week

20-36 uur

Locaties

Domselaerstraat en/of Buikslotermeerplein te Amsterdam

Algemeen

Het NPI werkt vanuit een ontwikkelingsgerichte psychodynamische visie en staat voor behandelingen waar evidentie voor is. Optimalisatie van behandelingen, innovatie en kosteneffectief werken zijn belangrijke pijlers. Als erkende TOPGGz-instelling zien wij graag dat je bijdraagt aan wetenschappelijk onderzoek, opleiding en het actief uitdragen van kennis.

Vacatures

Wij hebben vacatures voor allround gezondheidszorg-psychologen, psychotherapeuten en klinisch psychologen met ervaring op het gebied van persoonlijkheidsstoornissen en co-morbide stoornissen. Je bent werkzaam in een of meerdere van de ambulante of dagklinische behandelmodules zoals, Kort- en Langerdurende Psychodynamische Therapie, Schematherapie, Ervaringsgerichte Dynamische Therapie, Affect Fobie Therapie, Transference Focus Psychotherapy of Mentalisation Based Treatment. Veel behandelingen vinden in groepsvorm plaats. Alle intakes en de meeste behandelmodules worden ook blended uitgevoerd.

Functieomschrijving

Je bent BIG-geregistreerd en hebt actieve belangstelling voor de behandeling van persoonlijkheidsstoornissen. Er zijn mogelijkheden voor verdere scholing in een van de therapievormen en deelname aan het klinisch leider-

schapstraject van Arkin. Je bent collegiaal, in staat met empathie complexe therapeutische relaties te hanteren en je werkwijze te actualiseren naar de vraag. Je bent standvastig en flexibel, reflectief en breed inzetbaar.

WAT BIEDEN WE JE?

Het betreft aanstellingen van 20 tot 36 uur per week. De salariëring is voor GZ-psychologen gebaseerd op FWG 65 en voor psychotherapeuten en klinisch psychologen op FWG 70 overeenkomstig de CAO GGZ. Arkin beschikt over uitstekende aanvullende arbeidsvoorwaarden.

Als je dat wenst is het mogelijk de functie te combineren met werken voor een van de andere specialistische merken van Arkin.

MEER WETEN?

Kijk op www.npispecialist.nl voor een verdere indruk van het NPI. Op de website www.werkenbijarkin.nl is de vacature ook geplaatst en is er mogelijkheid tot solliciteren.

Voor nadere informatie kun je contact opnemen met één van onze managers behandelzaken, **Loek van Dam** (klinisch psycholoog) en **Linda Dil** (psychiater), bereikbaar via telefoonnummer **020-5904700** of per mail via managementondersteuning@npsai.nl.